

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA

(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY

(2005. december – 2007.)

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

DEMÉNY PÉTER

LÁNG ZSOLT

SZABÓ RÓBERT CSABA

VARGA LÁSZLÓ EDGÁR

VIDA GÁBOR

Tördelőszerkesztő:

MOLNÁR ROZÁLIA

Korrektor:

SZÓCS KATALIN

Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

LÁSZLÓ NOÉMI:

egyenes beszéd (Vers) ■ 5

LOKODI IMRE:

Patkányirtás (Elbeszélés) ■ 6

SIMON MÁRTON:

691 betű múlt vasárnapról; Error 404; Türkiz belépő (Versek) ■ 20

VINCZE FERENC:

A kupec lova (Novella) ■ 23

BORSODI L. LÁSZLÓ:

Sepulchri proximorum (Prózaversek) ■ 36

PINTEA LÁSZLÓ:

Az álom (Novella) ■ 40

LÁNG ORSOLYA:

a felidézett mozdulat; jelen; meridián; széthullás;

a csomag átruházása (Versek) ■ 45

MÁRTON EVELIN:

Bwawa (Novella) ■ 48

Ez oké, ez egy játék, ez jó (Márton Evelin válaszol Varga László Edgár kérdéseire) ■ 53

DEMÉNY PÉTER:

Tükör (Vers) ■ 64

MARKÓ BÉLA:

Sírályok Marosvásárhely fölött (Vers) ■ 66

DOKUMENTUM

KALLÓS ZOLTÁN:

„Minden patakot összejártam...” (Lejegyezte Kőbányai János) ■ 68

SÉTATÉR

KERESZTESI JÓZSEF:

Vízjelek és szellemképek. Mészöly Miklós:

Pontos történetek útközben ■ 82

TÉKA

ZSIDÓ FERENC:

Baka István költészetéről (Borsodi L. László: *Maszk és szerepjáték. Baka István költészetei*) ■ 99

PAPP ATTILA ZSOLT:

A temetetlen jelen (Caius Dobrescu: *Moarte în tinutul secuilor* (Halál a székelyek földjén)) ■ 103

KLIKKREC

TAMÁS DÉNES – LÁNG ZSOLT:

A valóságzagú regény (Doru Pop: *Szocialista szappanopera*) ■ 107

TALÁLT VERS

DSIDA JENŐ:

Sírovers ■ 110

NÉVJEGY

SIMON MÁRTON ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek / szemle / Látó-repertórium

László Noémi

EGYENES BESZÉD

leszáll az est, csukódik a világ.
a kutyaugatás szavamba vág.
zavart tudatfolyam.

korábban kelsz, hiába később fekszel.
nem is tudom, miben zavarlak ezzel.
visszafogom magam.

mi volt, mi van, mi válhat még valóra?
jobb volna tán nem gondolkodni róla.
elbomlanak a szélek.

forgatjuk, nézzük, mit kezdjünk vele.
formája nincs, csak páros kényszere,
tartja a lélek.

benned magát. te bennem tartod őt,
hogy ne álmodjak kísértetmezőt
innen a síron,

ahol nyugodni nem akarok. tessék:
segíts nekem, örök esetlegesség,
hamuvá lenni!

amikor szó a szónak nem felel,
por és hamu, szélben röpülni el –
más semmi.

ne igyanak, akik a gödröt ássák.
ne tárgyalják a test feltámadását
se bűnösök, se szentek.

és ne taglalják jobb s baloldalon,
kit illet, kit nem illet oltalom.
középre mentek.

PATKÁNYIRTÁS

Meghozták az urnát.

A néhai Sárossy Ödön hamvait tartalmazó szelencét Elíz néni vette át egy idegen, sötét öltönyt és tükrös szemüveget viselő, szokatlanul magas férfiútól.

Elíz néni éppen akkor küldött el a plébániára, mielőtt a kastély udvarára behajtott volna a fekete Volvo. A lugasból leskelődő szomszédok elmondása szerint a középkorú, őszes hajú, kifogástalan eleganciával jelentkező férfi előbb kezet csókolt Elíz néninek, pár érthetetlen szó után átadta az urnát, majd kifarolt az udvarról, felhajtott a Kisek utcáján. Azt kell mondanom, nagy dolog, hogy az illető kezet csókolt Elíz néninek, amit ő, feltételezésem szerint méltányolt, mert életéből jó időre kimaradt az efféle polgári gesztus. A férfi távozása után Elíz néni mindjárt a magtár felé vette az irányt, odahajolt a lakathoz, nyitott, majd maga után gondosan betette az ajtót. A szomszédok, sejtem, átható hidegrázással hallották előbb a kulcs érces nyikorgását, majd a zár belső kattanasát, viszont a szőlőlugasok takarásában hosszasan elidőzve sem látták Elíz nénit kijönni, s mindezekről beszámolva nekem, feltételezik, hogy lennie kell egy magtárból kivezető titkos, valószínűleg föld alatti alagútnak. A szomszédokat mindenesetre megviselte a furcsa történet, kapacitáltak, foglalkozzam többet Elíz nénivel, mert ki tudja, mi zajlik az udvarházban.

Mondom, azon a kora délelőttön Elíz néni gondosan leragasztott levéllel a plébániára menesztett, melyben értesítette a főtisztelendő Karsai Gyula pápai tanácsos, plébános urat, hogy megoldódott családunk sírhelyének a sorsa. Nem is tudom, talán rosszul fejezem ki magam a sírhely sorsát illetően, mert kérdezem, mi lehet egy sírhely sorsa? Azt gondolom, a sírhelynek nincs sorsa, vagyis sorstalan, akár egy érzéketlen kődarab. A sírba költöző halottnak sincs sorsa, hacsak földrengés, árvíz, vulkáni kitörés vagy valami átok folytán nem veti ki magából a föld, de mifelénk soha nem volt ilyenszerűen súlyos természeti katasztrófa, a holtakat mifelénk domboldalakra viszik fel rúdon. A halottvivők váltás közben megköpködik tenyerüket, úgy mennek fel a tengelytörő sáros utakon, ahonnan szembemegy velük az erózió, megmutatván, miféle sárga, semmire se jó ez a hitvány föld. A sír-

hely mindenféle elképzelhető és elképzelhetetlen beavatkozást közömbösen elvisel, egyáltalán nem bánja, ha ezerszer kiássák, ezerszer betemetik, közömbösen viselkedik, akár a temető mögül feljövő Hold, ami cinikusan kering az élet körül. Ily közönytől sokszor kirázott a hideg, ha szabad ilyent mondanom, majdnemhogypárhuzamot vontam a halott égitest és Elíz néni viselkedése között. Mert hadd mondjam, Elíz néni idegesítő közönnyel tekint a dolgokra, pedig felmondtam neki a leckét, hadd értse, menjen a fejébe, hogy a közöny a hét főbűn egyike, valójában a legnagyobb mind közül, mert ez az egyetlen, amely az élet ellen vét.

Nemrégiben névtelen, erősen primitív formában írt felszólítást kaptunk, hogy ne tartsunk igényt arra a parcellára, ahol minden felmenőnk jó ideje nyugszik, és a fent mondottak alapján ez a föld minden finnyáskodás nélkül kész befogadni Sárossy Ödön porait. Igen, a sírhelyet rég kinézte magának az Államokban élt Sárossy Ödön, akiről beszéltek, hogy a noviciátusból kiugró fiú apja haragja és szégyenkezése miatt Amerikába ment, előbb Clevelandben telepedett le, ha jól mondják, majd a nagyvilági sárm fehérnépi csábításokra átjött a keleti partokra, ahol végül is egy fogyatékos, mármint mozgási segédeszközökhöz kötött ír nőnek szép szőke fiút nemzett, aki ma bankigazgató New-Yorkban. Az, hogy Sárossy Ödön egészséges kelet-európai vért vitt a tengerentúlra vándorolt, leszegényedett ír nemesi családba, bizonyítja ifj. Eugen Sarosy pénzvilági dörzsöltsége. Úgy tudni, mukkot sem ért magyarul, Pestig jött egyszer, Ferihegyen találkozott az érkezésére kiutazott erdélyi rokonokkal, rágógumival kínálta őket, mondta a tolmácsnak, erősen sajnálja, tíz perc múlva indul a Távol-Keletre tartó gépe, sorry. A kiugrott szerzetes rokonai még sokáig nézték a kék ferihegyi eget, mutogatták egymásnak a felszálló gépeket, találgatták, melyik lehet, és erősen furcsállták, hogy ifj. Eugen Sarosy nem integetett valamelyik ablakból, noha annyit megtehetne, mondták, majd egy MÁV-nyugdijas rokon ültette fel őket saját költségén a Transervice utazási iroda egyik késő délutáni járatára a Népligetben, meghagyva nekik, majdani halálára ne utazzanak fel Pestre, mert közjegyzőnél kötött szerződés alapján élettársára hárul a feladat, nem mellékesen a krematórium is előre kifizetve, úgyhogy ne fárasssák magukat, az útiköltségből legfeljebb mondassanak gyászmisét, de azt se tekintsék rokoni kötelezettségnek.

Ne járj ott, szólított fel mindegyre Elíz néni a korábbiaknál sokkal erősebben, ha csak a kúria magtára felé vettem az utam. Jól van, mondtam felemelt kezekkel, mint aki megadja magát, hadd lássa, nincs a kezemben vasrúd, se más lakatosszerszám, amivel a magtár vasazott ajtaját megerő-

szakolhatnám. Persze nem volt kétségem afelől, hogy az urna meghozatala, az akörül lepörgött, vagyis a lugasból elnézett jelenet minden eddigiek-nél jobban felzaklatja a szomszédokat, amiért némi részvétellel is adóztam főleg Zsolti néni felé, akit közönségesen Zsolti néninek szólítottunk arra való tekintettel, hogy számunkra sok év múltával is megjegyezhetetlen volt a kétségtelenül szép, de környezetünkötől idegen Genovéva, így a férjéről, Zsolti bácsiról átszarmaztatott nézítés jámbor és kézenfekvő változat volt számunkra. Nem is a halotti urna, mert arról aligha tudhatott valamit a szomszédság, hanem inkább Elíz néni rejtélyes rejtőzködése, mármint láthatatlan, sok képzelődésre okot adó magtári ténykedése hozta működésbe a szomszédok fantáziáját, ami, azok után, hogy többször is hallották Elíz nénit a magtárban valakihez beszélni, a történetnek beláthatóan magyarázatra szoruló része maradt, ami mérsékelt felfogás szerint is bőven elégséges ahhoz, hogy ilyen körülmények között lehetetlen legyen folytatni a megszokott életet. Hátha még szólnék az urnáról a szomszédoknak, akik talán nem is sejtették, hogy Elíz néni a Sárossy Ödön földi maradványait tartalmazó szelencét vette át a feltűnően magas férfiútól, ami a férfi kilétét illetően elég sovány kapaszkodó. Főleg, hogy a szomszédok nem adhattak bővebb leírást az idegenről, elmondásuk szerint végig háttal állt nekik, a Volvóból kiszállva féloldalasan közelített Elíz nénihez, ami arra engedett következtetni, hogy a szelencét dobozban meghozó magas férfiú láthatóan óvakodott attól, hogy valakinek is a képét mutogassa, és nem beszéltünk még a fél arcát eltakaró, sötéten tükröző szemüvegről.

A plébános kanonok úr kérdő tekintettel, nagyot nyelve vette át Elíz néni levelét, amit megtúrve, reverendájának bő ujjába csúsztatott, azt mondta, majd megnézi, mit akar a jóságos Elíz. Így mondta tisztelettel: a jóságos Elíz, és majd üzen, ha lesz mondanivalója. A pap arca, mint a falak hűvös közönye, amibe háborítatlanul bekapaszkodott a kövér borostyán, az ereszt tartó szarufák és a gerendák szöveget záró találkozási pontjánál pedig színes gombok tenyésztek népes családokban. Ekkor láttam, hogy a toronyba vezető kültéri falépcső időközben teljesen leszakadt, ott hever sötétbarnán a korhadék, vöröshangyák kezdtek belőle bolyt hordani maguknak. Elkész-tünk, mondták valami ott lézengő idegenek, akik nem tudni, kinek a megbízásából jöttek freskót keresni, így nem jutottak fel a toronyba. Onnan gondoltam, hogy amatőrök lehetnek, mert a toronyban nem szokás freskót keresni. A falkutatók kis idő múlva papírt mutattak a kanonoknak, azt mondták, egy múzeumtól és valami egyetem történelem fakultásáról jöt-

tek, pontosabban hozta a szakma igénye, régészek, építészek, restaurátorok vegyesen, középkori falfestmények után kutatnának, noha világosan mondta a kanonok úr, nincs neki tudomása arról, hogy ott olyasmik lennének. Erősen izzadva hangoztatta meggyőződését, hogy nincsenek rejtett freskók a falakon takarva, legfeljebb a középkorban ide temetett arisztokraták kriptájában lehetne keresgélni. A kutatók nem tágitottak, lepakoltak háti-zsákokat, különféle ecsetekkel, meszelőkkel, spaklikkal telerakott vödöröket, megnézték, hová verhetnek fel sátrát, amíg a kastélyszállóban élhető körülményeket teremtenek, szem előtt tartva, hogy a legkevésbé se zavarják a kastély úriasszonyának, Elíz néninek a megszokott életét. A falkutatók Elíz nénit éppen akkor emlegették, amikor a levelet átadtam a kanonoknak, ettől kezdve már nem gondoltam, hogy a falkutatók amatőrök volnának, sőt, arra gondoltam, hogy csak idő kérdése, és előkerül jó néhány freskó, eredeti munka vagy valamelyik világhírű festmény hiteles másolata, amiről cikkezni fognak a lapok, különben nem volnának olyan magabiztosak a dolgukban ezek. Biztosan nem Szent László királyt ábrázoló freskót keresnek, gondoltam, mert a múzeum elsősorban nem abban érdekelt, hogy a munkatársai Szent László legendáját foszlányokban bemutató falfestményeket leljenek, és Elíz néni sem mesélt soha a lovagkirály emlékezetét őrző helyi történelmi dolgokról, Karsai Gyula pápai tanácsos, plébános úr egy szóval sem emlegetett ilyesmit. A plébános arca akkor lett rákvörös, amikor látta a cinteremben többnyire pipára gyújtó ifjakat, akkor már üvöltöni tudott volna, amikor a kétliteres sörös flakon száján lefutó szennyes-fehér habbal áztatták a műemlék templom cintermi köveit. A kanonok belépett a plébánia boltíves kapuja alá, gondolkozott, majd szélesre tárta a gyalult tölgyfakaput, és azt mondta: hát akkor jöjjenek.

Imádkozom, hogy ne érje baj a drága Elíz nénit, szólt át a kerítésen Zsolti néni még aznap délután, aki úgy tett, mintha fekete retket kapálna a lugas alatt, pedig nem is a fekete retket kapálta, hanem éppenséggel leskelődött.

Kastélynak, sőt kastélyszállónak tekintik a mi házunkat, így szokták emlegetni a helyiek. Korábban, a rendszerváltás előtt idült alkoholistákat fogtak itt elvonókúrára, persze átmenetileg még elidőztek mindenféle szenvedélybetegek, öngyilkosjelöltek, egyfajta klinika és szanatórium átmenete lett, amiről a kommunista rendszer teljesen megfeledkezett, mint más hasonló rendeltetésű kastélyokról. Ne essünk túlzásba, a klasszicista épület tá-

volról sem nevezhető kastélynak, legfeljebb kúriának illik be, minthogy udvarháznak épült valamikor a nyolcszázas évek elején, hogy kétszáz esztendő alatt számtalanszor módosítsák vidéki elképzelések szerint ugyancsak vidéki mesterek, aztán, meg lehet nézni, mire mentek vele. A kastéllyal persze legmostoháiban az utóbbi ötven-hatvan év kurzusa bánt el, majdnem rámentek Elíz néni körmei, mialatt méregzöld festéket kapart ablak- és ajtótokról, ugyancsak vastag olajréteget az ebédlő faláról, aközben nemegyszer láttam sírni. Mondtam, hagyja rám, de nem, eközben arra gondoltam, talán egyik elrejtett, a törökménesi kastélyból származó ebédlőkészletét vagy ezüst esszajggarnitúráját fel is áldozhatná, mert egyéb fizetőeszközt nem tudtam elképzelni. Persze, kérdés, ki lenne az a kőműves, aki holmi porcelánok fejében heteket kuporogna az ajtófélfák alsó szögeinél, hogy majd a derekukat fogják, s azt mondják: rendesen átbaszott a grófné. Egyszer már mondott ilyesmit valaki, miután levakarta a kovácsoltvas kapunkról a rozsdát, megtisztította a besztercei szász kovácsmesterek hajdan sokat bámult és dicsért munkáját, amiből Elíz néni arra a következtetésre jutott, nem lesz jó, öcsém, ha sokat bámulják a kerítést, úgyhogy gyorsan vadszőlőt telepített oda, egy-két évre majdnem olyan elvadult lett a vaskapunk, mint azelőtt, amikor nem vadszőlő, hanem venyige futotta be.

Elíz néni azt mondta, legyen türelemmel, nemsokára kinyitja a magtárunkat, és megmutatja a tükört, amiről sokat mesélt nekem. Annyit tudni, hogy a tükör a törökménesi udvarházból került át a mi kúriánkba hajdanán, Elíz néni elbeszélése szerint legalább egy hónapig utaztatták lovas szekéren valami hímezett nemesi címerrel ellátott, szőttes lepedővel letakarva. Az elfedett tükört hadieszköznek vélték a román betörés előtt menekülő székelyek, gondolom, erősen meglepődtek volna, ha valaki veszi a fáradságot, és kitakarja. Látták volna, hogy nem Arz tábornok páncélos hadkiegészítésének a tanúi, hanem egy közönséges tükör utazik velük szembe. A tükört bizonyos előrehaladott korról és demenciával megáldott Betegh Gloria-Hortenzia nevű úriasszony, oldalági felmenőnk adományozta a kúriánknak, hogy a majdani rokonok jól őrizzék meg a senyedő Betegh nagynéni-keresztanya halála után minden bizonnyal gyorsan befátyolosodó emlékét. Hogy miért van a tükör a magtárban, amikor annak rendes körülmények között és mindenkor kívánalmak szerint is kastélyunk valamelyik szobájában volna a helye? Úgy látom, kielégítő választ Elíz néni sem tud adni, vagy nem akar, pedig mondhatná végre, minek neki már a nagy ovális, békebeli tükör, kifelé vele, de nem mondja, sőt, úgy tesz, mintha a csa-

ládunk egyetlen épen maradt tárgyi emléke volna fontos csak ebben az életben. Úgy látom, a tükör elválaszthatatlan Elíz néni élettörténetének homályos részleteitől. A folyamatokat úgy vezeti fel, mint a rózsafüzért, amikor imádkozik, minden történet-bogyó odafigyelést, beleélést követelne részemről, látom, fáj, legalábbis rosszul esik Elíz néninek, ha figyelmem pillanatig is lankadni kezd, és ilyenkor abbahagyja, nem beszél hiába, ezüst pecsétgyűrűjén fordít idegesen. Mondhatná, lám, minden ócskaság megtalálja végső helyét, mint ahogy a békebeli ovális tükör megtalálta helyét a magtárban, amit végképp kidobni valahogy nincs szíve, pláne ha benne van a család, minden felmenővel, csoportképben és egyenként, aki csak egyszer benne megnézte magát, és az is, aki belenézni valamiért óvakodott.

Ha látom Elíz nénit a kertünkben, a mára teljesen elvadult hajdani paradicsomban mentáért hajladozni, látom a nyakából madzagon lógó kis kulcsot is, a magtár ajtajára zárt lakat kulcsát. Apró darab, rendesen szederkékre feni Elíz néni mellét, ami igazából már inkább egy természettől sújtott parcella, tele aszályos repedéssel, nem pedig termékeny talaj, pedig tudom, a valaha szépen feszes, de mégis bársonyosan lágy felületen hallgattak csapodár férfiak felgyorsult szívdobogást.

Kinyitja, ha enged a lakat, mondta sokadszorra, de itt mindjárt a bizonytalanságán kellett fogynom Elíz nénit, mert többször is megpróbálta eljátszani, hogy kész kinyitni a magtár ajtaját, de valahányszor azt mondta, baj van, öcsém, nem enged a lakat. Ilyenkor megmarkolta az ócska, tudomásom szerint hajdani szász mesterek patinássá lett munkáját, szemlátomást szorított egyet rajta, csak ő tudja, egészen jól megjátszott dühből vagy cinkos barátságából. Egyszer majd tán meggondolja magát, mondta, és reszketeg arccal, reszketeg kézzel, talán egészében remegő testtel hagyta ott a magtár ajtaját, érthetetlen szavakat morgott, vagy csak a nagy köveken slatytyogó papucsok fenték el a szavak életét. Jó, hogy ilyen nagy kövek vannak elfektetve a kastély udvarán, réteges nagy táblák, mondanám, hogy a pala és a homokkő geológiai átmenete, nem egy erős szerkezet, mégis bírta a hajdanán rönkökkel és gabonával megrakott szekereket, a lovak patkóit, a spicelt csizmákat, aztán később a rengeteg húgyot, mert az előttünk lakók rendszeresen ide ürítették ki a kopott biliket, vizelettől ragacsos ágytálakat. Ezek a kövek nyelik el jótékonyan azokat az otromba szavakat, amikor már elegendő van Elíz néni végeérthetetlen történeteiből, és sietve indulok hátra, majdnem szökdécselve egyik kőről a másikra. Az ilyen, enyhén érdes kö-

veken mezítláb szökdécselni kifejezetten jót tesz az ember kedélyének, bár ki tudja, mi dúl a kövek szerkezetében, ha súrolják a felületen. Ez most Sárossy Ödönről jut eszembe, a kúriánkat hajdan sokat látogatott férfiúról. Inicialéi ott vannak a legnagyobb palakő-palacsintán, Elíz néni rendszeresen ott súrolja talpát, ha úriasszonyra nem jellemzően mezítláb megy ki, Sárossy Ödönbe töröli a lábát még mindég, azt gondolom, elég szégyentelenül. Elíz néni szerint Sárossy Ödön a kőben van, nem is érti, minek kell neki temetkezőhely, miért a családunk parcelláját nézte ki magának. Állította, hogy Sárossy Ödön szelleme ott lakozik a kőben, vagy éppenséggel a kő alatt, ma is érthetetlenül küldi a csokrait, mert mi az a kövön, ha nem kővirág. Egyszer alaposabban megvizsgáltam a kő felületére kiült alakzatot, csakugyan virág alakú képződmény jelent meg, szirmokat alakító felpattogzás, apró hangyák alagútja, ki tudja, mit hordanak fel fűrgén, a tömör mélységek milyen megfoghatatlan titkait. Nem csípnek, csak alig, ha hagyom.

Elíz néni a Sárossy Ödön halála után úgy tett, mintha a gyászon könnyen túltette volna magát, de a bánat nyoma ott maradt az arcán, mert hol maradna, ha nem a nyilvánvaló helyén. Nem mondanék felindulást, az örök nyugodt nagynénit nem láttam még háborgó, kibékíthetetlen köntösben, amióta vele lakom, azonban látnom kellett, hogy, mint tűzön a nyers fa, lassan, sisteregve ment tönkre, homloka, tekintete körül szerre elpattantak az abroncsok, és darabokra hullt az arca, akár a vackorfá alatti nagy csöbör, amiben nyaranta fürödtünk, amíg egyszer csak kiszáradt, vagy a jószágok kiitták belőle a vizet, és kör alakban szétterült a gyepon.

Ezek szerint azt is mondhatnám, Elíz néninek szépen gyalult donga-arca van, darabokból rakta össze a teremtóje. Szétszedhető, elhatárolható mezőkről beszélek, legalábbis tagolt birtokról, ahol ragyás, villongós időkben egy dülő beborul, a másik parcellát behinti a napsütés. Így tevődött össze Elíz néni arca akkor is, amikor elolvasta a primitív levelet, és azt mondta, öcskös, mi tulajdonképpen nem vagyunk. Elíz néni árnyékos arca ekkor teljes egészében és ijesztően érvényesült, majdnemhogy megrémültem. Azt is mondta, nemsokára szétdőljék a sírhelyünket, nincs helyünk itt nekünk.

Nem tudtam, mit mondjak, lehet, a dongák közötti réseken végleg elfolyunk, szánalmasan kicsorgunk valahová, jobb esetben marad valami, ami Elíz néni napsütötte, bársonyos arcrészletét még jó néhányszor beteríti. Ez a parcella az én tartalékom, amíg Elíz néniből a legcsekélyebb életöröm su-

gárzik, addig mindenképpen vele maradok. Addig is még sokat kell mesélnie, mondtam, neki kell összeraknia az én részeimet, végre felépítenie személyemet, ki vagyok, honnan jövök, mert az emlékezés minden csíráját kiölték belőlem. Sőt, mint ígérte, megmutatja szép tárgyi emlékét, amit magával vitt anno, és magával hozott visszaköltözése idején, és sokat mesél még, mit látott a tükör a kúriában lakókról véletlenül vagy szándékosan. Ez így felületesen van mondva, mert Elíz néni szerint nincsenek is véletlenek, minden bizonyos törvény szerint működik. Mint ahogy törvény alapján telepítettek ki bennünket is hajdanán, úgy valami törvény szerint áll rá-májában a békebeli, nagy ovális tükör. Mondogatja azt is gyakran, a tükör őrzi az időt, az élete a tükörből teljességgel visszanezhető. Meg is nézzük, mondta sokadjára, egyszer megnézzük. Kiülünk a lugas alá, ahol nem zavar senki, mondta, mert persze hogy nem zavart, miután visszafoglaltuk a kúriát, a kovácsoltvas rácsos kaput nem nyitotta ránk senki. Talán a sűrű vadszőlő tanácsolja el azokat, akik még némi rokonszenvet tanúsítanak irántunk, mert minden megint elvadult, azon sem csodálkoznék, ha egyszer a kastély hátánál kecskerágót teremne a regátnak mondott fekete szőlő.

Örültem volna, ha Elíz néni veszi végre a fáradságot, és kinyitja a magtár vaspántos ajtaját, de reméltem, hosszas és eredménytelennek látszó uzszakálásomnak mégis lesz foganatja. Ígérte, egyszer rendet rak ott bent, feltéve, ha enged a lakat, és lesz hová betolnom a kerékpáromat végre. Szerettem, mert figyelt rám, hogysisne figyelt volna. Jobb, ha az ember a kerékpárját a magtárban tartja, mint a lugasok alatt, hiszen az efféle szerkezeteknek is lába kelt, különösen, miután a Deltából felszivárgott nomád cigányok megszállták a vidékünket, rétjeinken legeltették elcsapott lovaikat, felöllelték a sarjúboglyákat, megjárták a padlásokat, a sonkákat ölükbe ejtve csak a füstös rudat hagyták meg. Nem is tudom, mit kellene féltünk, a kerékpáromat leszámítva, hiszen a tíz darab Ferdinánd-aranypénzt, a családunk monogramjával ellátott alpakka eszcájg-garnitúrát Elíz néni már a cigányok érkezése előtt gondosan elrejtette, az is lehet, évekkel ezelőtt, miután törvényszéki végzéssel visszatértünk a kastélyba, jó rejtkehelyet talált a családi örökségnek.

Amíg nem szólt Zsolti néni, nem nagyon izgatott a magtár körüli rejtély, Elíz néni miért tartja kulcsos lakat alatt a táncteremnek is megfelelő széles helyiséget, amelyben valamikori felmenőink ropták három nap és három éjjel a táncot. Olyannyira begyűlt a bálnép, hogy a kúriánk szűkösenk bizonyult a különleges alkalmakra bekocsikázott vendégsereg fogadására,

így a késő barokk építészeti stílust utánzó 18. századi gazdasági épületet léptették elé multságok színhelyévé, úgy, hogy előbb kiürítettek belőle minden kacatot, a három szolga feszt sikálta a padlózatot, a hombárokat pedig lepedőkkel és szőttes takarókkal fedték el a kisasszonyok kényesebb tekintete elől, meg mindenféle illatos virággal szívatták fel a báli alkalmakhoz egyáltalán nem illő magtári egérszagot, télen pedig tömjénnel füstöltek jó darabig. A bálozást vetésforgó szerint rendezték, majd minden vidékünkön fellelhető udvarházban egy évben egyszer multság volt annak rendje és módja szerint. A magtárról még egyebeket is tudnék mesélni, minthogy Elíz nagynénémről is mint tárgy és ember erős kontrasztjáról, először is arra gondolva, míg előbbi az idők folyamán megszámlálhatatlan sokaságban, ma már felköbözhetetlen mennyiségben fogadta be jóféle termőföldek mindig csíráképes magvait ömlesztve és zsákolva, addig Elíz néni a természetlenség sokáig és titokban mindenkitől csúfolt példánya maradt, most már aligha kinyomozható, hitelt érdemlő okok miatt. Magtárunk – ha egy kicsit körültekintőbbek lennének a történészek – akár a történelemlékönyvek lapjain is szerepelhetne, mert miután Alfred von Buchner Wehrmacht-tábornok elment kialvatlanul és mogorván, megkímélve hagyva meg valamelyik felmenőm barokk íróasztalát, a nyomába érkező orosz tábornokok, akik természetesen a mi kastélyunkat tették meg főhadiszállássá, a vastag téglafalú magtárba cipeltették át a fényes íróasztalt, ki tudja, milyen meggondolásból, amin megtervezték a folyó nyugati partján széles sávban elterülő homokpadon kiépített, erős német állások elleni offenzívát. A magas rangú tiszteknek szokásuk volt reggelente a magtár mögötti kúton mosakodni, a katonák a sikamlósan mohás és békanyálás itatóvályúba húztak fel nekik friss vizet, ők pedig derékig vetkőzve mosakodtak, egyiküknek nyakában pedig láncan arany kereszt függött, pravoszláv Krisztus, mondta nagyanyám. De a magtárban történt más is, pontosabban az oroszoktól meghagyott íróasztalon, amiről beszélni nem akarok, mert a történetbe óhatatlanul belekeverném Elíz nénit is, aki nagyanyám bátorítására jött elé a kastély pincéjének egyik elfalazott rejtekéből, mert azt mondta nagyanyánk, aki feszületet visel a nyakában, az a lányokkal kedvesen bánik, értelemszerűen. A nagy íróasztalt elvitte a nép, állítólag a tsz irodájában vészelté át a kommunizmust, nyögve cipeltük vissza Elíz nénivel, mert üzenték, hogy vigyük, mert a miénk. Fárasztó kerülgetni, mondtam, egyben javasoltam Elíz néninek, hogy a fényétől és mindenféle egzotikumától megkopott asztalt vigyük a magtárba, mert talán rossz emlékeket idéz, nem beszélve arról, hogy időnként semmitől és senkitől nem érintve erősen megreccsent, pedig szá-

radásra volt idestova kétszáz esztendeje. Nyikorog, mint mives lakat a magtár ajtaján, mondtam, ám Elíz néni legyintett, mintha azt akarná mondani, ez a kis nyikorgás az életünkben már nem oszt, nem szoroz. Az a helyzet, hogy ilyenkor, amikor ott voltam, Elíz néni úgy tett, mintha nem volna fontos dolga a magtárban, sőt mintha nem is volna bejárása oda, pedig, mondtam, a tárgyakhoz ócskaságuk dacára nagyon is ragaszkodott. Minden ócskasághoz, amit Elíz néni elvitt magával hajdanán, amikor a rendszer szétverte a családot, ő ment egy kolostorba vasalni idős szerzetes miseruháját, én magam pedig egy szamosfalvi öntödében kaptam állást, hozzá egy albéletli legénylakást a györgyfalvi negyedben.

Ott rohadtok meg, üzenték a távozó osztályellenségnek.

Itt eszen meg a penész, üzenték, amikor visszajöttünk.

A falkutatók és régészek a kúria keleti szárnyát nézték ki maguknak anélkül, hogy Elíz nénivel, esetleg velem egyeztettek volna, de hát felőlem, mondta Elíz néni, de hát felőlem, mondtam, ők pedig nem értették, miért részünkről ez a közömbösség, bár én lelkesedtem volna, ha Elíz néni is lelkesedett volna, hogy a kúriában valami végre elkezdődött. Lehet, akkor értettek meg valamit a furcsa helyzetünkből, amikor beléptek a hajdani tállaló helyén berendezett elfekvőbe, ami nagyjából úgy maradt, ahogyan hagyta a kúriát tégláig lelakó megyei fenntartású intézmény, de a helyiség nyilvánvalóan mindeneknél siralmasabb képet kapott azután, hogy az ágyakról lehúzták a lepedőket, összeszedték a szürke pokrócokat, s végül maradtak a foltos, vizelettérképeket és okádásokat őrző matracok, a festéktől hámló tábori ágyak, belefulladva abba a jellegzetes, bár kétségtelenül enyhülő penetráns bűzbe, amit egy ilyen létesítmény évtizedek alatt magába szívott. A kúria keleti szárnyába belépő, majd hirtelen meghökölő falkutatók erősen csodálkoztak, hogy minket nem zavart a bűz, de hát mi nem éreztük, mert egyrészt a szóban forgó épületrészt soha nem nyitottuk ki, másrészt Elíz néni azt mondta, a mi saját bűzünk, a lassú rohadásunk bűze egyensúlyban tartja a helyiség klímáját, holott ez egyáltalán nem igaz, úgy vélem, nekünk egyáltalán nincs bűzünk, legfeljebb az életkörülményeinkkel járó természetes, avagy észrevétlenül elviselhető ájer leng körül, amibe, ilyen tájt, ősszel belelóg némi hárslevelű szőlőillat, és belelóg a kert sarkában felkapott csipkebogyó, meg a kerítés melletti ó-királysági fekete szőlő, de utóbbiaknak tudvalevőleg nincs érzékelhető illatuk.

Na jó, mondták, addig is elleszünk a plébánián, de értésünkre adták, az „addig is” azt jelenti, hogy rövidesen jönni fognak munkások, köztük féreg-

és patkányirtó, aki bespriccel a sarkokba, a kéményekbe is, szóval ők lesznek, akik rendbe teszik a kastélyszállót. Értésünkre adták, kis önköltségi ráfordítással akár az általunk lakott kastélyrészt is kifogástalanul helyrehozzák, de semmi ráfordítás nélkül is megteszik, mondták, amikor látták a sápadt Elíz nénit olyan színbe váltani, mint amikor a kis lecsüngő kulcs szedresre festi a kiszikkadt mellét.

Szívbaja lehet, állapította meg Adél, a restaurátornő, a munkacsoport vezetője, akiről láttam, hogy szívest-örömost megtisztítaná Elíz nénit a lerakódásoktól, lenne Elíz néniből egy elnézhető kép, embermagasságú festmény a kúriánkban. Adél egyszer kifejtette nekünk, imádja a műemlék épületeket, és imádja a műemlék épületek műemlék lakóit, amin neveltünk is egy kicsit szinte röstelkedve, hogy mi műemlék emberek volnánk. Ó, nem hiszem el, mondta alig hallható, rekedtes hangon Elíz néni. Nem hinném, hogy szívbaja volna Elíz néninek, súgtam meg Adélnak, aki figyelembe vett, meglehetősen érdeklődést tanúsított a kúria és annak lakói iránt, ami végtére is lényeges fordulat a mi életünkben. Lehet, Adél lesz az, aki, ha akarjuk, ha nem, kinyitja a kúria kapuját, a berozsdázott kovácsoltvas kaput, olajat tölt a lakatba, hogy engedjen a zár, nyíljon ki a magtár vaspántokkal ellátott ajtaja, friss történésekkel lepje meg a kúriát és környékét, beleértve Zsolti néniéket is.

Megfogadtam, a magtárból kiszűrődő hangokról, lehetséges alagútról a későbbiekben beszélek Adélnak, ha beköltöznek a kastélyba, és egyszer majd sétálni lesz kedve a nagy, sohasem termő diófák alatt. A három meddő diófa, így szokták emlegetni az emberek a diófást, így emelve ki minden völgyi közönségességéből a kastélykertet. Véletlenül sem kastélykertnek neveznék a mi kertünket, ami valójában nem is kastélykert. Szerintem a „meddő diófázásban” enyhén benne van az a tény, hogy Elíz néni soha nem szült gyermeket, örökre vénleány maradt, pórnéptől megközelíthetetlen, minden udvarlói szándékot mereven elutasító és érzéketlen vénleányként ment el a kastélyból, és akként tért vissza, bár ez utóbbi tényállás nem sok vizet zavart, mert akiket valaha bosszantott, megalázott Elíz néni túlzottan arisztokratikus merevsége, azok már kiköltöztek a domboldalra. Egyedül Sárossy Ödön élt a tengerentúl keleti partvidékén, akit minden ártatlan emlékeitől megfosztott egy váratlan szélütés, majd félig lebénultan, senkihez sem szólva, szívroham vitte el, ölébe ejtve a végrendeleti hagyatkozást, miszerint porait a szülőföldre vigyék, pontosan megnevezve azt a sírhelyet,

ahol a mi felmenőink nyugszanak, ahová Elíz néni jó ideje készül költözni, pedig mondom eleget, azzal még várjon, hagyja a fenébe.

A régészek és falkutatók azzal a hírrel jöttek meg, hogy a biztató jelekből kiindulva még maradnak, vagyis nem mennek a limesen elsüllyedt római világot kiásni, mert megtalálták a hajdani pálos klostrom alapjait, folytatják a munkát. Szertefoszlott hát minden abbéli reményünk, hogy a kúria felújításából nem lesz semmi, a régészek és falkutatók mind egy szálíg elhúznak a környékünkről, végre békét hagynak nekünk. Ettől kezdve tudtuk, dehogyan mennek, ráadásul megjelent valami ócska kinézetű, reszketeg és erősen foghíjas ember, fújta az alkohollal, hogy ő fertőtleníteni jött, telespriccelt mindent valami borzalmas szagú szerrel, befröcskölte a falakat, a lépcsőket, felment a padlásra, befújta a kéményekbe, állandóan köpködött, majd láthatóan közömbös maradt, amikor a tudomására hoztuk, hogy a mi részünkben nincs mit keresnie. Jó, mondta, mindösszesen arra kért, ha valaki kérdezné, mondjuk azt, hogy igenis, minket is kifertőtlenített, mert neki úgy volt kiadva, hogy hozzánk is be kell okvetlen spriccelnie. Hátára vette a régen gyártott masszív, sárga réztartályt, köszönésféleképpen kilökte a nyelvvel megmaradt, erősen lógó metszőfogát, értem, grófné, én is Solymossy volnék, minket is kispriccelt a rendszer, mondta. A patkányirtó valahonnan még visszaszólt: grófné, azért se hagyja, hogy patkányirtózzanak, mert azok úgy veszik egy az egyben, hogy patkányokat irtanak. Csókolom, grófné, mondta, visszaigazította egy szál elferdült metszőfogát, és elment.

A kétmotoros, dupla szárnyú gép a fejünk fölött naponta többször is elrepült. Jött valahonnan, dél felől, a Vár nevű sík mező felett több kört is leírt, láttam, Adél a gépből integetett nekünk, aztán ment valamerre, elhúzott a Kerek erdő felé. Olyan alacsonyan szállt, hogy már-már vártuk a hegy kontyán fellobbanó fényt, a gép becsapódásának tragikus következményeként, de nem, a gép meg sem emelkedett, hogy kicszelezze a hatalmas tölgyek koronáját, hanem egyenesen ment, talán a hegy félelmében tőpörödött meg, aztán valamivel később autóval jöttek meg a gép utasai. Nem mondtak semmit, mintha csak úgy passzióból röpködtek volna a völgy felett, de nem passzióból, mert a vár feletti körök leírása közben fényképeztek, magnetométerrel készítettek sok-sok légi fotót ásatási térképekhez. Mondta Adél, a munkacsoport vezetője, hogy másnap felviszik Elíz nénit is, amiből azt gondoltam, Elíz néni másnap el fog emelkedni ettől a világ-

tól, erre vágyott egész életében. Jó, mondtam, egy kicsit el fog emelkedni, pillanatokig elszakad a valóságtól, mert szokta mondogatni, hogy elszakadni a rögtől az örökkévalóság megtapasztalása, amit csak a hit képes megmutatni, de neki nincs olyan hite, ami elvinné oda, ahol már kétségtelenül érezni lehet valami más, szokatlan dimenziót, ahol azt mondja valami fel-foghatatlan hang, hogy maradni, maradni, de ez nem az ördög szája, mert az ördög szája olyan, mint az égő gumiabroncs, vörös tűzzel és felette kormos fekete füsttel. Éppen ellenkezőleg, a fénynek szívása van, kitakarja az arcon keletkezett árnyékokat, beborítja a fej féltekéit, a szemnek átütő sugarú ereje van, látni, mi van a rög alatt. Látni a kastély falába rejtett alpakkákat, a tiszta porcelánkészletet, a tíz Ferdinánd-aranypénzt, látni a temetőt, a családi sírhelyet, benne a felmenők megmeszesedett csontjait, a beszakadt koporsóban hasra tett kézzel pihenő nagyanyát. Látni lehet a közeli limesen felvonuló légiót, a katonák kezében maradt serlegeket fűszeres borokkal, amint olajos bőrű kurtizánokkal szeretkeznek, és mond valamit a pilóta. Nem értem, egy szót se értek, kiabálta Elíz néni, és mindenképp erősebben magához szorította a retikült. Elíz néni kinézett az ablakon, jó lesz ez a pillanat, gondolta, pontosabban lenézett, látta, hogy a kastély felett húznak el, talán látott minket is, integetni akart, hát kinyitották neki az ablakot, finom selymes keze belevegült az átlátszó levegőbe, mintha nem is lett volna keze, talán integetés sem volt, csak a mi illúziónk, hogy Elíz néni integetett a magasból, és ekkor kivette a retiküljéből a szelencét, ügyesen felpattintotta az urna fedelét, Sárossy Ödönt kiszórta a semmibe. Mi odalentről nem láttuk Sárossy Ödönt szétoszlani a semmiben, mert a gép ekkor már messze járt, jócskán elhúzott a kúria szürke tetőzete felett, elképzelhető, hogy Sárossy Ödön a meggyérített arborétum százados fáira szitált, pedig nem így volt meghagyva a végrendeletében.

Szóval túl van adva Sárossy Ödönön, mondta Adél, de Elíz néni a hátsó ülésről nem felelt, Adél hátranézett, nem látta Elíz nénit a hátsó széken üldögegni, vagy éppen kitekinteni, azonnal becsapta a gép ablakát, mintha sose lenne késő becsapni, azt követően sem lenne késő, hogy Elíz néni eltűnt, bizonyos, hogy ekkor már nem volt a fedélzeten. Láttam Elíz nénit elszállni egy könnyed felhő formájában, mondta a pilóta teljes hidegvérrel, mert látott ő még embereket elszállni. Az urnát Elíz néni eltűnését követő harmadik napon találták meg az arborétum mellett, egy pásztor lelt rá, azt mondta, jó lesz kovászt keleszteni benne, elvitte a patakra, kiöblítette, ivott a szelencéből, vitte a víz Sárossy Ödön maradék százalékát, vit-

te lefelé a víz, amit lejjebb kiúszik a vasszájú nyáj, és mit sem sejtve töröli meg a száját a pakulár, aki máskor a kövekre hasalva iszik.

A következő lépésemet nincs miért magyaráznom, vettem a nagy kalapácsot, odaálltam a magtár ajtaja elé, éppen készültem ráverni a lakatra, amikor észrevettem a hátam mögött Zsolti nénit, aki kétségbeesve nézte, mit teszek. Erősen szántam az idős asszonyt, hogy a szomszédság okán őket sem kerülhette el ez a zaklatottság, mondtam, nyugodjon meg, Zsolti néni, talán egyszer Elíz néni is megkerül, de ez a számból nyilvánvalóan úgy jött ki, mint aki bizonytalan, vagy nem is hiszi, hogy Elíz néni valaha előkerül a Kerek erdő feletti felhőkből. Akkor rábaszok, mondtam magamból kikelve, mármint mutattam Zsolti néninek, hogy ráverek a lakatra, baszszál rá jól, fiam, mondta Zsolti néni gondolkodás nélkül, hullt is a lakat százfelé, szétspricceltek a rozsdáette nittszögek, akár Zsolti néni szemét is kilőhette volna valamelyik.

A magtárban csend volt, enyhe dohszag járta be a valamikor otthagytott hombárokot, beléjük nézni nem volt érdemes. Hanem a tükör vakon állt, ahová Elíz néni régen helyezte, a békebeli ovális üveg a pádimentumon hevert darabokban, a srégen nyitva hagyott ajtón beszüremelő fény hatására úgy festett, mint darabokba szakadt jég valami zöld, igazi kastélykerti tó felszínén. Ránéztem a szilánkokra, de nem láttam meg szilánkokra tört arcomat, mert az üveg felületét finoman belepte a rőköny, a penész. A finom porhullásban ürülék és patkánynyomok vezettek valamerre.

Jól van, mondta Adél, a munkacsoport vezetője. Hogy most elmúlt Elíz néni, ettől a pillanattól kezdve válik megtörténtté. Hogy az életében teljességgel senki sem lehet benne. Örvendjek, mondta Adél, hogy visszahozták a múltat, az ismeretlen Elíz néni élete most válik világossá és jelen idejűvé. Otthagytam Adélt, hadd beszéljen a falaknak, beszéljen akárkinek, fogtam magam, még aznap elköltöztem, mielőtt a magtárból kivezető alagútra rálelne valaki.

Simon Márton

691 BETŰ MÚLT VASÁRNAPRÓL

Vakon felismernélek arról is,
ha csak egyet tapsolsz.
Ezt is itt kéne abbahagyjam.

Sárga tulipánok, porcukor, nem tudom.
Amikor úgy ülsz, egy villával mutogatva, hogy attól
rögtön tiéd lesz az asztal. Hozzáérni sem merek.

Vagy amikor mesélsz, nem is tudom, miről,
régóta mondod és régóta nem figyelek. Nézlek.
Az egyik szemem sivatag, a másik idegenvezető.

A súlyom pontosan két frissen kivágott, virágzó fányi –
ha bármit kérdeznél, ezt válaszolnám. De azt kérdezed,
van-e még itthon vaj. És besüt a Nap is.

Besüt a Nap. Iszol egy korty teát.
Most messze van, amikor csak egy hóval teli száj vagyok
a sötétben, messze, amikor lány részeim közt

nyirkos kézzel keresi valami, mit téphet még ki belőlem.
Most felállok, a hűtőhöz megyek, kiveszem a vajat,
aztán visszafordulok feléd, és egészen komolyan arra gondolok,

hogyan ez itt a nyakszirted.

ERROR 404

Akarok valami súlyosat,
törékenyet és megemészthetlent,
a komolyanvehetetlenségig komolyat,

néha könnyút, néha pótolhatatlant,
néha puhát és dühítót,
az összeroppanásig, a fejfájásig, a felröhögésig,

vadregényesen fájdalmasat és elviselhetetlenül szépet,
zsibbasztót, homályos fotókra és
tengerpartokra és bor mellé és orvosi várókba valót,

akarok valami banálisat, ami húz és mozgat,
aminek hangja a Nap és árnyéka az idő,
akarok valamit, amiről dolgokat mondhatok,

akkor is, ha nem igazak,
akkor is, ha semmi köze hozzájuk – – –
akarok valamit, ami leül,

akarok valamit, ami kipirul,
akarok valamit, ami iszik egy korty vizet,
akarok valamit, aminek szája van,

amit ha meglátok, éhes leszek,
valamit, ami a gyomromban járkal,
akarok valamit, ami nem tud aludni miattam,

akarok valamit, ami üzenet, tériszony,
azúr lángkorona, hajnali riasztó,
akarok valamit, ami felül,

akarok valamit, aminek az ismétlődése
többletjelentést feltételez, akarok valamit,
aminek az ismétlődése többletjelentést

feltételez, akarok valamit, aminek az ismétlődése
kizárt, csak feküdni lehet,
hogyan megvan minden,

és semmi más.

TÜRKIZ BELÉPŐ

Az eper kártevőit aszerint csoportosítjuk,
hogyan a növény mely részét támadják meg,
életének milyen fázisában, milyen súlyú

következményekkel. Gyökérzet, levélzet,
termés vagy virág. A szakirodalom terjedelmes
része foglalkozik a tavasszal, ami a legveszélyesebb.

A túléléshez fenntartások és tapasztalat egyaránt
szükségeltetnek, a különböző vegyszerek használatakor
fontos pontosan felmérni, mi nyerhető és veszíthető.

Felismerésnek itt helye nincs, a legjobb, ha nem jut
eszünkbe semmi, eleve nem. Tartsunk távolságot
a langyos szélről délutánonként. Nem szempont.

A legjobb, ha rágyújtunk még egyre, vagy nem,
ez egyéni ízlés kérdése, de alkalmanként mégis jobb
rágyújtani inkább, bár amúgy mindegy, ahogy

mindegy, milyen utakon értünk el ide, milyen felhők közt,
mi esik most és milyen irányba,
hogyan nem ismer magára az ember a csapadékban –

mindegy vagy nagy nevetség, így a szakirodalom.
Mert ez, amit a nevek elvételnek, de a szél megtalál,
már itt van, és olyankor

nincs mit tenni, legföljebb, ha kijön, elmondani neki,
hogyan valami tegnap óta eszeget csöndesen a mellkasunkból.
De ilyenkor persze nem jön ki,

csak áll az őz a fürdőszobában,
és nézi, nézi a tükörben,
nézi, jelentsen ez bármit is, magát.

A KUPEC LOVA

A busz hajnali fél hatkor kanyarodott rá a falu főutcájára, és az első megálló után egészen a központig vitte az utasokat, ahol aztán a kocsmá és a templom közötti téren visszafordult. Zsákfalú volt, máshová nem lehetett menni, csak visszafelé. István nem szállt le a faluszéli megállónál, az túl messze volt még, de a központig sem akart menni, mert onnan már távol volt a háza. A buszon kevesen voltak, inkább a visszafelé induló járat telt meg, azzal mentek a városba az emberek, ki munkába, ki a piacra. Igazán sokan azon sem voltak, mert közel volt a város, s aki tehetett, kocsival ment. Némely elvetemültek biciklivel.

István az első megálló után felállt, tescós szatyráját megmarkolta, és előrement a sofőrhez.

– Nem tudna megállni még valahol a központig?

– Addig már nincs megálló – mondta a sofőr automatikusan, miközben rövid pillantással végigmérte az öreget.

– Innen is, onnan is messze a sor. Ha megállna, nem kéne annyit kutyagoljak...

– Ha mindenkinek megálllok, ahol kéri, sosem érek a központba – mordult vissza a sofőr, de aztán a vegyesbolt előtt mégis lefékezte a buszt, és félrehúzott.

– Isten fizesse meg – mondta az öreg, és lekászálódott az első ajtón.

– Csak az fogja.

A busz indexelés nélkül indult tovább, István pedig ott állt pár perccel fél hat után a vegyesboltnál. Még nem nyitottak ki, viszont Ilonka már felkapcsolta odabent a villanyt, pakolgatott. Látni lehetett a kirakatüvegen keresztül, amint éppen étolajakat tesz a polcra. Az is milyen gyerek volt még pár éve, aztán becsúszott, megtartotta, és azóta itt pakolja az árut, nyit, árul, zár. Minden nap, lassan már három éve. Az öreg odalépett az ajtóhoz, és megkocogtatta az üveget.

Ilonka hátranézett, s amikor meglátta az odakint ácsorgó férfit, letette az olajokkal teli dobozt a földre, s kinyitotta az ajtót.

– Pista bácsi, maga mit keres itt ebben az órában? Nem a városban kellene lennie?

– Ott, ott kéne lennem, de hát dolog van otthon.

– Miféle dolog? Az unokák mindent megcsinálnak, nem?
 – Mindent, épp ez a baj. Na de kellene nekem egy csomag dohány, tudnál adni?
 – Dohányt nem árulunk már, Pista bácsi, tudja azt maga jól – mondta Ilonka, és félresimította a haját. Az öreg csak ekkor vette észre, hogy a lány korábban szinte derékig érő hosszú haja eltűnt, most csupán a válláig ért, ha ért. – Meg különben, nem volt elég a dohányból? – folytatta a lány az ajtóban.
 – Ej, mit tudod te azt. Szóval nincs dohányod?
 – Nincs, Pista bácsi, csak fent a központban, a dohányboltban, ott kap.
 – Addig én nem megyek el. A franc essen beléje...
 Az öreg benyúlt a zsebébe, és egy megfeketedett kis vászontáskát húzott elő. Szájánál szétnyitotta, és elővett belőle egy csomag dohányt, azaz egy már szinte teljesen üres csomagot. Hosszú, barna mutatóujjával bele-túrt, de akárhogy is nézte, két-három szálnál az többre nem volt elég.
 – Hát ez mára nem fog kitartani – motyogta maga elé.
 – Várjon csak, Pista bácsi, adok én magának az enyémből... – mondta Ilonka, azzal hátra is ment a pult mögé, és a táskájából egy nemrég megkezdett csomaggal tért vissza. – Mennyit adjak? Három csipet elég lesz?
 – Elég, elég. Estig kell kitartson.
 – Aztán mi lesz este?
 – Megyek vissza, ott meg úgysem lehet... – mondta az öreg, miközben a lány három jókora adag elég száraz dohányt tett át a másik csomagba.
 – Papírja van, Pista bácsi?
 – Papír az van – válaszolta, és mutatóujjával eligazította a dohányt a tasakban.

Ilonka visszavitte a dohányt a pult mögé, majd betette az elkészítő öreg mögött az ajtót. Nézte a férfit, amint lassú léptekkel elindult felfelé a kisu-utcán a sor felé. Régről ismerte, még gyerekkorából, akkor ők még a falu másik felén laktak, és amikor Pista bácsi arrafelé járt szénáért, mindig megengedte, hogy felüljön Csillag hátára. Erős, jól táplált ló volt a Csillag, nem túl magas, nyugodt, nem ugrott meg minden zajra, kényelmesen eldöcögött a szekérral és gyerekekkel a hátán. Az öreg megengedte. A szülők ugyan nem nagyon örültek, ha három-négy gyerek is fent csimpaszkodott a ló hátán, de Pista mindig csak legyintett, ne aggódjanak, szelíd jószág ez, nem lesz semmi baj. Nem is lett. Aztán eltűnedezték a lovak a faluból, mindenki traktorra, kocsira váltott, s egy ideje már csak az öregnek volt lova. És Nórának, a hajdani díjugratónak, aki miután befejezte a versenyzést, meg-

vette a faluszéli bolondasszony házát, és előbb a háztáji kertet alakította át karámmá, aztán a hosszan elnyúló hátsó kertből csinált nyitott lovardát, ahol a környékbeli gyerekeket tanította lovagolni. Négy lova volt, az utcáról is látni lehetett őket, amint a karámban álldigáltak. Ilonka gyereke is járt hozzá, és mivel a nőnek nem volt pénze a lovaglásra, cserébe hetente kétszer kitakarította a korábbi fészerből kialakított istállót. Megérte, Gabika így szerdán és pénteken egy-egy órát lovagolhatott, és az utóbbi időben egyre jobban is ragaszkodott a lovakhoz. Ha lehetett volna, minden idejét ott töltötte volna.

A férfi közben felfelé ballagott a kisutcán. Az első házak elmaradoztak mellette, majd néhány üres telek után bal oldalon a Kiss Jóskák háza következett. Jóska még a kilencvenes években kezdte építeni, mikor még működtek a környékbeli szénbányák, de aztán a kétezres évek elejére, mikor mindet bezárták, Jóska munka nélkül maradt. A házra nem került vakolat, ahogy kerítésre sem jutott az udvar köré, és más egyébre sem. Pedig Jóska dolgos ember volt hajdanán, miután elküldték a bányától, még külföldre is elment szerencsét próbálni, de az sem jött be. Most egy áruszállító-vállalatnál portás, havi negyvenért, amiből aztán sosem fogja befejezni a házát. És már nem is akarja. István még nyár elején beszélt pár szót a feleségével, aki az udvaron kihúzott kötelekre teregette a mosott ruhát. Marosán Árnika nem szokott panaszkodni, legalábbis István sosem hallotta addig, de akkor, azon a füledt, esőre álló délutánon keresetlen szavakkal szapulta Jóskát, aki ahelyett, hogy mozdítana valamit a ház körül, és természetesen volna mit, naphosszat ül a faluvégi magaslesen, és állítólag az őzeket bámulja. Árnika csapzott volt, mellei megereszkedtek a három gyerektől, és szinte megállíthatatlanul szidta az őzeket, meg az urát, aki nem bírt egyebet sem tenni, mint bámulni az erdő szélén váltó őzeket. Erre nem volt nagyon mit mondani. Pista hallgatta, rátámaszkodott az unokájától elkért ásóra, sodort magának egy cigarettát, és némán figyelte az asszonyt. Néha bölintott egyet. Pedig ez is megért szebb időket. Mikor nekiálltak a háznak, jól emlékezett rá, Árnika volt a legmutatósbab asszony az utcában, akkor még sor sem volt, legalábbis nem hívták sornak. Minden ember utánafordult az utcán, még az asszonyok is összesúgtak a háta mögött, és akinek szóba állt az urával, az otthon szinte biztosan kiverte a díszhisztit. Mosolygott volna Pista, de nem volt kedve hozzá. Ahogy állt ott az ásóra támaszkodva, hiába elevedett meg előtte az asszony hajdani formás keble, az őzeket bámuló Jóska elvette a kedvét a vigyorgástól.

István a sor felénél tartott, és megfáradt. Meg kellett állnia. Érezte, hogy egyre nehezebbé válik a levegővétel, csak szorítja a tüdejét a járás, mintha minden lépéssel ránehezedne valami.

Szétnézett. Észre sem vette, hogy már Mariskáék kertjénél jár. Itt ugyan volt kerítés, de bár ne lett volna. Csak az nem ment át rajta, aki és ami nem akart. Mariska férje vásáros cigány volt, és amíg mentek a vásárok, elég jól éltek. Házat húztak, nagyot, mögéje pajtát, kettőt is, egyet az állatoknak, egyet a gépeknek, aztán megvették a hátsó kert mögötti földet is, amelynek a másik vége a párhuzamos utcáig ért. Roland úgy mondta egyszer a kocsmában, hogy oda fognak építkezni a gyerekek, majd az unokák, és akkor mindenki egy helyen lesz. És lett gyerek is, kettő, csak éppen Roland tűnt el az egyik őszi vásár alkalmával. Otthagyta a házat, pajtákat, kertet, földet, gyerekeket és Mariskát. A vásárban, mondták sokkal később a szomszédos falu vásárosai, egy tüzes szemű fiatal lánnyal látták, annak a fara után járt egész hétvégén, aztán sosem jött haza. Mariska ott maradt a két gyerekkel, házzal, pajtával, földdel, amit szép lassan eladogatott. Előbb bérbe adta, de aztán nőttek a gyerekek, és eladta először az egyik felét, pár évvel később pedig a másik felét.

István köhögött. A tescós szatyrot letette a földre, előrehajolt, mély levegőt próbált venni, de nem ment. Egész teste rázkódott a krákogással és köpködéssel teli köhögéstől. Erőlködött, s közben apró csillagok köröztek a szeme előtt. Jobbról balra, balról jobbra. Billegetek, tettek egy kört, és kezdtek előlről. Mikor végre alábbhagyott az inger, István felegyenesedett. Csak nem fog kifogni rajta a kisutca. Zsebéből elővette a megfeketedett vászon-táskát, kihúzott egy darab papírt, abba dohányt csippentett, megtekerte, s mikor már elég feszesnek ítélte, megnyalazta a papírt.

Rágyújtott. Jólesően járta át a meleg füst, még a köhögése is megszűnt egy ideig, mellkasa felszabadult, ahogy átjárta a keserű dohány melegsége.

Nem mozdult senki a kisutcában. Az öreg szerette kisutcának hívni, holtlott évek óta az egész falu sornak hívta a falu domboldalába kapaszkodó utcát, ami annak idején nagy tervekkel és még nagyobb álmokkal futott bele a domboldalba, hogy aztán a kétezres évek közepére ne maradjon belőle más, mint egy visszatérő rémálom. Aki a sorra került, az végérvényesen lecsúszott, onnan nem volt tovább, csak kifelé a földek irányába, onnan vissza már nem lehetett jutni.

István még az elején vette meg a házhelyet, s ha jobban belegondolt, pont akkor, mikor Mariskáék. Bár neki olyan hatalmas tervei nem voltak, mégis másképp tervezte. A gyerekeket, az unokákat odagondolta az utcá-

ba vagy maga mellé vagy szemközt, nyugodt környék volt ez, tele olcsó házhellyel, porhanyós földdel, a domb mögött kis erdővel, minden ideális volt. A kis erdőbe ki-kijárt fáért, mikor nem volt mivel fűteni, és a házhelyhez kerített föld elég volt az istállóhoz is, abban tartotta a lovakat. Mert nem egy lova volt hajdanán, minden héten legalább két-három ló is került az istállóba, és míg továbbadta őket, addig ott álldigáltak nála. Az egész megyében ismerték a lovait, mindenki tudta, hogy aki Csikós Pistától veszi a lovát, azt át nem verik. Az a ló nem kehes, nem botlik, a fogai rendben vannak, és az ára sem rossz. Ugyan olcsón nem adta őket, de rosszul senki sem járt, se ő, sem a vevők. Még Nóra is tőle vette az első lovát, amivel aztán sorra nyerte a díjugrató-versenyeket.

Ügyes lány az a Nóra, gondolta István, és mélyet szívott a cigarettából. Mára csak nála vannak lovak, odaát a falu másik oldalán, de legalább vannak. Továbbindult. A cigarettának köszönhetően megszűnt kicsit a köhögése, mintha a mellkasa is kevésbé szorított volna. Most már csak kibírja valahogy azt a száz métert. Továbbra sem mozdult semmi és senki a kisutcában, csak a szembeni szomszéd bolond kakasa kukorékolt veszettül bele a reggelbe. A férfi utálta azt a kakast, mert sosem akkor szólalt meg, amikor kellett volna. Többször is megfogadta, hogy egy adandó alkalommal kitekeri a nyakát, még úgy is, ha kifizetteti vele Máriskó. Aztán hogy elkerült pár hónapja városra, egészen megfeledkezett róla. Most élesen nyilallt belé a tudat, az istenverte kakasa még mindig itt van, még mindig nem lett leves belőle, még a végén mindannyiukat túl fogja élni, átkukorékol az mindenkit a túlvilágra.

Ekkor pillantotta meg a házát. Ötvenméternyire volt a kaputól, amit még az apósa készített vasból, és amikor feltűnt a ház mögött az istállónak mondott pajta, tudta, valami nincs rendben. A pajta ajtaja tárva-nyitva volt, holott megkérte az unokáit, mindig csukják be az ajtót, és csak a felső részét hagyják nyitva, hogy jól járja át a levegő a szalmát, mert azt jól tudta, ha ezek heti egyszer kiganyézták Babusát, akkor máris sokat gondolt róluk. Rendes gyerekek voltak, mióta odabent volt, kétnaponta vittek neki ételt, tegnapelőtt is beállítottak egy hatalmas lábas töltött káposztával, de hát hiába vitték, alig tudott enni. Csak forgatta a szájában a tölteléket, morzsolta, nyammogott rajta percekig, de mikor le kellett volna nyelni, olyan szűknek érezte a nyelőcsövét, hogy inkább visszaöklendezte az egészet. Értelme sok nem volt. De rendes gyerekek azok, csak éppen nem értenek a lovakhoz, és nemhogy a lovakhoz, az állatokhoz sem. Lassan már olyanok, akik csak

boltban láttak csirkét, és feltehetőleg a pajtát is úgy ganyézták ki, hogy abban köszönet nincs.

Amennyire tudta, megszapozta lépteit, hogy megpillanthassa Babusát. Nem volt jó előérzete a nyitva hagyott pajtaajtó láttán. Nem olyan ló volt az, hogy nyugton üljön. Ha alkalma volt, eddig mindig kihasználta. Vagy elkóborolt az erdő felé, vagy a szomszéd kertjéből kellett hazarángatni, miután lelegette a lucernát. Ez a jobbik eset.

Odaért a kapu elé, átnyúlt fölötte, kireteszelte, majd fél kézzel betolta. Esetleg el is lophatta valaki, bár nem hitte, hogy manapság valaki lólopásra fanyalodna. Nem sok értelme lenne, nem tudja továbbadni, esetleg valami eldugott kis faluba tudnák elvinni, ahol nem keresné senki, és nem kérdeznék, honnan van. Ez nem túl valószínű. Ahogy közeledett a pajtához, egyre nehezebben vette a levegőt, úgy érezte, tüdeje egészen összeszorul, a tescós zacskót még a ház előtt az ajtó elé dobta, és mire a pajtához ért, egészen kiverte a verejték.

A pajta üres volt. A ganét ugyan kihányták, de friss szalmát nem tettek a ló alá, a villa oda volt támasztva a sarokba, és a ló sehol.

A kiserdőről visszafelé jövet be-benézett a szomszédos kertekbe, de sehol sem látta Babusát. Bármerre lehetett, és ki tudja, mikor szabadult ki. Tegnapelőtt az unokái még azt mondták, minden rendben a lóval. Így mondták: minden rendben. Tehát tegnapelőtt még megvolt. Rátámaszkodott a kapura, és fújtatott. Alig kapott levegőt. Nem tudta, merre induljon. És be kellene vennie a gyógyszerét. Erről teljesen megfeledkezett. Eszébe jutott az elhajított szatyor, abban volt.

A tescós zacskó még mindig ott hevert a bejárati ajtó előtt. Lehajolt érte, kivette a gyógyszert, letekerte az üvegcsé tetejét, és a markába gurított egy kerekded pirulát. Bekapta, de sehogya sem bírta lenyelni. Egyszerűen fennakadt a torkán, óriási labdának érezte az apró tablettát. Víz kell, azzal hátha lemegy.

A zacskóból elővette a kulcsot, bedugta a zárba, de hiába erőlködött, a kulcs nem fordult el. Mi a fene, ezek a bűdös kölykök lecserélték volna a zárat? A nagy erőlködés közben lenyomta a kilincset. Az ajtó kinyílt. Nem cserélték le ezek semmit, elfelejtették bezárni. Így bízva rájuk a lovat, még az ajtót sem bírják bezárni rendesen.

A konyhában jólesően hűvös volt. Töltött magának egy pohár vizet, és azzal sikerült lenyelni a gyógyszert. Ekkor vette észre, hogy az unokái arrébb tolták a konyhaasztalt meg a székeket. Ezek mindent átrendeznek. Már most mindent átrendeznek.

Leült az egyik székre. Valahol természetes, gondolta, már készülnek, és senki sem várta már haza. Hogy meg fognak lepődni, ha ma nem találják odabent. Keresni fogják, de mire ideérnek, arra visszamegy. Vagy nem. Ezt még nem döntötte el. Ült a széken, és aprókat kortyolt a vízből. Nézte a falakat. Csupaszok voltak. Teljesen csupaszok. Csak a mosogató fölött virított egy vitrin. Máshol semmi. Mikor beköltöztek, az asszony még akart polcokat, szekrényeket a falra, de miután elment, neki már nem kellett. Megvolt nélkülük. Nem volt szüksége semmi ilyesmire. Az a pár edény elfért a lenti szekrényekben. A poharak a mosogató fölött. És amúgy sem volt itthon. Mindig úton volt a lovakkal, vagy nélkülük.

Messziről hozta a lovakat, más vidékről, ahol még lehetett lovat kapni. Itt már rég nem lehetett, a környéken senki sem tenyésztett lovat, elvéve lehetett találni pár gazdát, aki kettőt is tartott, és ott néha megellett a kanca. De többnyire mindenkinek egy lova volt, vagy egy sem. Előbb a tehének tűntek el, aztán a lovak. Nem kellett takarmány, nem kellett ló sem. Nem volt miért tartani. Szekér se volt, az utánfutó és a kistraktor megoldott mindent. Csak néhány kitartó gazda ragaszkodott a lóhoz. És ha valakinek mégis ló kellett, megtalálták. Eleinte még vásárokbá járt, ott alkudtak meg az állatra, aztán a szekere után kötötte, és hazajött velük. Egyszer még a feketetői vásárra is elment, onnan hozott két szép hucult a szomszédos faluba. Az egyik még mindig él, bár lehet vagy tizennyolc éves. Legalább annyi. Erős lovak voltak, nem túl magasak, nem túl szépek, de jól bírták a munkát. Aztán egyre ritkábban kellett ló, és egyre messzebbre kellett menni. Szekérral nem lehetett. Akkor vette meg a kockalámpás Ladát és hozzá egy kiszuperált magasított utánfutót. Ponyvát szerelt rá, és máris volt mivel elhozni a lovat.

Ült a széken, ivott még egy korty vizet. Végignézett a csupasz falakon. Ahogy csúszott le a víz, minden egyes cseppjénél érezte, amint belesajdul a hatalmas gombóc a torkában. Legalábbis a torkában érezte. Éhes volt. Még reggeli előtt eljött, így tegnap óta nem volt semmi a gyomrában. Ivott még egy kortyot, de még inkább vágyott valami ételre. Valamire, ami nem pépes. Amit meg kell rágni. Még akkor is, ha utána nem tudja rendesen lenyelni. Ekkor jutott eszébe a krumpli, amit még Árnika nyomott a kezébe legutóbb, mikor hazajött. És eszébe jutott Babusa. Meg kéne keresni. Felállt, és benyitott a kamrába. A krumpli ott hevert ugyanabban a vászontáskában, amiben Árnika adta. A kosárban a polcon volt néhány hagyma. Jó lesz, gondolta István, csinál egy levest. Rég evett krumplilevest, pedig szereti. Felvette a vászontáskát, beletette a hagymákat, és visszament a konyhába.

Ekkor vette észre, hogy milyen kosz van a padlón, mintha telejárták volna csizmával az egész házat. Zajt hallott. Először azt hitte, máris ideértek az unokái, de az nem lehetett. Még korán volt, még nem is tudhatták, hogy meglépett. Még odabent sem tudhatták, éppen vécén is lehetett. Vagy levegőzni. Jó vicc. Levegőzni. Újra hallott valamit, de nem kintről, hanem a szobából. Szétnézett, a csikókályha mellett még mindig ott volt a kisbalta. Megragadta, és óvatosan betolta a félig behajtott szobaajtót.

Babusa az ágy mellett állt, a kinyíló ajtóra kicsit megriadt, bizonyára oldalt ugrott volna, ha lett volna hely. De nem volt.

– Hóóó, te! – szólt oda neki az öreg, és a baltát letette a sarokba. – Te meg mit csinálsz idebent? – kérdezte a lótól, miközben odalépett hozzá, és megpaskolta a farát.

A ló oldalt fordította a fejét, majd lehajtotta. Hosszú sörényű, fekete hucul volt, az utolsó, amit hozott. De akkor már senkinek sem kellett, így megtartotta. Úgy volt, hogy két faluval odébb megveszi valaki, de aztán elállt a vásártól. Rajta maradt. Eleinte vissza akarta vinni, még hirdetés is feladott a városi lapban, hátha megveszi valaki. Senkinek sem kellett. S mikor már több hete volt a pajtában, megszokta. Ketten voltak. Ha kiment az erdőre, a ló szó nélkül indult utána. Ha bevitte a pajtába, be sem kellett kötni, ott maradt. Két hónap után döbbsen rá, hogy még mindig nincs neve. Meg arra is, hogy még sosem adott nevet lónak. Mert sosem volt lova. Ezen még most is elmosolyodott. Még azokat a lovakat is eladta, amelyeket azért tartott, hogy a szekér elé fogja őket. Kupec, akinek nincs lova. Jól emlékszik, álltak kint a kiserdőben, a huculra éppen rákötozött két hosszú, vastag faágat, hogy keresztbe rátehesse a fát. Az első tél volt, hogy fára már nem jutott, mert ősszel nem adott el lovat. Hozni kellett. Alkonyatkor vagy hajnalban járt ki az erdőre fáért. Mindig csak annyit vitt, amennyit két kézzel elbírt. Aztán eszébe jutott, hogy van lova. És akkor ott álltak a kiserdőben, a hucul csöndesen tűrte a pakolást, és mikor elkészült, meg akarta nógatni, hogy induljon. A lónak nem volt neve. Lehajtott fejjel valami ehető után szimatolt, erős nyakán kidagadtak az izmok. Szép kanca volt, erős és feltehetőleg termékeny. Nagyanyjára emlékeztette, aki telt, erős asszony volt, sötét-sötét bőrénél talán csak ébenfekete haja volt feketébb. Kilenc gyereket szült, és részben ő nevelte az unokákat is. Az tudott csak jóféle krumplilevest főzni. Jó paprikásan, még kis rántást is tett bele. Ezért aztán Babusa lett a ló neve.

– No, ha már bent vagy, hozok neked egy kis szénát – mondta az öreg, és megvakargatta a ló nyakát. Babusa horkantott egyet.

Az öreg kiment a pajtába, elvette a vasvillát a pajtaajtó mellől, és beleszúrta egy szénabálába. Egy nagyobb adagot akart leemelni, egy ölnyt, viszont amint próbálta megemelni, köhögni kezdett az erőlködéstől. Ugratásszerű köhögés jött rá, nem akart abbamaradni. Térdére támaszkodva köhögött, az egész teste rázkódott. Felegyenesedett és kiköpött. Megszokásból lehajolt, megnézte. Ismét véres volt. Most már két hete véres volt, ha köpött. Túl sokat dohányzik, mondta az orvos, de nem hitt neki. Az már mindegy, gondolta magában. Ismét kézbe kapta a villát, és nekiveselkedett. Kisebb adagot próbált leemelni, és nehezen, de sikerült. Majd újra beleszúrta a bálába, és ismét leemelt egy kisebb adagnyt. Ez már elég lesz. A szénát felölelte, és visszament a házba.

A szobában elgondolkozott kissé, hová is tegye a szénát, végül lehajította a padlóra Babusa elé. Ő már nem jön vissza, Babusa sem, az unokák meg majd kitakarítanak, ha akarnak. Legyen nekik is dolguk.

A ló jóízűen, mohón hersegette a szénát. István nézte egy darabig, majd kiment a konyhába, leült az asztalhoz krumplit pucolni. Közben sodort egy cigarettát, és rágyújtott. Amint végzett a krumplival, nekiállt a hagymának. Az már gyorsabban ment. Ekkor jutott eszébe, hogy répa is kellene, nagyanja is mindig tett belé répát, sőt, gyökeret is. A kamrában az egyik polcon talált néhány megfonnyadt répát, azokat is gyorsan megpucolta. Valamiért úgy érezte, sietnie kell, pedig nem volt hová. Már biztosan keresik, tehát így is, úgy is lebukott. Az unokáit talán most értesíthetik, és mire azok kitalálják, hogy talán hazajött, addigra megfő a leves, megeszi és el is rendezi a dolgokat, leginkább Babusa dolgát.

Kis zsíron hagymát pirított, s már tette is rá a répát, puhuljon az is kicsit. Úgy látta még annak idején nagyanyjától, hogy a répát és a gyökeret is megpirította, állítólag úgy könnyebben megfő. Ezt már akkor sem nagyon hitte, de azóta is így csinálta, már amikor nem volt ki főzzön rá. Mostanában nem volt. De nem erősen bánta, így semmibe nem szólt bele senki. Azt csinálhatott, amit csak akart. Aztán beletette a kockákra darabolt krumplit, és felöntötte vízzel. Innen csak főnie kell, dolog már nincs vele. Csak a tárkony a legvégén. Ezt nem Babusától tanulta, ez saját találmány volt, akkor találta ezt ki, mikor egyszer nem volt pirospaprika itthon, és mégis akart tenni még valamit a levesbe. Ecetes tárkony pedig mindig volt otthon, kis befőttesüvegben tartotta a hűtőben, jól lesózva és beecetézve.

A szobában ettek. Az öreg egy székre tett tálba Babusának is mért a levesből. A ló előbb megszaglászta az ételt, majd komótosan enni kezdett. István az ágy elé húzott egy széket, arra tette a tányérokat. Az egyikben a

levest, a másikban ecetes vöröshagymát is odakészített. A hagymát jól megsózta. Jó erős hagymával szerette a krumplilevest, s emellett még a paszulylevest is, de csak ritkán ehetett hagymát, mivel rosszul bírta a gyomra. Leült, és figyelte, amint Babusa jóízűen falja a levest. Aztán felemelte a tányér vöröshagymát, és egy mozdulattal az egészet beleborította a még gőzölgő levesbe. Így szerette. Sőt, még tejfölt is tett volna bele, ha lett volna. Megkavarta, aztán bekekanalazott.

– Ízlik? – kérdezte Babusától.

A ló az öreg hangjára felhorkantott, aztán tovább lefetyelte a levest.

– Nekem is – válaszolta az öreg.

Szerette az ecetes hagyma tárkonnyal és krumplival keveredő ízét. Hoszszan rágta az első kanál levest, addig nyammogott rajta, míg pépes massa nem lett az ételből. Lenyelni így is alig tudta. Az erek kidagadtak a halántékán az erőlködéstől, egészen belefeszült. Újabb kanál levest vett a szájába, újabb percig rágta, darálta az omlósra főtt krumplit. A harmadik kanál ételt már alig bírta lenyelni, egyszerűen nem ment több.

Letette a kanalat. Elfáradt. Megtörölte verejtekező homlokát, aztán felállt, tányérját a Babusa előtti tálba ürítette. A ló ismét horkantott egyet, aztán megszagolta az újabb adag levest. Még egyet horkantott.

– Na, ne csináld! Csak egy kis hagyma... – és megsimogatta a ló nyakát.

Babusa odahajolt ismét a tálhoz, és óvatosan belenyalt. Prüszkölt egyet.

– Jól van, jól... Ne félj, már nem csíp!

A ló megint belenyalt a levesbe, aztán újra és újra.

– Na látod, jó az. Ha nekem ízlik, neked is jó lesz – mondta somolyogva az öreg, és visszaült az ágyra. Babusa tovább evett, István elővette a dohányos zacskóját, sodort egy cigarettát, és rágyújtott.

Dél felé járt az idő. Nézte a lovat. Az is végzett közben az evéssel, csöndesen álldogált a szék előtt, néha még bele-belenyalt az üresen maradt tálba. A dohány keserű illata betöltötte a szobát, István hátradőlt, és kellemes érzés lett úrrá rajta. Jól sikerült a leves, és jólesett a cigaretta. És itt volt Babusa is. Most vége lehetne. Mélyet szívott a cigarettából, a füst bejárta a tüdejét, kicsit meg is szédült a kesernyés íztől.

Köhögött, erősen és felszakadás nélkül. Mintha nem akarna véget érni. A ló oldalra fordította a fejét, és mintha az öregre szegezve volna sötétbarna szemét. Babusa mozdulatára István feltápáskodott, és valahogy abbahagyta a köhögést. El kell rendezni Babusát, futott át rajta, és megtörölte erőlködéstől verejtekező homlokát. Még ledőlt volna egy kicsit aludni,

jólesett volna a leves és a cigaretta után, de úgy érezte, előbb el kell rendezni a lovat.

– Nooo, gyerünk, induljunk! – paskolta meg a ló farát, és az megindult, pár lépéssel átment a konyhán, majd máris kint volt az udvaron.

Az öreg utána. Odakint szétnézett, kicsit félt, hogy megérkeznek az unokái, és keresztülhúzzák a számítását. Az utca csendes volt, semmi sem mozdult. Még a szembeni szomszéd bolond kakasa is abbahagyta veszett kukorékolását. Belépett a pajtába, leakasztotta a szögről a kantárt. Koszos volt. Az ablakból elvette a kezét, és súrolni kezdte a bőrt. Így csak nem viheti. Közben kipillantott. Babusa békésen álldogált az ajtó előtt. Néha kapált egyet mellső lábával.

A fény felé tartotta a kantárt, de még nem volt elégedett, tovább súrolta. Mikor aztán befejezte, levette a gyeplőszárat is, azt is megkefélte. Azal kevesebb gondja akadt, ritkán használta.

Babusa kisebb fejrángatás és horkantások között engedte magát felszerszámozni.

– Ne félj, jó dolgod lesz – nyugtatgatta az öreg a lovat.

Visszament a szobába, a ló elé tett széket visszaállította a sarokba, az ágyat letakarta egy pléddel. Kivitte a koszos tányért és tálat a mosogatóba, egy pillanatig elgondolkozott azon, hogy elmosogasson-e, de végül mindent ott hagyott az unokáknak. Legyen nekik is valami dolguk. Egyebet úgyszemint nagyon tesznek. Szétnézett. A konyhában minden a helyén volt, a poharak, a tányérok, a lábasok, a sarokban ott állt a felmosó, a partvis. Rájött a köhögés. Egyre gyakrabban jön, állapította meg, miközben leült az egyik székre. Az ablakból éppen rálátott Babusára. A ló érezte, történik valami, mellső lábával nyugtalanul kapálta a földet. Néha megrázta a fejét, mintha le akarná rázni magáról a kantárt. Mikor látta, hogy nem megy, idegesen dobbantott egyet.

– Jó dolga lesz, jobb dolga, mint nálam – motyogta maga elé István, mikor alábbhagyott a köhögési inger. Feltápáskodott a székről, és még egyszer szétnézett. Rendben volt minden. Az ajtót becsukta maga mögött, ráfordította a kulcsot, és próbából lenyomta a kilincset. Bezárta. Mostanra már erről is leszokott. Régebben kényszeresen még a főútról is visszafordult, ha nem emlékezett, hogy bezárta-e az ajtót. De mindig bezárta. Olyan sosem történt, hogy nyitva találta volna. Lenyomta még egyszer. Be van zárva. Végül is mindegy, gondolta, de azért harmadszor is megnézte, zárva-e az ajtó. Így vénségére visszatért az ajtónyitogatás, mosolyodott el magában.

Babusa ott állt mögötte, és ahogy lelépett a tornácra, odadugta a fejét.

– Na, elindulunk – simogatta meg a ló homlokát, majd megragadta a kantárszárat, és elindult a kapu felé.

Marosán Árnika éppen teregetett, amikor furcsa zajra lett figyelmes. Lópaták kopogtak az aszfaltúton. Kinézett két törülköző közül, elképzelni sem tudta, ki jár erre lovas szekérrel. Mióta Pista bácsi kórházban volt, senki nem járt lóval a soron. Hiszen ez a Pista lova, és már kiáltani akart, mikor meglátta a ló másik oldalán az öreget. Először azt hitte, egyedül indult el valamerre a ló, de aztán észrevette az öreget is. Hát ez meg mit csinál? Biztos kell neki a pénz, eladja ezt a szép állatot is, sopánkodott Árnika magában, mivel szerette az öreg cigánylovát. Hosszú sörénye olyan sötét volt, olyan fekete, Árnika még nem látott olyat. Néha kiment vele az öreg a kiserdőre fáért, ilyenkor látta az asszony, és mindig megcsodálta a sörényét. Jó lett volna egyszer felkapaszkodni a hátára, és belemarkolni a sörényébe. De most már nem fog, viszi eladni, az utolsó ló is eltűnik az utcából.

Marosán Árnika belefeledkezett a lóba, addig nézte őket, míg ki nem értek a főútra. Azt még látta, hogy balra fordultak a város felé. Az öreg hajlott háta aztán eltűnt a lóval együtt a sarki vegyesbolt mögött.

Ekkor letértek a főútról, és átvágtak azon a pár foghíjtelken, amit legelőnek használtak az ottlakók. Az önkormányzaté volt, de senkinek sem kellett, így hát mindenki ott legeltette az állatait. Ki birkákat, ki teheneket. Még ezen is össze bírtak veszni, gondolta magánban István. A tehenek nem legeltek a birkák után, csak fordítva. Így az a néhány gazda, akinek még volt tehene, már kora reggel kihajtotta az állatokat a legelőre. Ez nem tetszett a többieknek, összevesztek. Aztán az önkormányzat megtiltotta a legeltetést. Üresen álltak a telkek, benőtte őket a gaz meg a parlagfű. Még Babusa is prüszkölt egyet-egyet, amint átvágtak rajta. A legelő másik oldalán húzódó utca kivitt a falu másik végére.

István azon gondolkozott, mit mondjon. Nem nagyon tudta. A legjobb lenne semmit sem mondani. Azt viszont nem lehet. Valamit kell mondani. Néha végigsimított Babusa nyakán, az némán ballagott mellette. Mindjárt odaérnek, és nem tudta, hogyan is kezdjen bele. Már látta a faluvégi bolondasszony házát, és mögötte az egészen az útig nyúló karámot. Elhoztam, hogy ne adják el, ez jó lesz, gondolta az öreg. Vagy elhoztam, legyen a tiéd, folytatta. Sehogy sem tetszett neki. A legjobb lenne semmit sem mondani, Nóra tudni fogja. Akinek van lova, az megérti. Akinek nincs, annak meg úgymint mindegy.

Odaértek a házhoz, de nem álltak meg, továbbmentek egészen a karámgig. Négy ló álldogált csendesen az egyik sarokban. Három barna és egy

pej. Az öreg megállt, elővette a dohányos zacskóját, és sodort egy cigaret-tát. Miközben rágyújtott, jól megnézte az állatokat. A pej és azt a kisbé-ri félvért még ő szerezte Nórának. Jól tartja őket, de látszik, dolgoznak, nincsenek elhízva. A másik kettő telivér volt. Azok még fiatalok, vékonyak, és bár álltak, István egy-egy akaratlan mozdulatukon látta, elég izgágák még. Azok megéreztek Babusát, oda-oda fordították a fejüket, s a pej meg is indult feléjük.

– Nóra – kiáltotta el magát az öreg.

A lovak felkapták a fejüket a kiáltásra, de nem ijedtek meg. A pej köze- ledett. Babusa is közelebb lépett a karámhoz, amely fölött óvatosan össze- ért a fejük, de nem haraptak, nem bántották egymást.

– Nóra – kiáltott még egyet az öreg. Válasz nem érkezett. István ekkor szétnézett. Senkit nem látott közeledni az úton, mintha kihalt volna aznap a falu. Nóra meg sehol. Babusa tovább ismerkedett a pejjel, és nem vette észre, amint az öreg csöndesen kinyitotta a karám útra nyíló kapuját. A pej erre hátrahőkölt, hátrálni kezdett. Az öreg rácsapott Babusa farára, az pe- dig a nógatásra belépett a karámba.

Miközben szívta a cigarettáját, nézte az ismerkedő lovakat. A másik há- rom is közelebb merészkedett, előbb a félvér, aztán a két fiatal is. Babusa békésen tűrte a közeledésüket, néhány idegesebb nyerítéstől eltekintve nem történt semmi.

A csikket eltaposta. Babusa már a karám másik oldalán hersegett a többieknek kitett szénát.

– Jó dolgod lesz itt – mondta maga elé az öreg, majd elindult visszafe- lé. Úgy döntött, visszamegy. Nem akar egyedül maradni a házban. Majd csak jön a busz, és leinti. Ismét rájött a köhögés, fulladozva köhögött az út kö- zepén, egészen meggörnyedve, térdére támaszkodva. Ekkor nyerítést hal- lott. Visszanézett, és látta, amint a pej nyerítve fut Babusa után. – Jó dol- god lesz itt.

Borsodi L. László

SEPULCHRI PROXIMORUM

MÁS ÖRÖM

Borbély volt, mint az apja, a bátyja és az egyik öccse (későbbi nagyapám), és gyermektelen, mint Mária nővére és Béla öccse, akit Gábornak is hívtak.

Addig inaskodott, addig szépített frizurákat, formásított bajuszokat, addig borotvált és szőrtelenített, míg maga is a szegénységből ki nem borotválkozott, és módos mester nem lett, ki házat s borbélyműhelyt épített. Majd megnősült, kicsit szégyenkezve, kicsit büszkén, mert mindenki tudta, mindenki beszélte: Antika a város egyetlen bordélyházából választotta jövőbelijét, noha később is váltig állította, hogy nem intézményes keretek között ismerkedtek meg. *Az örömlány más örömet ad*, kérkedett az irigyeknek, de soha nem árulta el, milyent. *A feleségem nem kurva, csak volt kurva*, szabadkozott dühösen azoknak, kik – tán szintén irigységből – gúnyolódva bántották.

Sértettsége a kuncsaftokkal kiméretté tette, a szomszédokkal, rokonokkal szemben zárkózott lett, gyanakvó, mogorva és önző. Még megöregedett apját sem fogadta be házába, mikor az kis híján fedél nélkül maradt. Páros árvaságukban csak asszonyában bízott, ahogy az is csak őbenne hitt. *Ennél jobb asszony nincs a világon*, mondta elnézően, amikor megtudta, hogy magtalan, és nem szül neki gyermeket, így csitítva benne is, magában is a büntudatot. *Szent ez az asszony*, hajtogatta mindegyre, azután is, hogy neje a taplocai házból a temetőbe költözött, és végleg magára hagyta. Megcsalta.

Borsodi Antal Géza

1903. szeptember 8., Csíkszereda – 1990. december 21., Csíktaploca

[SORVÁLTÁS]

Két papír közé indigót simít, úgy fűzi be az írógépbe. A billentyűzet fölé hajol, és gépeli, amit diktálnak neki: menekülés – született 1942-ben a család negyedik gyerekeként [sorváltás], egyik testvére meghalt tüdőgyulladásban [sorváltás], tizenhárom éves, amikor félárva marad, meghal apja [sorváltás], anyja neveli, nagyobb testvérei segítik [sorváltás], iskola, egy férfi, első gyermeke egy lány [sorváltás], férfi nincs sehol, elkezd dolgozni [sorváltás], rágyújt, messze csattog az írógép, új férfi [sorváltás], az új férfi férje lesz, aki jókezü asztalos [sorváltás], most már ketten gyűjtanak rá [sorváltás], anya lesz megint: egy fiú, anya lesz megint: egy lány [sorváltás], meghal a férje, sűrű füst, vakító gyász [sorváltás], a gyermeknevelés hosszú éveit [sorváltás], új férj, volt férje testvére [sorváltás], rágyújt, újra rágyújt [sorváltás], parázsló cigaretta, parázs viták [sorváltás], messze csattog az írógép, tumbol a kommunizmus [sorváltás], meg fog szünni a hivatal, elhallgat, rágyújt [sorváltás], vége a kommunizmusnak, öröm, letargia [sorváltás], nyugdíj, szép új világ, a gyermekek máshol, mással élnek [sorváltás], öregedő anyja a régi házban [sorváltás], férjével ketten, összeöregedve, fonnyadó cigarettafüst [sorváltás], egy szál, két szál, fogy a füst [sorváltás], fogy a füst, fogy a levegő [sorváltás], férfiak, férjeim, gyermekeim [sorváltás], alig van levegőm, Isten, Istenem...

Valaki kifűzi a gépből a papírt. Indigó szeméttbe. Egy példány megy. Egy marad.

Szabó Éva

szül. Borsodi

1942. szeptember 5., Csíkszereda – 2014. december 4., Csíkszereda

NÉMA VÖLGY, ÉJSZAKA

Gyermekek voltak, amikor összeházasodtak. A lány teherbe esett, a faluban azt beszéltek, nem is tőle, de ha már ő udvarolt neki fél éve, éve, a tisztesség úgy kívánta, vegye feleségül a szeretőjét, s ne hozzon szégyent senkire.

Először egy szép barna szemű, barna hajú kislány született, majd egy szőke kislány és kislány. De ahogy nőtt a család, nőtt a békétlenség is, ahogy

telt az idő, az asszonyban – akit alig ismert – úgy terebélyesedett a nagy-ravágyás, a pénzéhség és az elégedetlenség, ami elől férje kezdetben a munkahelyére menekült, mert ott érezte jobban magát. Mozdonyvezető volt, hát vele tartott a gép, a sínpár szabályossága, a száguldó táj és egy-egy mosoly az utasoktól. Két szolgálati idő között kapált, kaszált, szénarendet forgatott. Két szolgálati idő között az istállóban tett-vett, enni vetett a marhák-nak, télen tűzifát hasogatott, és egyre többet cigarettázott, és egyre többet olvasott. Két szolgálati idő között, amikor már gyermekei sem vigasztalták, és a regények képzelte világa sem enyhítette fájdalmát, inni kezdett. Addig ivott, addig ivott, mígnem ráncok sáncolták szép arcát, sovány lett, nagy fülei nőttek, vékony nyaka alig tartotta a fejét.

Tekintete messze tévedt, szeméből könny folyt. Mivel magyarázni nagyon szeretett, egyik délután elkezdte magyarázni a világ összefüggéseit, de valamit félreérthetett, valaki félreérthette, mert hirtelen elhallgatott, és többé nem szólt, többé nem látták.

A néma völgyben, az éjszakában egy mozdony túlköl, vonat zakatol. Földbe tart. Föld alá.

N. N.
? – ?

AZ UTOLSÓ GOMBLYUK

A családban első gyermek, és jönnek a testvérek sorban: egy lány, egy fiú, még egy lány, és még egy, és még egy. És amilyen gyorsan jönnek egymás után az életek, olyan hirtelen távozik az apjuk, ki helyett ő, az elsőszülött lesz az apa, anyjuknak támasza.

Szab, varr: mellény, nadrág, kabát, mellény, nadrág, kabát, ami egy vég posztóból telik, s férceli, mi foszlott, stoppolja, mi lyukas. S ha már nem bírja a varrógép, ha elhajlik a tű, kézbe a kaszát, gereblyét, kapát, fejszét, mikor minek az ideje.

Mert ő tudja, mikor minek, pontosan tudja, mi következik: ház, asszony, és csak egy gyermek, de csak egy fiú! De az az övé, csak az övé! Tovább szab-varr, érte fércel, érte foltoz, csendes örömmel, kevés szóval. Csak akkor szól, hogyha hagyják. Kivárja, míg sorra kerül. Mert érzi már közeledtét.

Egy öltés, még két öltés, talán három. És már kész is az utolsó gomblyuk egy ismeretlen úr öltönyén.

György András (Magyar)

1935. szeptember 29., Gyimesközéplok – 2012. június 27., Gyimesközéplok

ANGYALOK ÚTJÁN

Budapesten dübörögtek a Harmadik Birodalom tankjai, amikor Kárpátalján csendben a világba kérezkedett, de a ruszinok földje nem lett szülőföldje. Amire szülei a kicsi magyar világ végén hazatértek, már szülőfaluja sem volt a hazáé. Haza híján országot épített, udvart és házat. Országot kénytelen volt, házat, udvart maga akart. Maga építette-bővítette, alakította-szépítette, idős anyját így vigasztalta, asszonyát, gyermekeit így szerette.

És dolgozott, és dolgozott. Falakat épített, falakat bontott, követ fejtett, csillét rakott, s miután felimádkozta magát a mélyből, autójával útra kelt: Brassó – Bukarest – Mamaia, éjjel-appal; Bákó – Jászvásár – Szucsáva, reggeltől estig; Marosvásárhely – Kolozsvár – Nagyvárad, déltől délig; Nagyszeben – Déva – Temesvár, ki tudja, meddig?!

Kolozsvárt lehetett volna kisiparos, Gernyeszegen egyszer örökös is, a Duna-csatornánál pedig halálfia. De nem lett, mert hívta a rög, hívta a hegy. Anyját, asszonyát, gyermekeit nem hagyta volna. Mindenét nekik adta, rám a lányát bízta.

Fáradtan, félálomban kocsija most is száguld, vánszorog az éjszakában: úttalan utakon nincs senki, úttalan utakon angyalok állnak. Csendesen hazafelé terelgetik.

Bara József

1944. március 19., Takcsány – 2015. január 14., Csíkszentdomokos

AZ ÁLOM

Hangtalanul, képzeletben beszélek, minden szavamat megismétli egy belső visszhang. Az ablakkeret szélén felbukkanó holdat szólítom, közben a csillagos ég baljós jeleit figyelem. Halványan vibráló fényektől szeretném megtudni, mi hozta rám a betegséget, honnan ered a fájdalom, mely kíméletlenül marja a gyomromat. Elzsibbad a tarkóm, vadul lüktet a homlokom. Egyik percben lihegve izzadok, a másokban jeges érintéstől rándulok össze. Először a kezeim dermednek meg, később a lábaim rándulnak össze. Kétségbeesetten keresem a meleg zugot, sajnos, nem találok. Kihűlve haldoklom. Az önkívület zavaros pillanataiban, az elalvástól félek. Soha nem ébredek fel a bódulatból, többé nem virrad rám a hajnal, ha elnyom az álom. Titokról mormol a hullámverés, magukat színezik a talányok. Távoli vidék nevét ismétli egy ismerős hang.

Ebben a vigasztalanul sivár városban senki nem csodálja a szökőkút nimfájának kecses mozdulatait, a palota falára festett napóra is feleslegesen mutatja az időt. Sötét színek keverednek a tér közepén rakott máglya kormos lángjaiban. Sűrű füst gomolyog a szürke falak között, fekete pernyét kavar a szél. Rothadó hús kesernyés bűze terjeng a szűk sikátorokban. Lesóványodott emberek halottakat fektetnek hevenyészve összetákoltt ládába. A hullákról foszlik a pecsétes ruha, sötét lé szivárog a szájukból és az orrukából. Kékes árnyalatú daganatok torzítják a koporsókban fekvő feleségek nyakát, felpuffadt hasú férjek meredt szemmel bámulják a sötéten kavargó felhőket. A szolgálak és a cselédek mind eltűntek, csak az agarak maradnak halott gazdáik közelében. Keservesen nyüszítve várják a finom falatot és a simogató kezet.

A tér másik oldalán, lepedőbe csavart, sovánnyá aszalódott tetemeiket áld meg egy kövér pap, mellette bőrkötéses könyvek és szakadozott kottalapok hevernek a lapos köveken. Az emeleti ablakon dobálta ki egy fosztogató a haszontalannak ítélt holmikat. Hosszú csőrű álarcot viselő férfiak várakoznak a fal mellett, távolabb barna csuhás szerzetesek morzsolják a rózsafüzért. Felemelt kézzel adnak jelt a templom ablakában várakozó sekrestyésnek. Keléses kezek húzzák a kötelet, halkan kondulnak a harangok, imára szólítják a híveket. Szamár által vontatott, nyikorgó kerekű kordé tart a közeli temető felé. Egymásra dobált hullák hevernek a vesszőből font kas-

ban. Csonthalmok magasodnak a sírhantok közötti keskeny ösvényeken, fáradt sírásók koponyáikat és csigolyákat hordanak ki a díszes kripták ajtaján, hogy friss hullákat temessenek a családi sírbolt oszlopai közé.

Félelmetes alakok osonnak a hátsó udvarok félhomályában, tömött zsákokot cipelnek a hátukon, benne lopott holmi. Ezüstszelence és kristálypohár fordul ki a tarisznya alján tátongó lyukon, és senki nem nyúl a porban guruló érték után. Üresen hagyott házakat rabolnak ki, hiányzik a hatalom, amely gátolhatná őket. Vak koldusok egymást vezetve botorkálnak végig az elhagyatott utcákon. Mintha semmit nem tudnának a vidéket sújtó szerencsétlenségről. Nyitott ablak előtt haladnak el, bársonnyal borított szögletes asztalok sorakoznak a teremben. Eldobált kártyák és kockák, elgurult ezüstpénzek hevernek a felborult székek alatt. Abban az esetben, ha véletlenül benéznének az ablakon, a falakat borító hatalmas tükrökben talán meglátnák az egyértelmű igazságot, megértenék végre, hogy ócska szemfényvesztés az egész.

Páncélos lovag érkezik távoli csatából, egyetlen lélek sem fogadja palotája ajtajában. Sűrű lé szivárog kopott vértje alól, lassan folyik végig a sima fémen. Fáradt mozdulattal emeli le sisakját, hatalmas kelések borítják sovány arcát, egyik szemét hályog torzítja. Lemondóan legyint, majd egyensúlyát veszítve zuhan le lováról, mozdulatlanul terül el a porban. Az éhes állat imbolyogva kaptat fel a széles márványlépcsőkön, egymásba nyíló termekben koppannak lépte. Fekete ruhás férfi hegedül az árkádok alatt. Zenélés közben elmúlt idők sikerét idézi, a röpké pillanatokat, amikor kivételes tehetségnek érezte magát.

Vászonnal eltakart arcú férfiak kétkerekű kordén hullákat szállítanak egy városon kívüli gödörbe, melynek alján oszló, felpuffadt testek hevernek. Leszakadt kezek és lábak, elgurult fejek mindenütt. A kavicsos föld is felázik a patakban folyó vértől, barnás lé bugyborékol a laposabb hajlatokban. Kígyók bújnak elő a ruhák ráncai közül, egy pillanatig megmerevednek a fényben, majd egymás után tekerednek a halom tetején fekvő kövér kalmár derekára. Idős férfi fáradt mozdulatokkal szórja a mészport, szakadt reverendájú pap rövid fenyőággal hinti a szenteltvizet. Oszlásnak induló hús édeskés szaga tölti be a levegőt. A szájuk elé kötött rongydarabot igazgatják a lapátokkal érkező emberek. Nedves homok, omló göröngy fedi el a hullahalmot. Fekete madarak köröznek a mészportól fehérülő gödrök fölött, riakácsolva hívják egymást.

Hosszú póznára szekérekereket rögzítettek, majd elevenen kötözték a küllőkhöz a megátalkodott bűnözőt, aki nem akarta megvallani vétkeit.

Mély gödörbe állították a gerendát, melynek tetején tehetetlenül vergődött az áldozat. Étlen, szomjan száradt ki a magasban, madarak vertek fészket öblös mellkasában. Néhány méterrel odébb lefejezett hullákat dobálnak egy kiszáradt vízmosásba. Nyikorgó kerekű taligán tolják a levágott fejeket, nyúlós vér szivárog a fenékdeszkák hézagaiból. Nehézkesen nyílik az oldalfal, tar koponyák gurulnak a lapos kövek közé. Dűledező bitófákon himbálóznak a bűnösök hullái, sárgára aszott bőrük repedezve szárad a vékony csontokra. A ragályos kór terjesztésével vádolták őket. Bírói ítélet rötta ki rájuk a méltó büntetést. Dülledt szemű hóhérok előbb kerékbe törték az elítélteket, majd bárdal vágták le karjaikat és lábaikat. Zsirtól fénylő kezek dobálták halomba a használható cipőket és csizmákat. Bőrkötényes segédek vértől csöpögő fejekkel díszítették a száraz ágcsontokat. Emberi testrészek lógtak az erdő fáiról, kékes árnyalatú béldarabok bűzlöttek az alacsony bokrokon. Kővér patkányok nyüzsögtek a véres cafatokon, penészszerűvel vastagon borított húsdarabokat vonszoltak omladozó járataikba.

Meredek csigalépcsőn sovány asszonyok ereszkednek a föld alá. Mezteláb járnak, rég elhagyták színes fonallal hímzett papucsait. Nyúlós váladék szivárog a kövek repedéseiből, senki nem törli meg gondosan ápolat kezét. Kibomlik a kontyba tűzött haj, zsíros tincsek lógnak a vállakra. Tűzek égnek a hatalmas kondérok alatt, patás alakok árnyai vetülnek a kőfalakra. Meztelenre vetkőzött nők alázatosan várják, hogy sorra kerüljenek, egymás után másszanak a rotyogó vízbe. Szörnyű hatalom kényszeríti őket, rejtélyes akarat, mely előtt kénytelenek fejet hajtani. Villás farkú ördögök korommal írják a neveket a padló köveire. Néha különös ábrát rajzolnak egy elvetemült asszony neve mellé.

Lapos csónakok úsznak egy föld alatti folyón. Könnyes szemű férjek hajukat tépve nézik, miként távolodik a szeretett nő. Zokogva temetik a kezükbe fejüket, és azon ámulnak, miként hullik ki az ember a kegyelmi állapotból, és válik tehetetlen áldozattá. Elhangzik az ítélet, és nincs helye a fellebbezésnek. Vétkeztek, bűnösök, megérdemlik a halált. Méltányos alku teljesedik be rajtuk. Vízese hullámai között zuhannak egy sötét és vigasztalan világ legmélyére.

A másik városban is feltámad a gonosz. Harang kondul a felperzselt tér fölött, gyászukban megtévelyodott asszonyok emeleti ablakokból szórják átkaikat. Illetlen szavakat visszhangoznak az oszlopsorok. Véres pofájú kutyák oldalukra fordulva alusznak a hadvezér szobra alatt. Városba tévedt vad-disznó emberi karral a szájában fordul be a sarkon, csíkos malacai visítva követik. Értékeit mentő kővér úr súlyos lábát cipelve oson a sikátor alacsony

házai között. A közeli erdő eldugott zugaiban ássa el vagyónát. Évek múlva szerencsés favágók találnak a gyökerek között rejlő kincsre.

Hatalmas tömeg tódul ki a szélesre tárt városkapun, menekülve hagyják el az átkozott falakat. Égő sörényű paripák vágatnak az emberek között, tapossák halálra az útjukba kerülő betegeket. Pattogva égnek a kikötő házai és a mólók mellett horgonyzó bárkák. Minden értéket elemészt a kavargó szélben terjedő tűz. Felhők közül alászálló szörnyek keringenek a kárhozottak fölött, hegyes karmokkal ragadják meg áldozatukat, erőteljes szárnycsapásokkal emelkednek a magasba, majd tűnnek el a távoli hegyek felé. A hídon túl lemeztelenített asszony testét hegyes csőrű keselyűk tépik. Sikoly száll a folyó fölött, visszhang erősíti fel a kiáltást, összemosódik a hullámok csobbanásával, majd fokozatosan enyészik el. Nem hallatszik más, csak a szárnyak suhogása. Véres karmú madarak kitartóan köröznek a folyó fölött, a gyanútlanul közeledő tömegre várnak. A dombhajlat mögött torz óriás bestiális alakja magasodik a tolongó emberek fölé. Találomra kap el néhányat a menekülők közül, állkapcsa erőteljes rántásával harapja ketté áldozatát. Egyetlen pillanatig sem kétséges, hogy senki nem kerül el sorsát, végül minden vétkes elnyeri méltó büntetését.

Egy közeli tisztáson céda nők és élvhajhász férfiak járulnak bűnbocsánatért a gyóntató pap elé. Bűntudat mardossa lelkiismeretüket. Aranytárgyak halmaza hever a letaposott fűben. Tálcák, kelyhek, ékszerek borítják az árokpartot. Törött karú gyertyatartó mellett oson a róka, tömött erszénnyel a csőrében röppen fel egy kíváncsi holló. Száraz ágon oldja meg a kötést, ezüstpénnel potyog a magasból. A töredezett bokrokon túl csontvázak botorkálnak elő a mocsárból, sípcsontjukra tekeredett zöldes algafonatot vonszolnak maguk után. Homokórát szorongatnak csontos ujjaik között, mely a múltó időre figyelmezteti a halandót. Üres szemgödörrel merednek a távolba, ferde állkapcsukban néhány barna fog meredezik. Az ostobát keresik, aki korhadt fa odvába rejtőzik. Tévesen azt hiszi, ha senki nem látja, becsaphatja a halált, túljárhat az eszén. Kiszáradt fa alatt haladnak el a csörgő csontú vázak, fölöttük fekete hollók lakmároznak az ágakra akasztott bűnözők hulláiból. Koponyaüregből kihulló szemgolyó gurul végig a keréknyomtól szabdalt úton. Rikácsoló madár csap le rá, belevágja a csőrét, majd erőteljes szárnycsapásokkal tűnik el a száraz ágak között.

Meredek szikla szélén, színes ruhába öltözött hölgyek várakoznak. Alázatosan csókolnak kezét egy fehér szakállas, idős úrnak, majd egymás után vetik magukat a mélybe. Zuhanás közben emberarcú madarak köröznek körülöttük, kíváncsian sandítanak a lebegő ruhák ráncai közé. Hosszú sor

kanyarog a völgyben, sziklahasadék árnyékában imádkozik egy prédikátor. Szavait akarják hallani, igéitől várják a megváltást. Igazágtalannak tartják az ártatlanok bűnhődését. Fialat hölgyek gyűlnek össze a közeli barlangban, szeplőtelen hajadonok várokoznak a méltányos döntésre. Szerzetesek sorakoznak a fal mellett, önként mondtak le az élet ajándékairól, nélkülözve szentelték magukat a szolgálatnak. Reménytelenül elkeseredett tekintetek bámulnak egymásra, válaszolatlan kérdések terhe nyomasztja őket. Lemondóan ismerik fel, hogy nincs különbség, azonos sors vár rájuk. Hiányolják a méltányos elbánást. Sajnálkozva döbbennek rá, hogy ők sem kivételek. A döntés szempontjából nem számít sem érték, sem minőség. A dermedt némaságban fiatal emberek pillanatok alatt öregszenek meg, sima arcok észrevétlenül válnak ráncosakká. Tehetnek bármit, az enyészetté válik minden, még a szenvedés lehetősége se adatik meg. Fénykörökben egyesülnek a fáklyák lángjai, halványan pislákoló tüzek világítják a barlang boltozatát. Az idomtalan kőfalak között nincs jelentősége az időnek. Senki nem menekül, türelmesen várokoznak sorsuk beteljesülésére. Elhomályosuló tekintettel várják a végítélet pillanatát, amikor fehér ruhás angyalok emelik szájukhoz harsonáikat, és zengő hangon figyelmeztetnek az egyértelmű igazságra. Nincs menekvés, végül mindig a halál diadalmaskodik...

A FELIDÉZETT MOZDULAT

a virágcsokrot szorongató nagymamák
és az idegességtől fénylő nagyapák
tömegeitől félrevonultan
a zubogó peronnál
egy csendesebb zugot keresve
fal felé fordul egy férfi
egy *hulladéklogisztikai referens*
előre hajol, láthatólag zavarja a lárma
fejbűbja a koszos falnak nyomódik
mintha rosszul volna, vagy dolgát készülne
elvégezni a kukák mellett
seprűje a falnak támasztva, tenyerével
tölcsért formál a telefon köré
amibe lépésről lépésre
hosszú perceken át
megpróbálja elmagyarázni
– vélhetőleg a fiának –
hogyan kell csomót kötni
a nyakkendőre

JELEN

azbeszt-lapokra pettyeget az eső
ki kellene cserélni ezt a hullámpalát
állítólag halálos
majd a nyáron lebontjuk a garázst
mondjuk mindig télen, évek óta
megtalálnánk az alapjában elrejtett
üzenetet a jövőnek
senki nem emlékszik már, mi áll benne

az udvart is fel kellene frissíteni
földet hozni az elhasznált rétegekre
kutyák, nyulak, szárnyasok csontvázaira
az új gyümölcs- és díszfák gyökerei
nem érnek le a szemét alá
a hatástalanított szökőkút
most újra kiásva tátong, mint egy bombatölcsér
nyáron talán már víz is lesz benne

MERIDIÁN

futólag tettél említést arról az ázsiai párról
akik egyetlen szó nélkül ebédeltek
összhangban egy néma hullámhosszon
azt hitted, nem érdekel a világnak az a része
virágzó cseresznyefáink nekünk is vannak
de azóta meridiánokat figyelsz magadban
és a történelemben hiszel, nem a tettben
ezért leszek én, aki lejegyzí, amit a jobb
kezében tartott villa a tányér szélén morzéz
az asztal több száz kilométerre eső végében

SZÉTHULLÁS

ha azt mondod, hogy a kezemből kikerülő
szalvétaroncs egy jégbe fagyott hattyú
egy fákkal és madarakkal teli asszociációs
aknamezón találjuk magunk
romantikus tájkép staffázs alakokkal
kihagyásos technikával
töltöd ki a tartalom helyét
ha megszólalnál, karmok és szárnyak

állandósulnának a végtagok helyett
pedig csak te tudod, ki az
aki egyetlen elsöprő mozdulattal a levegőbe röpít
egy csapat flamingót

A CSOMAG ÁTRUHÁZÁSA

elmentem egy barátomhoz
„gondoltam, hogy legalábbis ég a ház
te csak olyankor hívsz”
miközben gyanútlanul tartotta bennem a lelket
rohamosan közeledtem felé
a szembeszéltől alig láttam
a patak fölött elbontott hidat
ahol beszakadt egy teherautó
az út kettő lett
és már nem köti össze semmi önmagával
nagykabátban ültünk a tetők fölött
cigarettával kínált, közben tekintete
a rossz oldalra tűzött szívre tévedt
amíg beszéltem
könnyszakállt növesztett
én félrenéztem – a kék égen a hold
körül sirályok, mindenütt
ezek az olcsó souvenirök –
megvártam, hogy kisírja magát helyettem
„megható, mint a hagyma”
mondta nemrég egy kisgyerek

Márton Evelin

BWAWA

Zene: Tyurgan kam Shaman`s arrow

Jöjjön, el kell mennünk innen – mondta Néruka, és erősen megszorítva a csuklóját, maga után húzta Aloist az átizzadt testek között. A benti zajhoz képest kint irreális csend volt. Pedig a hajnali halpiacon már nagy a nyüzsgés, a meztelen talpak már kellőképpen felverték a vörös port ahhoz, hogy el lehessen rejtőzni benne. Az utcákon még rózsaszínű a homály, csak a mézárások bárdja hallszik, és egy-két búcsúbégetés. Még a legyek sem teljesen éberek, álmatagon és fázósan üldögélnek, várva az édeskés szagú bomlás óráit. A falaknak dőlve öregek bóbiskolnak, egy-két holdkóros kisgyermek kereng, meg azok, akiket nem hagy már aludni az éhség. A piac előtt viszont nagy a ricsaj és az örvénylő por, egy eldöcögő teherautóra menet közben ugrálnak fel azok, akik munkát szeretnének, vagy csak úgy eljutni valahová. A gazdagok gettójának közelében nyikorogva nyílik a vaskapu, és nevető fegyveresek közül turistákat szállító terepjárók kanyarodnak az útra. Az autókából fura maskarába öltözött emberek nézelődnek, minden második fényképez. A besűrűsödött reggeli tömeg miatt csak lépésben tudnak haladni, árusok kisebb hada szalad utánuk, festett gyékényeket, nyakláncokat, egyebeket lobogtatva, és irreális összegeket kiabálnak több ország pénznemének árfolyamán. A forgalomba tévedt teheneket rövid botjaikkal bökösik a pásztorok, megriadt borjak bögnék. Néruka egyenesen a csorda közepébe vezette Aloist. Néha nekikoccan egy-egy állat teste, és Alois elcsodálkozik azon, hogy ezek a bőrzsákba varrt, tülekedő csontvázak milyen nehezek. Egyiknek-másiknak még harmat csillog a púpján. Néruka lekuporodik Aloisszal szemben.

– Minek jött ide? – kérdezi. – Meg fognak ölni. Engem azért, mert túl magas vagyok. Magát meg...

– Ne is mondja! De talán pont ezért jöttem. Talán ezért jöttem vissza, Néruka, erre nem gondolt soha? Mondja, tud maga a vízen járni?

– Egy-két lépést talán, de miért fontos ez?

– Nem fontos, Néruka, felejtse el, menjünk, együnk valamit.

Endi Boo kifőzdéjében kanalazzák a híres taji levest. Endi Boo kifőzdéje a Mocsárban van. Itt élet és halál nem kérdés, csupán szerencse dolga. A taji leves összetétele homályos, Alois úgy gondolja, jobb is, ha nem tudja, miből készül. Néruka voodoo levesnek hívja, és sejtelmesen vigyorog hozzá, pedig vigyorgásra semmi okuk nincsen. Egy túl magas meg egy túl fehér itt, ebben a városban tényleg nincs hová elrejtőzzön. Sőt, talán az országban sincsen olyan hely. Esetleg odaát, az erdőségekben. Bár azt mesélik, ott van igazán veszélyben bárki, hacsak nem az örök elrejtőzés vágya viszi oda.

– Tudom már, miért jött el onnan a maga földjéről – mondta Néruka, és zavartan Alois kezét nézte. Egy gyűrű halvány nyomát és a csuklóról átfutó rózsaszínű heget.

– És miért, Néruka? – kérdezte Alois, és szórakozottan nézegette magát a kanál homorú felében.

– Mert megtehettem. Én sohasem tudok elmenni innen. Nincsen hozzá elég pénzem.

– Mert nem erre gyűjt, Néruka, mert nem erre gyűjt – mondta Alois.

– Ne mondja, hogy maga erre gyűjtött! – csattant fel Néruka, és Alois arcát fürkészte, ennél a nőnél sohasem lehet tudni, mikor gúnyolódik.

– Nem én, mert képtelen vagyok rá – mondta Alois. – De gyűjtöttek helyettem mások.

– Maga egy élősködő!

– Mindannyian azok vagyunk, Néruka, higgye el nekem.

– Mondja, maga nem fél itt? Nem fél, hogy itt hal meg, itt rohad el a teste, és soha senki nem tudja meg, hová lett, mi történt magával?

– Úgy gondolja, hogy ha otthon, az ágyamban halok meg, tudni fogják, hová lettem, mi történt velem?

– Maga teljesen bolond, Alois. Ilyen örültem még soha életemben nem találkoztam.

– Édesen bókol, Néruka. Ezt mondja a férjem is, meg néhányan, akikről azt feltételezem, hogy szeretnek.

– De én komolyan beszélek!

– Ők is mindig ezzel jönnek.

– De én nem hazudok, Alois.

– Képzelve, ők is ezt mondják. Szakasztott ezekkel a szavakkal.

– Jó, hát ne higgyen nekem.

– De hát nekem sokkal könnyebb hinni, mert így megmarad az ártatlanság varázsa.

- Ugye csak azért beszél versben, hogy csúfolódjon velem?
- Nem, Néruka, azt hiszem, ilyenkor önmagammal csúfolódom.
- Önmagával? De miért?
- Mert másképpen nem tudom elviselni. Ne is gondolkozzon ezen, hagyja a fenébe, figyeljen, ha ezt most kibírom, tudja, a gyógyszerem nélkül, azt jelenti, nem is vagyok beteg.
- De, de piszkosul beteg. És itt fog megdögleni, és valószínűleg én is.
- Ó tudom, Néruka, megtanultam a forgatókönyvét: azért fogunk meghalni, mert maga túl magas, én meg túl fehér, kínok között halunk meg mindketten, megalázva, ahogy illik. Ismeri azt a faviccet, amelyik így hangzik: mi az, ami hosszú, hogyha zöld? Vagy ez nem is favicc, hanem csaváros logikai rejtvény? Megoldásához féldeci Unicum szükséges, leöblítéséhez egy korsó sör, és aztán jöhet a következő?
- Mondja meg maga, hogy most mit tegyünk!
- Nem tudom, Néruka. Esetleg tud itt a közleben egy kiadó szobát, ágyat, szénapadlást, barlangot, sziklát? Ahol csak kettesben lehetnénk, és lehetőleg az ég madarai és a föld állatai is elkerülnek bennünket?
- Nem tudok, kérem. Itt, erre felé, nálunk nincsen ilyen hely. Maguknál van?
- Igen, hogyne volna, Csernobil a neve. De biztos vagyok benne, hogy már maguk is rendelkeznek ilyen vakfoltokkal a térképeiken. Tudja, min gondolkodtam, amíg a választ hallgattam? Hogy a mi szokásaink szerint maga most visszautasított engem, Néruka, és hogy ez valami ócska beidegződés miatt kicsit rosszul esik nekem, miközben nem is tudom, vágyom-e igazán magára.
- Maguk mind ilyen kegyetlenül őszinték?
- Honnan tudja, hogy őszinte vagyok?
- Talán elárulja a teste, Alois, erre nem gondolt?
- Gondolni gondoltam. De sosem érdekelt igazán.
- Akkor ebben egyetértünk.
- Örülök neki. Keressük meg hát azt a puszpángbokrot, és heveredjünk le alá.
- Puszpáng? Attól tartok, ilyen nevű cserje itt minálunk nem terem.
- Ne legyen szórszálhasogató, Néruka, menjünk már valahova, vagy szerezzen egy sört.
- Sört? Miért nem ezzel kezdte?
- Nem is tudom. Talán csak most szomjaztam meg igazán.

Estefelé, amikor egy keveset enyhült a meleg, Néruka újabb adag taji leveseket hozott, és a délutáni pipa maradékát, amelyet félálomban szívtak volt el. Endi Boo szobájában feküdtek, a gyékény síkosra izzadt alattuk, ruháik a széken heverték, mely mellett egy tyúk ült szétzilált tollakkal. Lábát zsineggel a székhöz erősítették. Amikor megérkeztek, egy ideig riadtan káricsolt, aztán megszokta, hogy nem egyedül van a szobában, vagy egyszerűen csak kifáradt. Alois megpróbált egy kis sört adni neki, de a tyúk nem volt hajlandó a tenyeréből inni.

– Néruka, szerinted a tyúkoknak megszakadhat a szívük az ijedtségtől? Vagy a bánattól?

– Tegeződünk? – kérdezte Néruka, és alaposan megnézte a pihegő tyúkot. Vörös tollai csapzottan ragadtak a testéhez, a szeme indőnként felakadt, máskor lehunyta, úgy tűnt, tényleg a végét járja, levesnek való állapotba került, csak senki sem kívánja megenni, ennél nagyobb szerencsétlenség nem is érhetne volna a nyomorultat.

Alois Néruka testét nézte, a bőr felületét, a pórusok nagyságát, az izzadság, por rajzolta képeket, nyomokat keresett, válaszokat az emberiség nagy kérdéseire, titkokat, melyek átütnek a bőrön, egy fagyos hajnalt, egy patak vizét, valamit, amibe kapaszkodni lehetne.

– Úgy tűnik, most már tegeződünk. Sőt, azt kell mondanom, ezelőtt is tegeződhattunk volna.

– Én nem voltam biztos ebben. Sőt, most sem vagyok az – mondta Néruka, és újabb adag keveréket tett a pipa tölcserébe. A füst megrekedt a felhevült falak között, és kékes köddel vont be mindent.

– A vég nemcsak egyszer jön – mondta Alois, miközben orrán-száján folyt a füst, Néruka csak villogó szemfehérjét látta, és sápadt kezét, mely a kopott szipkát szorongatta.

– Hát hányszor?

– Nem számolom. Van itt nálatok postás?

– Minek? Nem kap itt senki leveleket.

– Akik elmennek innen, azok sohasem írnak egy levelezőlapot sem?

– Nem megy el innen senki. És írni csak a gyerekek szeretnek, de aztán ők is megunják.

– Mennyi időnk van még, Néruka?

– Nem tudom. A pénzből, amit adtál, megvettem a házat a kifőzdével együtt.

– Akkor hát berendezkedtünk itt. És lehet, hogy lesz még másik reggel, este, holnap, másnap.

– Nem tudom, nem tudom, mit mondjak erre.

Nem baj, Néruka, semmi gond, nem számít, mennyi, inkább csak az, hogy milyen. Arról meg csak mi tehetünk, senki más. Igyuk meg ezt a levest, ezt a sört, oszd meg velem a pipát, és dőljünk vissza a hús gyékényre, nézzük a tyúkot, amíg elalszik fejét szárnya mellé ejtve, míg elalszom, míg elalszol, jöjjön az éjszaka, ájult félálomba ringass, s míg este este, éjjel éjjel, a hajnal késsel oson a falak mellett, egyikük pengéje kőhöz koccan, s egy másik halkán szisszen, álmodunk, összerendezsz, és míg este este, éjjel éjjel, holdfényben ingadozó árnyak, az ablak alatt suttogások, neszezés, távoli csorda kolompja, emlékek, fények, illatok, a mámor, a mennyi, a milyen, a hányszor. Kivel, hol, miért s mi végre, számtalanszor, számlálatlanul, rangsorolás nélkül, ha este este, éjjel éjjel, a hajnal késsel oson kint, a penge ha kőhöz koccan, még egy szippantás élet, aztán csak az alvadó halál, halál, halál, Néruka, a halál.

EZ OKÉ, EZ EGY JÁTÉK, EZ JÓ

MÁRTON EVELIN VÁLASZOL VARGA LÁSZLÓ EDGÁR
KÉRDÉSEIRE

Azt nyilatkoztad egyszer, hogy macskatermészeted van, mert mindenhol otthon érzed magad, ahol éppen vagy. Viszont azt is mondtad, hogy a szülővárosoddal, Kolozsvárral ambivalens a viszonyod. Ez a kettő hogy jön össze?

A macskának is ambivalens a természete. Lehet, hogy az igazság inkább az, hogy képes vagyok alkalmazkodni bárhol, bármihez, szóval ez az otthonosság-érzés kicsit komplikáltabb. Kolozsvárral az a bajom, mint minden másik hellyel a világon egyébként – vagyis inkább csak volt, mert már nincs ez a gyötrő érzés bennem –, hogy nem igazán találtam magamat a városban, nem igazán tartoztam sehová. Kamaszkoromban voltak nekem is olyan elképzeléseim, hogy azért jó lenne valahova odacsapódní, aztán ez folytatódott a bukaresti tartózkodásom idején is, aztán egyszer csak megállt és kész. Megöregedett a macska.

Megtaláltad a helyedet, vagy csak meguntad a keresést?

Rájöttem, hogy a hely igazából bennem van, és magammal szoktak bajaim lenni, minden más csak alakul.

Mi bajod van magaddal?

A sorozatos bűneim időnként a lelkiismeretemet terhelik (nevet). Nem tudom, elégedetlen vagyok magammal általában. Ilyesmik.

Mért van az, hogy a művészek általában így gondolkodnak magukról? Kell ez a munkához szerinted?

Szerintem eleve ilyenek a művészek. Még ha hatalmas egójuk is van, akkor is gyötri őket valami, gondolom én. Nem nagyon ismerek olyan hiteles művészt, akit a világ dolgai zavarnak csak, de magukkal teljesen rendben vannak. Azt hiszem, eleve azokból lesz művész, akiknek van valamiféle önértékelési problémájuk, nincsenek mindig jó viszonyban saját magukkal.

Tehát minden művész sérült ember?

Nem feltétlenül, de lehet, hogy gyakrabban reflektálnak a saját dolgaikra, és valahogy próbálják behelyezni magukat abba, amiben éppen vannak, legyen az város vagy bármi.

De, ha gyakrabban reflektálunk magunkra, akkor éppenséggel jobban rendben kéne lennünk magunkkal, mint azok, akik ezt elmulasztják, nem?

Az, hogy reflektálsz magadra, nem azt jelenti, hogy egy idő után meg is javulsz, és zen buddhista guru lesz belőled, aki csak jó dolgokat csinál.

Művészként fejlettebb a lelkiismereted, mint a másoké?

Ezt nem merném kijelenteni. Egyáltalán, én nem gondolom, hogy anynyira más volnék. Alkatilag nem nagyon különbözöm mondjuk egy kőművestől vagy bárki mástól. Egyszerűen ezzel dolgozom: perverz módon visszaélek a saját nyavalyáimmal, azokkal, amiket átélek és azokkal is, amiket másokon látok, és ezeket a dolgokat megírom. De ezen túl nem hiszem, hogy nagy különbség volna köztem és mások között. Szóval nem hiszem, hogy kilógok a sorból, hogy én vagyok a zsiráf a juhnyájban.

Szóval nincs benned elvonulási ösztön, nem az elefántcsonttoronyból nézed a többieket, hogy milyen lúzerek?

Nem, mert végül is én is csak egy lúzer vagyok, tudatában vagyok ennek. Az elvonulásra pedig van bennem vágy, óhaj és akarat.

Olyankor írsz, gondolom.

Igen, olyankor írok, vagy olyankor nem csinálok az égardta világon semmit, csak úgy vagyok. Ez persze luxus, kell dolgozni előtte egy kicsit, hogy legyen rá időm.

Depressziós alkat vagy?

Van bennem rá némi hajlam. De nem szeretek azzal tetszelegni, hogy most éppen depressziós vagyok, és hagyjon mindenki békén. Mindig igyekszem ebből kimászni valahogy. Ki kedveli a saját depresszióját?

Az írás segít kimászni?

Nem mindig – van, amikor még mélyebbre visz. Nem feltétlenül terápia az írás, bár időnként tud az lenni.

Azt mondtad, hogy Bukarestben találtad meg önmagad, amikor az egyetem után ott helyezkedtél el rádiós újságíróként. Gondolom, azért is, mert éppen azt az évtizedet töltötted el ott az életedből, amikor elég sokat változunk. Ezt leszámítva mi volt jó Bukarestben?

Jó kérdés – épp most voltam ott egy rövid időre. Talán az a nagy kavalkád, a balkáni összevisszaság jót tett, mert ahhoz, hogy ott boldogulni tudj – és, gondolom, ez minden más nagyvárosra is igaz –, valahogy ki kell találnod magadat. Nekem is ezt kellett tennem, hogy abban a rendszerben vagy rendszertelenségben ne vesszek el teljesen, hiszen az is könnyen előfordulhatott volna, hogy egy lecsúszott alkesz lesz belőlem, vagy egy megsavanyodott munkás, aki belevész a tömegbe. Most persze nem azt mon-

dom, hogy Bukarestben bárki is tudná, hogy én ki vagyok, viszont ügyesen kellett lavírozni. Bukarest teljesen más, mint Kolozsvár: sokkal agresszívebb, és sokkal gyorsabban kell reagálni mindenre. Ha nem reagálsz a dolgokra ott, abban a pillanatban, akkor mindenféle történhet veled.

Azt mondtad, visszahúzódó vagy, ez a balkáni kavalkád viszont éppen azt feltételezi, hogy nagyon nyomulós, rámenős legyél. Ez a kettő hogy fér össze?

Van azért egyfajta középút is ebben a történetben. Ha fel tudod mérni egy idő után, hogy mik az erőviszonyok, és te ebben a nagy balkáni kavalkádban hol vagy, mit akarsz csinálni, és hogyan akarod ezt az egészet túlélni, akkor megtanulod a mikéntjét. Egyébként pedig, az, hogy alapvetően visszahúzódó vagyok, nem azt jelenti, hogy ne tudnék nyitott lenni akár mire.

Tehát több személyiséged van?

Az is lehet. A nyomulás meg – attól függ, hogy mit csinálsz. A szakmától is függ, attól, hogy épp mit dolgozol. Ha egy multinacionális cégnél dolgoztam volna, akkor nem tudom, mi lett volna velem. Annyira azért nem vagyok nyomulós, nem próbáltam volna meg állandóan elkápráztatni a főnökeimet, hogy majd feljebb léphessek a ranglétrán.

Ha tehetnéd, csak írással foglalkoznál, vagy hiányozna a sajtó?

Ezen már sokat gondolkodtam, hogy vajon megszokás dolga-e, vagy tényleg szeretek rádiózni. Valószínűleg hiányozna. Sosem volt úgy, hogy csak írással foglalkozzam. Illetve megpróbáltam egyszer hat hónapig, de az úgy nézett ki, hogy hazavonultam egyszer apám Kézdivásárhely melletti farmjára, ahol azért élesben történnek a dolgok. Nem az ideális hely az elvonulásra egy olyan farm, ahol több tíz tehén és egyéb állatok vannak, és zajlik az élet és a mezőgazdaság. Szóval ez úgy nézett ki, hogy ültem én az „elefántcsonttornyomban”, ami egy nagyon kicsi emeleti szoba, de közben hallottam, hogy az udvaron mi történik, illetve időnként felcsörtetett valaki, és közölte, hogy most azonnal meg kell fogni a nem tudom minek a végét. Szóval próbálták tiszteletben tartani, hogy én most éppen alkotok, de... érted.

De azért a munkát is el kellett végezni.

Igen. Szóval ez volt az egyetlen időszak az életemben, amikor én úgy mondom csak írással foglalkoztam – még ha nem is jött össze maradéktalanul.

Ekkor született a Papírszív című regényed.

Igen, ez volt a *Papírszív*, és tulajdonképpen fizetés nélküli szabadságon voltam a Bukaresti Rádiótól, és rettenetesen kényelmetlenül éreztem magam egy idő után. Nem mondom, hogy a sajtó hiányzott feltétlenül, ha-

nem az, hogy csináljak végre valami mást is az íráson kívül. Úgyhogy azt hiszem, nem tudnám elképzelni az életemet csak íróként. Biztos, hogy valami egyebet is csinálnék közben: kapálgatnék, fűszerkertem lenne, akármi. Olyan haszontalannak érzem magam, ha csak írok.

Akkor konkrétan azért mentél fizetés nélküli szabadságra, hogy megírd a Papírszívet?

Többek között azért, de volt ennek családi vetülete is. A fiam még kicsi volt, és elég beteges, emiatt sokat hiányoztam a munkából. Persze a kollégák megértették, de én nem éreztem ezt korrektnek velük szemben. Ekkor döntöttem úgy, hogy megpróbálom ezt a lehetőséget. Nem volt jó. Elsősorban azért, mert – bár nem vagyok különösebben anyagi ember – szeretem, ha van saját keresetem, és nem függök még a saját férjemtől sem.

Mert ugye az irodalomból nem lehet megélni.

Nem lehet, de ez azért elég összetett dolog. Mindig amiatt fanyalognak az írók, hogy az írásból nem lehet megélni, de nem biztos, hogy alkatilag minden író arra született, hogy csak írással foglalkozzon. Szerintem sokan jól elvannak a civil foglalkozásukkal, és azzal párhuzamosan simán tudnak írni. Nekem például még jól is jön, hogy nem tudok mindig írni. Vannak olyan időszakok, amikor nem jut rá időm, de azért pörög a fejemben valami, le is ülepszik közben, és amikor idő lesz rá, akkor már könnyebben ki-préselem magamból.

A Szalamandrák éjszakai írásakor naponta átlagosan négy órát dolgoztál, és a regény terjedelméhez képest elég hamar befejezted. Ez azért volt, mert már leülepedett a fejedben, mire elkezdted, vagy írás közben bontakozott ki a történet?

Inkább közben bontakozott ki a történet. Azt hiszem, hogy ilyen hosszú, összefüggő történetet másképp nem nagyon lehet megírni, csak ha megvan a napi rutinod. Szerintem a *Papírszívet* is azért írtam úgy, hogy tényleg nekiültem, és hat hónap alatt összekalapáltam (aztán lett, amilyen lett, lényegtelen), mert akkor muszáj volt azt csinálnom. Volt olyan, hogy kimaradt pár nap, de olyankor, amikor ismét nekiültem, kellett keresgélnem, hogy hol is hagytam abba. Szóval benne vagy egy ilyen sodrásban, ami visz, és amikor nem azt csinálod éppen, akkor is működik valahol az agyadban hátul.

Én úgy gondolom, hogy a Szalamandrák egy generációs regény. Van neked valamiféle bajod az ilyen besorolásokkal?

Nincs bajom vele, főleg, ha egy másik ember a generációból azt mondja, hogy ez egy generációs regény. Magam is egy generációhoz tartozom, nyilvánvaló, hogy arról írok, amit tapasztaltam. Ha teljesen fikció volna az egész könyv, akkor is reflektáltam volna arra, amit láttam, éreztem és van

körülöttem. Konkrétan persze nem gondoltam arra, hogy ez egy generációs regény volna, ezek nyilvánvalóan a könyv utóéletéből jönnek.

Ezek szerint nem teljesen fikció a könyv. Mennyire, mennyiben önéletrajzi ihletésű?

Nagyon az. De most ezt nem úgy kell érteni, hogy elővettem a naplót – ami nincsen egyébként –, kimásoltam belőle részeket, és odatettem két jelzőt, hogy szebb legyen, hanem egyszerűen benne van sok minden, ami velem történt, ami történhetett volna vagy, ami történik éppen.

Melyik fontosabb, ami történt vagy ami történhetett volna?

Mindkettő egyenlő mértékben fontos. Ha belegondolsz, az, ahogy most itt ülünk, lehet, hogy a te fejedben egészen másképp néz ki, mint az enyémben.

Az én fejemben szerinted hogy néz ki?

Nem tudom, fogalmam sincs. Majd lehet, hogy megírom. Az, hogy mi történt, elég tág fogalom. Én egyféleképpen emlékszem, mások valószínűleg másképp. Kicsit rettegek tőle, hogy ha a román ajkú ismerőseim elolvassák a *Szalamandrákat* – mert románul is olvasható immáron –, akkor mit fognak gondolni. Még nem reagálta le különösebben senki, bár valakitől már jöttek kétségbeesett telefonhívások, de nem vettem fel. Különbösen sem válaszolok az illetőnek.

Egy olyan ember, aki szerepel a könyvben valamilyen formában?

Valamilyen formában igen. De úgy látszik, hogy annyira nyilvánvaló volt, hogy magára ismert. Bár szerintem sikerült jól összekombinálni a karaktereket, egy az egyben senkit nem írtam bele a történetbe. Most éppen Bukarestben beszélgettem valakivel, aki felismerni vélt egy bizonyos szereplőt, holott én tulajdonképpen nem arra az illetőre gondoltam, bár tény, hogy az ő jellemvonásaiból is bele van gyúrva abba a karakterbe néhány. De ez oké, ez egy játék, ez jó.

Írás közben volt olyan dolog, amit nem mertél leírni úgy, ahogyan történt? Mennyire lehet őszinte az író?

Lehet nagyon őszinte, úgysem fogja elhinni neki senki. Én tényleg mindent leírok. Aztán, hogy ezt elhiszik-e nekem, vagy azt mondják, hogy ezt biztos kitaláltam, fikció, nem is úgy volt, az már nem foglalkoztat. Hajlandó vagyok kiállni bármiért, amit leírtam.

Arra sosem gondolsz írás közben, hogy esetleg megsértődik majd valaki, akitől írsz?

Szoktam erre gondolni, főleg a családtagjaimmal kapcsolatban. Általában nem szeretek embereket megbántani, ez az írásban is ugyanígy van.

Próbálok azért nem a földbe döngölni őket, bár időnként ez mégis megtörténik. De visszatérve a szereplőkre, ez azért nem úgy működik, hogy megírlak téged, a feleségedet, és nem tudom kicsodát, hanem tényleg össze vannak gyúrva a karakterek, a nevek is kitaláltak, a szereplőim önálló életet élnek.

Hány első szerelmed volt?

Hú, ezen nem is gondolkodtam így, hogy első szerelem. Azok úgy jöttek egymás után...

Csak mert azt mondtad valahol, hogy szerinted egy ember életében több első szerelem is lehet.

Igen, mert szerintem a szerelmek minősége, a milyensége változik az emberrel együtt. Most nyilvánvalóan nem tudnék ugyanúgy reagálni egy ilyen történetre, mint tizennégy éves koromban, hiszen közben én is átalakultam, történt velem egy csomó minden, és másképp értékelek dolgokat.

Tehát minden szerelem első szerelem?

Végül is igen. Igen, ez így jó.

Voltál már egyszerre több emberbe szerelmes?

Ó, hogy az istenbe ne... Ez okoz hatalmas lelkiismeret-furdalásokat időnként. Belénk van sulykolva a monogámia, az, hogy csak egy emberrel lehetsz, ezt tanulod, amióta megszületted. Miközben nem ezt látod magad körül.

Ezek szerint ez nemcsak a művészekre jellemző.

Nem, ez mindenkire jellemző. Kérdés az, hogy ki mennyire beszél erről, illetve ki mennyire fojtja el az érzéseit, mondjuk egy házasság vagy kapcsolat alatt bekövetkező, előre ki nem számított és óhatatlanul beszűremkedő szerelem esetében. Ezt simán lehet szkippelni, megölni, megfojtani, nem figyelni rá vagy belemenni a játékba és lavírozni ezzel valahogy.

És aztán megírni.

Aztán megírni, igen. Vagy eltemetni örökre.

Mért akartál öngyilkos lenni?

Hát... Hát igen. Néha még most is eszembe jut. Nem is tudom, időnként rám tör ez a teljesen értelmetlen minden című érzés. Vagy nem is érzés, hanem egy komplex történet. Ilyenkor sötétnek és kilátástalannak tűnik az egész élet. Az egész emberiségé, nem csak az enyém.

Az elfojtások miatt, depresszió miatt vagy az önmagaddal szembeni elégedetlenségem miatt?

Ez így mind együtt.

Akkor hogyan kellene élni, hogy legyen értelme?

Nem tudom. Meg kell győznöd magad minden nap, hogy van értelme annak, amit csinálsz. Értelmet kell keresni az értelmetlenségben. Ha nagyon sokat gondolkodsz azon, hogy az élet tulajdonképpen értelmetlen, akkor valószínűleg arra fogsz jutni, hogy sajnos valóban az. De nem ajánlom senkinek, hogy ezen hosszasan tűnődjön. Sőt, az a jó, ha nincsenek ilyen gondolataid.

Milyen érzés volt közben? Mi zajlott benned?

Reméltem, hogy nem ébredek fel többet. De aztán felébredtem.

Láttál valamit közben?

Nem láttam semmit.

Akkor nincs halál utáni élet?

Ha van, akkor lehet, hogy nem látható.

Kényelmetlen erről beszélned? Vagy már rendben vagy magaddal?

Nem kényelmetlen. Mondom, időnként most is eszembe jut, de most már kegyetlenségnek érezném másokkal szemben. Persze akkor is annak éreztem, amikor csináltam.

Ezt is megírtad a Szalamandrákban, de ott a Halál Angyala az ágyad szélén ült. Illetve a főbős ágya szélén. Most meg azt mondod, hogy nem láttál semmit.

A Halál Angyala itt van mindig, nem kell hozzá semmi különöset csinálni. Volt egy rossz időszakom 15 és 25 éves korom között, amikor rettenetesen nyomasztott a meg nem értettség. De nem olyan szinten, hogy nem értik, amit írok, akkor nem is foglalkoztam ezzel különösebben. Inkább az volt a bajom, hogy a hozzám közel állók nem értenek belőlem abszolút semmit. Ez tulajdonképpen meg is maradt, minőségi változás nem nagyon következett be, de most már el tudom fogadni, hogy nem értjük egymást, vagy nehezen értjük egymást, és komoly erőfeszítéseket kellene tennünk, hogy ez másképp legyen, de az emberek többsége erre nem hajlandó. De valószínűleg értelmetlen bármi olyan próbálkozás, mint az enyém, hogy akkor most nem tudom, hány vágást ejtek, úgy, ahogy illik, a csuklóimon. Ettől nem lesz jobb. De leírhatod teljesen őszintén mindazt, ami veled történt. Ha egyszer bekerültél ebbe a skatulyába, hogy író vagy, attól kezdve a büdös életben senki nem fog neked elhinni semmit abból, amit írsz. Vagy elhisz olyasmit, ami viszont fikció.

Mikortól vetted komolyan az írást? Mikortól nevezted magad írónak?

Én nem mondtam sosem magamról, hogy író vagyok. Író is vagyok. Ha valami olyan szövegen dolgozom, amiről tudom, hogy ki fog kerülni a szélesebb publikum elé, akkor azt szeretem jól megcsinálni. De az írás sok szarból kihúzott. Már középiskolában is azért nem buktam meg fizikából, mert

kötöttünk egy egyezséget a fizikatanárral, miszerint én a *Firka* nevű lapban különféle írományokban fogok értekezni a költészet és a fizika kapcsolatáról, ezt meg is tettem, és ezért kaptam fizikából egy tízest. Ez tényleg kiszedett a szarból, mert kilencedik első évharmadában ilyen jegyeim voltak fizikából, hogy 1, 2, 3.

Ez érdekel, ez a kapcsolat a költészet és a fizika között. Erről mesélj valamit.

Nem kell olyan magasröptű dolgokra gondolni. Először, amikor a tanár úr elmondta, hogy ez lenne az, ami nekem fizikából átmenő osztályzatot eredményezhet, akkor nem is nagyon értettem, hogyan lehet összehozni a fizikát a költészettel. És akkor elmondta nekem, hogy például ott van Petőfi Sándor, nagy magyar költő, ugye, vegyem kézbe az összes verseit, ami egy szép fokos kötet, és arra figyeljek például, hogy hogyan írja le a természeti jelenségeket. Ráharaptam az ízére a történetnek, mert nincs olyan költő, aki valamilyen formában ne írna olykor természeti jelenségekről, úgyhogy rájöttem, hogy tulajdonképpen egyszerű dolgom van. Aztán áttértünk más költőkre is, nem volt ez nehéz dolog.

Tehát a költők tulajdonképpen meg nem értett fizikusok.

Mondjuk Petőfi Sándor vagy azok a költők, akiket szintén nagy fizikusokként elemeztem ezekben az értekezésekben, lehet, hogy elküldtek volna a jó búbánatos valahova. Vagy ellenkezőleg, lehet, hogy nagyon boldogok lettek volna, hogy felfedeztem a rejtett oldalukat. De végső soron mindannyian figyeljük valahogy a környezetünket. A fizika sem valami embertől független dolog, ha mi, humán beállítottságú emberek nem is vagyunk képesek megtanulni az elméletet, attól a jelenségeket még látjuk.

Mért van az szerinted, hogy a humán beállítottságú embereknek nehezebben mennek a reáltudományok?

Ez egyszerűen csak az elbaltázott oktatásnak a problémája. Most például annyira érdekesen lehetne kémiát, fizikát, bármit oktatni – bár régebben is lehetett volna érdekesebben –, hogy a diákok is sokkal érdeklődőbbek lennének. Minden érdekes végül is, ugyanolyan érdekes, mint az irodalom, egyszerűen a szemléltetéssel van gond. Nem is hiszek abban, hogy lennének humán beállítottságú meg reál beállítottságú agyak. Nyilván az érdeklődési körök valamilyen szinten meghatározzák a gondolkodásunkat, lehet, hogy több benned a képesség arra, hogy nyelvész legyél, mint matematikus, de attól még a matematikából is sok mindent megérthetsz. Nekem döbbenetes volt, hogy körülbelül harmincéves koromban kezdtem csak megérteni bizonyos dolgokat a fizika vagy a szerves kémia területéről, csak azért, mert annak idején gépies oktatásnak voltunk kitéve. Ha mondjuk az

ember kiválaszthatná az iskolában, hogy mi az, ami érdekli, az sokkal célravezetőbb lenne.

Mert az irodalom tulajdonképpen mindent felölel.

Erről van szó. Nézd meg azokat az írókat, akikre azt mondjuk, hogy nagyon kemények, nagyon hitelesek, ott aztán minden le van írva. Ott van a világ. Mindenki azt gondolja, hogy aki költő, az biztosan el van szállva, holtott lehet, hogy a legpraktikusabb ember a világon, de attól még a fantáziája vagy a nem tudom mije fejlettebb, mint az átlag.

Ismersz földhözragadt költőket?

Minden bizonnyal. De most nem is kell bohócnak lenned, a társaság színfoltja, csak mert alkotó vagy. Az írás azért általában egy magányos történet, ahhoz nem kell publikum, úgyhogy magánemberként egy költő is lehet unalmas vagy akár földhözragadt.

Magához az íráshoz nem kell publikum, de azért egy alkotó viszonylag gyakran találja magát olyan helyzetben, hogy közönség előtt kell beszélnie arról, amit csinál. Szerinted érdemes-e a művészetről beszélni, vagy olyan, mintha a szexről beszélnél?

Szerintem a szexről amúgy nem olyan nehéz beszélni.

De a művészetről érdemes-e beszélni, vagy csak élvezni kellene?

Mért ne lenne érdemes? Annyi hülyeségről beszélünk, mért pont erről ne? Bár igaz, hogy én az olyan találkozókat szeretem, ahol a közönség kezdi a beszélgetést. Mert rendben van, hogy ők azért jöttek el, hogy meghallgassák a meghívottat, de ha mondjuk már olvastak valamit tőlem, akkor sokkal izgalmasabb, ha ők kezdik el mondani, mit gondolnak az egésztől. Ebbe bele lehet kapcsolódni, és úgy már sokkal egyszerűbb mondani dolgokat. Nekem volt már ilyen közönségem. Nem is szeretem, ha kiültetnek valami emelvényre, sokkal jobb, ha a közönséggel együtt ülhetek le. Együtt is voltunk már olyan helyzetben, hogy kiültettek minket kétosztálynyi diák elé, és úgy kellett volna nekik mondani valamit, hát én úgy éreztem magam, mint ahogy a tanárim érezhették annak idején magukat. Rettenetesen sajnáltam őket, hogy bejönnek, ott van egy csomó rettenetesen nem érdeklődő kamasz, és akkor ők kiállnak a katedrára, és onnan valahogy megpróbálják meggyőzni ezt a sok unatkozó srácot, hogy izgalmas, amit mondanak. A legjobb az, amikor nem ilyen pódiumbeszélgetés folyik, hanem leülünk egy kávézóban vagy valahol, és nem kell magasabbra ülni, mint a többiek. A dobogóktól meg színpadoktól nem vagyok különösebben oda. A kérdezőtől is sok minden függ, ha van egy moderátor, az nagyon sokat segíthet vagy ronthat a helyzeten.

Mi az a kérdés, amit a legjobban utálsz?

Nincs ilyen.

Az sem, hogy hogyan kezdted el írni?

Nem, mert ez izgalmas, erre szívesen emlékszem.

Hogyan kezdted el írni?

Nyilván levelekkel kezdtem én is, mint szerintem a mi generációnkból sokan. Apámnak írtam leveleket, akivel ritkán találkoztunk, csak vakációk alkalmával, és valahogy neki próbáltam sűríteni azt, ami velem történt, meg ami körülöttem volt. Azt éreztem, hogy a levél valahogyan kapcsolatot kell teremtsen kettőnk között, mert egyébként lövése sem lesz, amikor vakációban újra találkozunk, hogy ki vagyok. Ezt persze akkor kilenc-tíz éves koromban nem tudtam így megfogalmazni, de azt azért éreztem, hogy ha eltelik négy-öt hónap, mire újra találkozunk, akkor megint előlről kell kezdeni ezt az egész barátkozást, mert időközben vele is történtek dolgok, meg velem is lett, ami lett. Csakhogy apám nem igazán akart nekem leveleket írni, nem különösebben jó levélíró. Ő egy becsületes agrármérnök, aki mezőgazdasággal és állattenyésztéssel foglalkozik Kézdiszárzapatakon, úgyhogy a mostohaanyám válaszolt nekem, aki nagyon élvezte az én leveleimet. Akkor rájöttem, hogy ebben az írás dologban van valami. Elmondták utólag, hogy felolvasták egymásnak a leveleimet, és jól szórakoztak. Anyám viszont nem szórakozott olyan jól, mert szerinte, ahogy a románok mondják, am dat din casă, vagyis olyasmiket írtam meg a „másik” családomnak, amiket nem illett volna. A lényeg, hogy rájöttem, az írás egy manipulációs eszköz, ami nekem jó. És ahogy már mondtam, később a suliban is sok mindentől kiszedett. Ha nem lett volna bennem az írásra valamiféle képesség, a fene megevett volna, az biztos.

Nem félsz, hogy elfognak a témáid?

Attól nem félek, mert a témák kimeríthetetlenek, attól viszont igen, hogy az én képességeim megkopnak, vagy egyszerűen megszűnnek. Ilyen érzésem már volt többször is, hogy agyi infarktusaim vannak ilyen téren. Vagy sokszor van olyan érzésem – most is ilyen helyzetben vagyok, elég rosszul is éreztem magam emiatt korábban, de most már ezt is rezignáltan elfogadom –, hogy körbe-körbe járok, ugyanazokat a dolgokat mondogatom és írogatom.

Ez baj?

Hát ez az! Rájöttem, hogy nem baj. Ezt különben Láng Zsolt és Demény Péter, a te szeretett kollégáid állapították meg egy Klikkrec alkalmával, amiben pont a *Szalamandrákról* írtak, hogy én körbe-körbe járok. Természe-

tesen ezt Láng Zsolt mondta, nem is a nagy Demény. Persze hogy dühös voltam, hogy már megint milyen baja van velem, mi az, hogy én körbe-körbe járok, és azóta gondolkodom ezen, rájöttem, hogy ez igaz, de hát ez van. Mit csináljunk?

Mi a helyzet az ihlettel meg az írói válsággal? Léteznek egyáltalán ilyen dolgok?

Nem tudom, az ilyen nagy szavaktól én mindig kiütéseket szoktam kapni. Az írói válság általában a személyiségednek a válsága. Nem az író érinti a válság, hanem te magad, aki vagy íróstól és mindenestől, az kerül valamiféle válságba, amiből számtalan út vezet különféle irányokba, lehet, hogy fogsz még írni, lehet, hogy nem. Az ihlet az mindenhol ott van. Mit is mondott Soros György? Na ne emlegessük, mert nem szabad, de nem ő mondta, hogy a pénz az utcán hever? Az ihlettel is így van. Bármilyen megihletet. Ha ébren vagy, tudod.

Én még nem találtam pénzt az utcán.

Én igen.

De sarokházat nem veszel belőle.

Nem is vágyom rá.

Mire vágyasz?

Szabadságra. Jövés-menésre. Az anyagi javak nem túl fontosak nekem. Tudom, hogy a körülöttem lévőeknek ez furcsa, nem értik, hogyan lehet így élni, de ez van. Persze, jó kényelmesen élni, hogyne, szeretném, ha az egész emberiség kényelmesen élne, és nem lenne semmi baja, ha ez megoldható, de amúgy nem érzek semmi kielégülést attól, ha van valamim.

Írhatnál egy regényt, amiben az egész emberiség tökéletesen boldog és elégedett, de azt meg minek?

Így van! Mindig bejön a képbe, hogy akkor milyen jó lenne az örök élet, de hát nem ölné meg az unalom? Most gondold bele: ha tudnád, hogy soha nem fogsz meghalni, mi motiválna. Így legalább ez a kevés idő ösztökéli az embert, hogy szedje már össze magát, és próbáljon csinálni valamit, mert ketyeg az óra. Legalább ne tűnjön értelmetlennek az egész élete.

Most mit próbálsz csinálni?

Járok körbe-körbe. Írom azt, amit csinálok és ami történik velem.

Műfaj van?

Tudod, hogy a műfaj nekem az Achilles-inam. Nem tudom, hogy mi lesz belőle. Van egy szereplője az egésznek, aki ott van szegény mindenhol, jön-megy, és történnek vele a dolgok.

TÜKÖR

Gábornak

Ott éltem, ahol nem volt épp Havel,
és mégis azt hittem, hogy tán lehetne,
táskás szemű, zakós melankolosság,
hol sört fogok inni, mint Hrabal,
Mészölyvel sétálgatok a Duna-kertben,
s a Dominó könyveket lapozgatom,
mikor fáradt vagyok, de nem eléggé.

Hová lettél, te okos Európa,
nagy folyópart, sétáló kertezés,
te mészőlyös, hrabalos, haveles
téblábolás az ég fölötti tájon,
Danilo Kis és Esterházy tája,
hol humor ég, mint csikk a levegőben,
és tangózik az értelem lazán,
mint aki tudja, ezen múlik ügyis?
Michnik, hol vagy, ugyan mi lett veled,
mi lett velünk, hogy nincs már Árpi bácsink,
csak csahosok a vérző Betlehemben,
kik eltakarnak minden csillagot?

Tán mégiscsak Bajornak lesz igaza,
Európa, te mindig elveszel,
sohasem tudjuk, ugyan merre vagy,
ki lopott el, és hogy kerülsz majd vissza,
csak emlékszünk a Dunára s a kertre
a táskás szemek hűvös égövén,
megsimogatjuk kiábrándulásunk,
és mosolygunk a vesztes csőcselékre,
ki győztesen fröcsög és hadonászik,

és nem érti, mily vígan ássa sírját
jelszavakkal az álomtalanságba.

Kö-Európa, te madáchi falanszter,
hol fegyvert farag Michelangelo,
hogy azzal lője le saját fiát,
mert mászt gondolni mert, mint édesapja,
hol a hagyomány puliszkája robban
a pofánkba már naponta bele,
és elfordítjuk könnyesen fejünket,
mert nem akartuk, és mégis nagyon ez lett,
Istenszabadság-demagógia
és magyarsággal üzéreskedés,
és fügét mutat nekünk a tükör,
és belekőpünk, hogy mindannyian.

SIRÁLYOK MAROSVÁSÁRHELY FÖLÖTT

Néhány éve már megjelentek itt is,
röpködnek a főtéri magnóliák fölött
vagy a töredezett városvégen,
mint akik megsejtettek valamit,
kitartóan kutatják a láthatatlan hullámokat,
le-lecsapnak egy szeméthalomra,
mert tudják azt, amit én még nem tudok.

Csak medvéket jósolt ide Csokonai Vitéz Mihály,
nem makulátlan fehér sirályokat,
a fennvaló vijjogó angyalait,
ahogy viszik a mennybe a szemetet
a mindenfelé búzló kukákból.

Élek egy eljövendő tengerfenéken,
párolog körös-körül a sirályok reggelije,
sehol sincs Jászon aranygyapjúja,
tépett rongydarabok itt-ott,
fehér lobogók a levegőben,
valaki megadta magát,
évről évre egyre több sirály,
benépesül a háztetők világa,
csillognak a padlásablakok,
akár a fényes kagylótörmelék.

Szeretném látni én is, ami volt,
szeretném elképzelni én is, ami lesz,
mint ezek a fáradhatatlanul keringő madarak,
amikor leapad a sűrű hajnali köd,
és felbukkannak a hajóroncsok.

mire emlékeznek nap mint nap,
lehet, hogy odafent majd az is tiszta lesz,
amit a rothadó hulladékból szednek össze,
és hasznos nyersanyagként
felcsipeget minket is Isten?

Ők még remélnék, ennyi a különbség,
látják a hullámzó ezüstöt a bádogtetőkön,
polípot, rákot, kagylót a szárazföldi mocsokban,
egyszerre két időben élnek és halnak,
ettől olyan hihetetlenül könnyűek,
hogy csak ringatóznak a szélben,
mert nem a múltat felejtjük el
a tengerparthoz közeledve,
nem az emlékeket tünteti el majd
egy szörnyű Alzheimer-kór,
hanem a képzeletet.

DOKUMENTUM

Kallós Zoltán

„MINDEN PATAKOT ÖSSZEJÁRTAM...”

Kolozsvártól huszonhat kilométerre fekszik Válaszút, a Borsa-patak torkolatában. Ott születtem 1926-ban. Édesanyám a Mezőségről, Feketelakról való.

Anyám révén igen nagy a rokonság. Nagyapámnak egy testvére férjhez ment Búzába, és annak volt tíz gyereke. Abból kettő férjhez ment Ördögösfüzesre, azok is már mind dédanyák, úgyhogy nagyon széles körű a mezőségi rokonság. Apai részről a nagyapámnak egy testvére férjhez ment Visába. Így az Észak-Mezőségen majdnem minden faluban van családi kapcsolatom. Ezért sikerült nekem ennyi anyagot összegyűjteni.

Feketelakon többségben vannak a magyarok. Kétharmad a magyar, egyharmad a román. Válaszúton épp fordítva. Ott kétharmad a román, egyharmad a magyar. Ezenkívül cigányok is élnek ott. Gyerekkoromban anyanyelvi szinten megtanultam mind a három nyelvet: magyart, román, cigányt.

Kocsmánk volt, ott tartották a mulatságokat a faluban. Épp ezért cseléd-lányt is tartottunk. Négyéves koromig ő nevelt. Nagy Zsuzsika, csúfnevén Sánta Zsuzsika, mert gyermekbénulásban sántának maradt. Tőle kaptam az első zenei indíttatást, mert anyám egyáltalán nem tud énekelni. Az első dal, amire így vissza tudok emlékezni, az volt, hogy: „Udvarom közepén van egy feneketlen tó, / abban fürdik három fekete holló. / Mindig fürdik, mégis sáros a tolla, / a legszebbik barna kislányt szeretem a faluban. / Szárnya van, szárnya van, szárnya van a madárnak, / két színe van a mostani leánynak. / Két színe van, mint a körtelevélnek, / gyöngye szép szavaival hízeleg a legénynek. / Szárnya van, szárnya van a verébnek, / két színe van a mostani legénynek. / Két színe van, mint a körtevirágnak, / gyöngye szép szavaival hazudik a leánynak.” Később aztán az ő anyjától is tanultam szép dalokat. Többek között *A válaszúti hegyet fújta a hideg szél* címűt: „Esik eső, szakad, szakad, / hidd el, rózsám, hogy itt hagylak.” Ez rajta is van az első lemezemen.

Később új házat vettünk. Itt felszabadult a konyha és a szoba. A konyha nagyobb volt, a szoba kisebb. Mivel a románok voltak többségben, hát a konyhában volt a román tánc, a másik helyiségben a magyar. De megtörtént, hogy egy időben tartották mind a kettőt. Szombat este vagy vasárnap. Semmi probléma nem volt. Batyusbált rendeztek: kosarásbált. Ilyenkor a lányok süteményt vittek, sültet, éjfélkor asztalt terítettek. A legények állották a bort, az itókát, a lányok pedig az ételt. Minden lány hívott magának asztalozót. De hívhatott kettőt, hármat is, s azokkal ült szemben, akiket vacsorázni hívott. Szoktak hívni más falusiakat is. Levél útján meghívóval, vagy szóbelileg. Ennek híre ment a környéken. Nálunk rendszerint a bonchidaiak vagy a kendilóniaiak zenéltek.

A faluban is voltak zenészek, de kivesztek. Akiket én ismertem, azok már gyengébbek voltak. Volt egy Náni nevezetű, aki Kendilónán tanult, de szegény megvakult, és akkor már lemaradt. Mert a táncban a zenész össze kell játsszon a táncossal. Ő meg nem látta. Van tőle felvétel. Éppen Martin Gyurkával vettünk fel tőle 1962-ben, és érdekes módon Gyurkának a Náni zenélése tetszett a legjobban. Régiesen játszott.

Táncban általában primás, brácsás, bőgős muzsikált. Előfordult cimbalom is. Vagy két primás. Lakodalmakban, bálokban nagyobb bandát állítottak. Két primást, két brácsást, cimbalmost, bőgőst.

Az első osztályt magyarul végeztem. Antonescu idejében megszűntek a magyar iskolák. A második osztályt már román iskolában végeztem. Elég nehéz volt átállni.

Válaszúton volt református kultúrotthon, református pap, református eklézsia. A pap abból megélt. A négy fal között azt csináltunk, amit akartunk. Műsoros estéket rendeztünk, a papné színdarabokat tanított a gyerekeknek. Vasárnap kötelező vallásórára jártunk a parókiára. A pap mindig feladott nekünk a napi leckéből – mert egy héten egyszer volt vallásóra, vagy kétszer – másolnivalót. Nyolc-tíz sort. Hogy mégiscsak megismerjük a magyar írástechnikát. Ez volt a magyar oktatás. De volt közösségi élet.

Válaszúton református cigányok voltak. A református gyülekezeten belül kórusuk volt. Színdarabokat tanultak meg, előadásokat tartottak magyarul, népszínműveket. Nagy élmény volt a cigányokat színpadon látni.

Nálunk a cigányok megbecsült tagjai voltak a falunak. Legtöbbjük kőművesként dolgozott. Például az első cséplőgép egy cigány gazdái volt. Anyám keresztelt is cigányoknak, nem is egy családnak. A bejárónőnk is cigány asszony volt. Nagyon szorgos, aratáskor, kapáláskor velünk dolgozott. Rengeteg mesét tudott, cigány népdalokat, magyart is.

S persze zsidók is voltak. Egy közülük be is került a családba. A szomszéd faluban, Füzesen élt a Blum család. Zsidó család. Kereskedelemmel is foglalkoztak, de földműveléssel is, tehenet tartottak. Persze deportálták őket. Egy részük visszajött, egy részük odaveszett. Így aztán Blum Zolinak is a szülei odavesztek. De a nagybátyja családjával együtt visszajött, és közösen éltek ott. Zoli eljárt a tánca. Falusi tánca. Talán azért van az, hogy Füzesen a gyorscsárdást ma is úgy hívják, hogy zsidó tánc, mivel a zsidók is igényelték ezt a zenét. Zoli összekerült egy unokahúgossal, Hideg Rózukával. Szerelembe estek. Persze, mind a két részről nagy harc volt. Mind a zsidó, mind a magyar részről. Nem is a nemzetiség, hanem inkább a vallás miatt. De a fiatalok nem tágtottak. Végül is csak házasság lett belőle. Róza azt mondta az apjának sírva: édesapám, olyan rossz lánya voltam én kennek, hogy nem tud nekem megengedni... Megengedték a házasságot. És nagyon jól vannak. Szamosújváron laknak. Zolinak a rokonai elmentek Izraelbe. Ő itt maradt. Van egy gyönyörű lányuk, aki egyetemet végzett, Nagyváradon van állásban. Azóta volt is Zoli látogatóban Izraelben. Ők nem mennek el, itt maradnak, ide köti őket minden.

Halmos Bélákék gyűjtöttek a széki zenészekről zsidó vonatkozású zenei anyagot. Nekem elkerülte a figyelmemet. Ha jól emlékszem, olyasmit, amit a hosszúnapokon szoktak muzsikálni, vagy húsvétkor. De az öreg Icsán mondta, hogy ő meg volt fogadva a zsidóknak mulatságra is, és hogy a fiúk fiúkkal táncoltak és a lányok lányokkal. Utánanézttem, és kiderült, hogy Máramarosban, ahol a legnagyobb számban voltak zsidók, és sokan földműveléssel foglalkoztak közülük, ott a máramarosi cigány zenészek tudnak zsidó anyagot is. Elmondtam Halmos Bélának, el is határoztuk, hogy utánanézzünk. Többek között Visón hallottam egy ilyen zenésről – valami Kovácsnak hívják, tehát magyar cigány –, aki tud zsidó anyagot. A galíciai zsidók legnagyobb része, amikor menekültek, Máramarosban telepedtek le, ugye, az volt a legközelebb. Lehet, hogy ők maguk is muzsikáltak. Ezt én már nem értem, de érdekes módon a mezősegi brácsa hangolását zsidó brácsának mondják. Nemcsak a Mezőségen, de Udvarhely megyében is. Most egy újabb adat került elő a Nyírségből, ahol zsidó stimnek nevezik a zenészek a háromhúros brácsahangolást. Van zsidó hangolású cimbalom is. Lehet, hogy a cigányok tőlük vették át. Talán a törökök idején. Ugye, a cigányok már a tizenharmadik században megjelentek Európában, és sehol nem említik, hogy ők zenészek lettek volna. Csokonai is megemlíti a *Dorottya*-jában, hogy a lagzikban zsidók muzsikáltak.

Erdélyben nagyobb volt a zsidó szabadság is. A reformáció idején székely emberek rendszeren zsidó módra éltek, körülmetéltettek, zsinagógájuk volt, rabbijuk volt. Bözödújfaluban maradt meg napjainkig ilyen gyülekezet. De szélesebb körben el volt terjedve a Székelyföldön. Bözödön most is van néhány öregasszony, akik sok ilyen vallásos éneket tudnak, még abból az időből. A vajdakamarási lányok, mikor cselédlánynak beálltak, azok zsidó családokhoz szegődtek el, mert szombatosok voltak.

Elvégeztem a négy osztályt, s fölvettek a kolozsvári református kollégiumba bentlakónak. Ott magyarul tanultunk. Felügyelő tanárunk, Nagy Géza szombat esténként foglalkozott velünk. Ő is ott lakott bent a kollégiumban. Szombat esténként behívott a szobájába. Leterítettük a csergéket, mesét olvasott, meg énekelünk. Mikor mit. Karácsonyi éneket, húsvétit, újévit. Ami éppen következett. Többek között sok népdalt is. Akkor hallottam az első felvételeket, amelyeket Bartókék gyűjtöttek, meg Lajtháék. Egy alkalommal ott járt egy debreceni regös csoport a református kollégiumból. Ez már a negyvenes években volt. Negyedikes, ötödikes gimnazista lehettem. Miután lezajlott az előadás, kérték, hogy mi is énekeljünk valamit. Azt hittem, amit én tudok, azt mindenki ismeri. Kiderült, hogy nem. Akkor Nagy Gézától azt a feladatot kaptam, hogy a vakációban írjak össze dalokat a szülőfalumból. A húsvéti vakáció következett. Nem volt nehéz dolgom, mert falusi viszonylatban szokásban volt az, hogy minden gyereknek volt egy ilyen dalosfüzete. Abba jegyezgetett népdalokat, rigmusokat, karácsonyi, húsvéti vagy locsolóverset. Nekem is volt ilyen füzetem, ebbe kezdtem gyűjteni.

Összeállott egy kis anyag, Nagy Géza megnézte. Persze, a dallamot megtanultam, mert lejegyezni nem tudtam. Nem is nagyon kellett tanulni a dallamot, mert benne volt a fülemben, annyit hallottam a táncban, mulatságban. Csak a szöveget kellett lejegyezni. Akkoriban hirdettek egy népdalgyűjtő pályázatot az IKE, az Ifjúsági Keresztény Egyesület lapjában, az *Ifjú Erdélyben*. Beadtam ezeket a dalokat. Nagy Géza mellém adott egy egyetemistát, aki a Zeneakadémián tanult, és tudott dallamot jegyezni. Első díjat nyertem. Ez aztán nagyobb ösztönzést adott. Ezután már tudatosan kezdtem faggatni az öregeket. Nemcsak otthon, hanem a szomszéd faluban, a rokonság körében is. A kollégiumban volt egy ifjúsági könyvtár. Ami néprajzi vonatkozású volt benne, azt mind átböngészttem. Így került a kezembe Sebestyén Gyulának *A regösök* című kötete, Hunfalvynak, Regulynak meg a többi nyelvésznek az írása. Többek között Domokos Pál Péternek *A moldvai magyarsága*. Kinézegettem belőlük a bibliográfiát, s amihez csak hozzáférhettem, azt mind elolvastam. Ignác Rózsának az írásait: az *Any-*

nyelve magyar, Született Moldovában, Mikecs Lászlónak a *Csángók* című kötetét. Megszületett bennem az az elhatározás, hogy valahogy, valamikor jó volna eljutni azokra a helyekre, ahol a csángók élnek.

A kollégium után Sepsiszentgyörgyre kerültem a tanítóképzőbe. 1944-ben megszűnt itt a tanítás. A nővéremmel feljöttünk Pestre. Elhelyeztek bennünket egy zsidó lakásban. Mert egy nagynéném is itt volt a lányával. De nem maradtunk ott, nem éreztük jól magunkat. Minden ott volt a lakásban. Ezüst, az edények; minden komfort. Gyönyörű lakás, már nem tudnám megmondani, melyik utcában. Ennek a nagynénémnek volt itt egy kománéja, hozzáköltöztünk. Szűkösen voltak, a földön aludtunk, ahogy lehetett.

Állítólag Budapesten be lehetett volna iratkozni, de végül itt sem kezdődött meg az oktatás. Jött egy rendelkezés, hogy a fiatal leventéknek jelentkezni kellett itt is. Mert Erdélyből elhozták a leventéket. Elirányítottak Sopron megyébe, mert a Kolozs és a Szolnok-Doboka megyei leventéket ott helyezték el. Autóval mentem Sopronba. Szörnyű volt, hajtották a zsidókat. Főtt kukoricát árult nekik a lakosság. Rengeteg halott az országúton. Lehúzva a bakancs, temetetlen. Sopronban találkoztam Kolozs megyeiekkel, volt református kollégistákkal, akik be voltak öltöztetve katonának. Mondták, hogy viszik ki őket Németországba. Azt mondtam, márpedig én Németországba nem megyek. Mi keresnivalóm volna nekem Németországban? Visszaszöktem Pestre. Itt besoroztak katonának a nyilasok. Itt összerúgtam Kovács Andrással, a későbbi filmrendezővel – ő Györffy-kollégista volt. Karácsony első napján kivittek bennünket a frontra, Csömörré. Minden kiképzés nélkül. Ott voltunk három napig, se élelem, semmi. Bekerítettek az oroszok és a románok.

Kilencen megszöktünk, kiértünk a Kerepesi útra, átmentünk a temetőn, a sváb temetőn. Alá volt aknázva a falu. Valahogy mégis kijutottunk. Elértünk a Kőbányai Sörgyárhoz. Bejöttünk Pestre. Rá egy hétre az oroszok is. Pincében kucorogtunk, én nem is fértem be az óvóhelyre, csak a fáskamrába. András megjelent nálunk, hogy haza kéne menni. Mondom, jó, András, induljunk el. És egy februári vasárnap reggelen elindultunk, gyalog, haza.

Útközben elkaptak az orosz katonák, szedték össze a férfilakosságot. De volt diákigazolványunk, lehet, hogy nem is ismerte a katona a latin írást, de a fényképes igazolvány hatására valahogy elengedett. Kimentünk Ferihegyig. Kétszer is igazoltattak. Letértünk egy mezei útra. Ott nyíregyházi asszonyokkal találkoztunk. Két kisgyerekekkel mentek haza, gyalog húzták őket egy szánkón. Elértünk Monorig. Ott megaludtunk. Monorra már be-

jöttek a tehervonatok. Az állomáson épp betolatott egy tehervonat, felültünk az oldalára, lelógattuk a lábunkat, és eljutottunk Szolnokig. Ott elmentünk a Néptanácsához, jelentkezünk. Diákok vagyunk. Szállást adtak, ott már valamennyire rend volt. Onnan elmentünk Püspökladányig. Ott is megaludtunk. Aztán elmentünk Váradig és Váradról Kolozsvárig. Úgy, hogy elindultunk vasárnap reggel, és egy pénteki reggel megérkeztünk Kolozsvárra. Elmentünk keresztapámhoz, nagyanyám egyik testvéréhez. Épp ott volt egy unokabátyám, szekérrel Válaszútról. Mert a Szamos menti vasút fel volt robbantva. Úgyhogy vele hazamentünk. Estefelé megérkeztünk. András megaludt nálunk. Mert ő még tizennyolc kilométerre lakott, reggel gyalog nekivágott a Borsa völgyének. Aztán ő visszajött. Én ott maradtam. Nem jöttem vissza.

1945-ben új világ kezdődött. Bekerültem a tanítóképzőbe. Elég nehéz volt, mert nem volt tankönyvünk, mindent jegyzet után kellett tanulni. Új tananyaggal álltunk szemben, minden szempontból, 1946-ban végeztem. Akkor jöttem ki Vistára, Magyarvistára. Onnan jártam be Kolozsvárra a néprajzi ülésekre. Egyszer kértem ifj. Kós Károlyt, akit már gimnazistaként ismertem, hogy mit dolgozik. Azt mondja, csinálják Kolozsvár monográfiáját, és őt a cigánytelepek felmérésével bízták meg. De olyan nehéz a bizalmukba férkőzni. Kérdezte, hogy nem tudok-e valakit, aki tud cigányul. Mondom, én tudok. Nemsokára kaptam egy telefonértesítést a folklórintézetből, hogy menjek be. Ugyanis cigány népdalokat is gyűjtöttek. Kimentünk a két víz közé és a Cimbalom utcába.

Havonként tartották ezeket a néprajzi előadásokat. Különböző tanárok, diákok olvasták fel a dolgozataikat. Egy alkalommal Jagamas János szerepelt. Ő örmény származású, Kodálnak s Bartóknak volt tanítványa. Elmondtam neki, hogy van egy kis gyűjteményem. Énekeltem neki néhány népdalt. A magyarszováti népdalokra nagyon felfigyelt. Azok a leggazdagabb díszítésűek. Elmondta, hogy Vistán voltak gyűjteni, és milyen silány anyaggal tértek haza. Nem akadtak rá a jó adatközlőkre. Kihívtam őket oda, ahol én tanítottam. Attól kezdve együtt mászkáltunk. Kimentünk Magyar-szovátra, Feketelakra, Búzára és a szülőfalumba. Nem sokra rá újból kaptam egy telefonértesítést. Bementem. Egy bizottság előtt találtam magam. Felvételi vizsga volt a főiskolára. Énekeltem egy román, egy cigány és egy magyar népdalt, és felvettek az akadémiára.

Nehéz volt, mert nekem nem volt semmiféle zenei képesitésem, mint a többinek. Hangszeren sem játszottam, csak valami keveset, és szolmizálni is alig tudtam. A háborús években nehezebb volt tanulmányokat vé-

gezni. Az volt a fontos, hogy megtanuljak jegyezni, fül után. Ez sikerült is. Jagamas jóvoltából az első két évet és még egy félévet elvégeztem. Külön is foglalkozott velem. Diktált. Népi dallamokat énekelt, amelyeket le kellett jegyezni. Ellenőrizte a ritmusokat. Rengeteget jártam vele terepre is. A folklórtárgyakat jelessel végeztem. Az volt fontos. Megismerni a magyar népdaltípusokat, a dialektus-területeket, a szomszéd népek zenéjét. Román dialektusokat is tanultunk.

De az akadémiát nem végeztem el, mert kizártak mint kulákot. 1950-ben apámat elítélték szabotázsért, mert többet vetett, mint elő volt írva. Hat hónapi elzárás és teljes vagyonelkobzás. Pedig 1918-ban ő itt részt vett a forradalomban. Vérbeli kommunista volt. Miután megházasodott, azután is voltak kellemetlenségei. Minden évben tartottak házkutatást nálunk, mert röpcédulákat kerestek. A templom orgonájába dugták el a röpcédulákat. Négyen voltak kommunisták a faluban. Aztán amikor bejöttek az oroszok, ő alapította meg a Magyar Népi Szövetséget, a kommunista sejtet. Ennek ellenére elítélték.

Elmentem tanítani Jagamas tanácsára a moldvai Lészpedre. Ott még működött akkor magyar iskola. Egy évet és három hónapot tanítottam ott. Később is, 1950-től kezdve minden évben arra jártam gyűjteni. Amikor elkerültem katonának, lehetett választani három helység között. Az egyik helység román város volt: Románvásár. Persze azt választottam. Tudtam, hogy ott élnek az északi csángók. A véletlen folytán épp a hadtesthez kerültem, és bőven találtam alkalmat, hogy csángókkal találkozzak. Ugyanis Románvásár volt az északi csángók központja. A katonakönyveket kellett láttamozni, ezért sokat jártam ki terepre. Gyűjteni nem tudtam, mert volt egy fertelmes altisztünk, aki a csángó problémát nagyon piszkálgatta. Gyűlölte a magyarokat. Azért is haragudott, ha összeültünk beszélgetni, mert volt két csángó gyerek ott velünk. Ádám István és Kósa János. Egy évvel idősebbek voltak nálam. Állandóan együtt voltunk, ők is hozzám húztak, mikor látták, hogy magyar vagyok.

Azért mentem Lészpedre, mert elég központi helyen feküdt, sokfelé eljutottam onnan. A lészpediek az egyik legkeményebb társaság. Ők kiköve-telték a magyar papot, a magyar prédikációt, a magyar iskolát. Itt a hagyományok is még igen elevenen éltek. Székelyes csángó falu volt. Könnyen elérhettem a szomszédos csángó falvakat. Kétszáz méterre laktam a vasúti megállótól. Tizennyolc kilométerre volt Bákó, hét-nyolc kilométerre Buhus.

Sokat jegyezgettem mesét, népdalt, balladát. Voltak jó adatközlők a faluban. Mint tanárt ismertek, úgyhogy megnyíltak. A házigazdámnak volt

nyolc gyereke. Abból háromnak a lakodalmán én is ott részt vettem. Megismerkedtem a zenészekkel. Volt ott egy öreg klarinétos – helybeli csángó – és egy dobos, a felesége. Régi, helyi zenét játszottak. A klarinét valószínűleg a tárogatónak lehetett a folytatása. Gyerektelenek voltak, együtt jártak zenélni. Aztán ezek kihaltak, akkor jöttek a cigányok. De a szomszéd faluban – Kalugyerben – ott már más volt. Ott hegedű volt és koboz. Ott magyarok, nem cigányok muzsikáltak.

Zenét, sajnos, nem sokat vettem fel, mert nem volt mivel. Jagamas készített néhány fonográffelvételt. Később kaptam Kodálytól egy magnót. Azzal rögzítettem néhány dalt Kalugyerben az egyik kobzostól. Ott van legalább huszonöt-harminc prímás. Mert az egy nagy falu. Nyolcezer fős. Még most is megvannak talán.

Andrásfalvy Bercit ismertem meg leghamarabb a magyarországi néprajzosok közül. Ő annak idején – mint egyetemista – egy kirándulócsoporthoz jött át Romániába. 1956-ban vagy 1957-ben Kolozsváron összekerült egy barátommal, aki neki rokona. Megemlítette, hogy el szeretne menni Moldvába. Azt mondta, ne merjen elmenni egyedül, de ad egy címet. És így jött el Andrásfalvy Berci hozzám Lészpedre. Rajta keresztül ismertem meg Martin Györgyöt, Pesovár Ferit és Hofer Tamást. Ők kollégák voltak a főiskolán, a néprajzi tanszéken. Így kerültem szorosabb kapcsolatba Martin Gyurkával, aki táncosokkal foglalkozott. Velük több kiszálláson dolgoztunk együtt Moldvában és a Mezőségen is. De főleg Martinnal dolgoztam.

Martin György felkerült aztán az akadémiaára, a népzene kutató csoporthoz. Minden szerdán volt nekik ülésük. Egyszer, amikor itt kirándultam egy csoporttal, egy ilyen szerdán bemutatott Kodálynak. Megtudta, hogy foglalkozom népdalgyűjtéssel, Jagamast ismerte mint tanítványát. Ez 1964-ben vagy 1965-ben volt.

Küldtem neki anyagot, persze. Amikor a legelső magyarszováti felvételeket meghallotta – többek között a magyarszováti lassú, vastaghúros táncot –, azt mondta, hogy utána kell nézni a szöveges változatának. Azóta rengeteg elő is került. Amikor az ördögösfüzesi anyagot meghallotta – nagyon gyönyörű anyag az is –, arra biztatott, hogy minél több hangszeres zenét gyűjtsek. Ő is rájött arra, hogy tényleg a Mezőségen maradt meg legjobban a hangszeres zene. Bartók és Kodály is hova ment gyűjteni? A Székelyföldre meg Kalotaszegre. A Mezőség úgy volt elkönyvelve, akár a holt tenger, mint szórványterület. Elrománosodtak. Kiderült, hogy nem így áll a dolog. Már csak azért sem, mert ott voltak a főúri udvarok. Ott üle-

pedett le tulajdonképpen a fejedelmi udvarok zenéje. Bartókék írják is egyik tanulmányukban, hogy a régi magyar verbunkos zenét a mezőségi románoknál kell keresni. Nem ismerték a mezőségi magyart. Ugyanis ők a Mezőségen csak román anyagot gyűjtöttek. Bartóknak, azt hiszem, van Kendilónáról román gyűjtése. De az a gyanúm, hogy ő azt katonáktól jegyezte, román katonáktól.

1957–1958-ban megszűntek a magyar iskolák Moldvában, eljöttem Vásárhelyre. Vásárhelyen nem szerettem. Itt mint népdal-szakirányító dolgoztam. Kórusokkal foglalkoztunk, versenyeket rendeztünk. Ezt itt népművelőnek mondanák. Nemsokára elmentem onnan Gyimesre. Gyimesközéplokra. Egy évig tanítottam, és utána tisztviselősködtem. Nyolc évig voltam összesen Gyimesen.

Amikor elkezdtem tanítani, a gyűjtésnek is nekifogtam. Volt egy kiváló adatközlőm, az öreg Póráné Ciberekpatakáról, aki még Kádár István-históriát is tudott. Az ő rokonságában volt egy öreg, akit úgy hívtak, hogy Énekes Gyurka. Egy vénlegény. Énekléssel foglalkozott. Róla legendákat meséltek. Attól tanultak ők sok mindent.

Aztán elkerültem dolgozni a faipari vállalathoz. Sokat voltam kint az erdőn. Terepen. Olyan főnököm volt, aki elengedett. Be tudtam menni többször Moldvába. Elmentem három-négy-öt napra. Nem tudta senki, hol vagyok.

Olyan családnál laktam, ahol az egyik fiú szintén zenész volt. Antal Zolti, másképp úgy hívták, Finánc Zolti. A vak legény. Tőle is rengeteget jegyezgettem. Kezdték eljönni oda Martin Gyurkáék. Megismerték a családot. Ők is voltak fent Budapesten. Zolti az édesanyjával. Annak idején, míg Kodály élt, neki is muzsikált, fent az akadémián. Sárosi Bálint is náluk szállott meg. Őt ismertem még egyetemista korából, mert ő is erdélyi, csíkrákosi. Bálint Bukarestben volt ösztöndíjas. Ők is szoros kapcsolatba kerültek a családdal. Úgyhogy, ha kint voltak a háziasszonyomék, Bálintnál laktak.

Minden patakot összejártam, faggattam mindenkit. Nagyon szép anyag állott elő. Valószínű, nemsokára kiadásra kerül a gyimesi gyűjtés is.

Gyimesben három táncművelés ágára rétegződött. A magyar, a balkáni és az úri táncok. Körülbelül harmincféle táncot járnak. De a legtöbbet a magyart. Nemcsak a táncban, de zenei téren is igen érdekes a kép. Mert egy csomó olyan dallamtípus került elő, ami máshol már nincsen. Főleg keservesek. Máskülönben is magyarázható. Mert a keservek mindig magányosan énekelik, fenn a hegyen. Egyedül. Pásztorok között énekelgettek.

A hegedű-ütőgardon hangszeres felállítás is itt maradt meg egyedül. Valószínű, hogy több helyen is megvolt régen. Csíkban még fellelhetők a nyomai; Csíkszentdomokoson, Ménaságban is. Gyergyóban, Remetén is felfelbukkan. Csomafalván hallottam, hogy van ütőgardon. De Gyimesben ez általános volt. És ez áterjed a moldvai részre, a csügési csángóknál is ugyanezt a hangszeres kíséretet találjuk. De a magyarbékási románoknál is, a Gyilkos-tótól lefelé. Ők dobnak nevezik. Valószínű, hogy ez a hangszer a dob maradványa. Mert tulajdonképpen ütik. Nem vonóval, hanem pálcikával veregetik a ritmust rajta. És talán még a Küküllő mentén is emlékezniük öregek, hogy ott is volt ehhez hasonló kíséret.

A balkáni táncok közös gyökérből erednek. Valamikor a csíkiak is táncolták. Ez egy régies, egyszerűbb táncforma, úgynevezett lánc-tánc. Csíkban is járták, az öregek. Sőt. Lakodalmakban még most is szokták járni a héjszát. A Balkánon maradt meg ez a régies táncforma. Vannak adatok, hogy Franciaországban is, a 13–14. században ezek a táncok voltak divatban: a lánc-táncok. A páros táncok ebből fejlődtek ki. Európa-szerte így terjedt nyugatról kelet felé.

Innen, Gyimesből bejártam Moldvába rendszeresen. Havonként, két-havonként Lészpedre, Klézsébe, Bogdánfalvára. Több helyre. Ott ismertek, már vártak. Mindig tudták, hogy miért megyek. Akkor odahívtak egy-egy jó énekest. Rekecsinben volt egy nagyon jó barátom, most is megvan, Kertész Péter. Ő volt ott a molnár, inaskorától. Vele mentünk át gyalog Klézséből Somoskán, Pokolpatakon keresztül, Csíkon keresztül, mert félreeső hely nagyon. A rekecsiniek a törökök elől menekültek oda, egy völgybe. Az egyik oldala a völgynek homokkőből van. Pincéket vájtak benne. Óriási fakulcsokkal nyitják a pincéket. Most is borospincék. Szemben pedig a házak húzódnak. Nincs is ott közös gazdaság. Megmaradt a régi életforma. Nagyon érdekes hely most is. Megvan a folytonosság, néprajzi szempontból. Negyven kilométerre fekszik Bákótól. A betérőtől is gyalogolni kell vagy 18–20 kilométert. Rengeteget gyűjtöttem ott, apokrif imákat, ráolvasó imádságokat. Ez az anyag meg is jelent a *Műveltség és Hagyományban*, *Ráolvasás a gyimesi és moldvai csángóknál* címmel.

Kolozsváron a főiskolán ismertem Antal Árpit, aki magyar szakos tanár lett a filológián. Ő javasolta, hogy érdemes lenne kiadni könyvben a gyűjtéseimet. Azt tanácsolta, hogy jó lenne, ha Szabó T. Attila lektorálná. Mégis egy nagy név. Legyen egy tekintélyes valaki, aki pártfogolja. Ez 1968-ban volt, és először 1969-ben jelent meg a *Balladák könyve*. Ott hamarabb

megy, rövidebb a kifutási idő. Itt hosszabb. Szabó T. Attilát már kis gimnazista koromtól ismertem.

Akkoriban az egy nagyon drága könyvnek számított. Negyvenkét lej. Mert a borítók varrott példányok voltak. Akkor jött be az a gyakorlat, hogy a könyvesüzletek rendelték a könyvet. Nem mertek sokat rendelni, mert igen drága a könyv, féltek, hogy nem fog elfogyni. De bizony elkapkodták. Néhány nap alatt. És, ugye, Magyarországra is kellett belőle, nem tudom, hány ezer példány jött ki Magyarországra. Rendeltek a magyarok három-négyezer példányt. Varrottat. És a nem varrottból is, a harmadik kiadásból is jött, nem tudom, mennyi. 1972-ben jött a harmadik kiadás, és 1975-ben vagy 1976-ban a negyedik, 1979-ben az ötödik. Összesen több mint száz-ezer példány jelent meg, mind elfogyott.

Már Kolozsváron készítettem el a kéziratot. Aztán nem is mentem már többet állásba. Csak a gyűjtésnek élek. Később, 1973-ban az *Új guzsalyom mellett* is megjelent. Kaptam egy kis pénzt. Függetleníthettem magam. Főleg Magyarországról kaptam sok pénzt. Itt jobban fizettek. Ezt Domokos Jánosnak köszönhetem, aki felmérte azt, hogy így tudnak segíteni a dalgyűjtésben. Ha van tartalékom. Ebből a pénzből házat is tudtam venni. Kisebbségi publikálások voltak azóta is, a *Művelődésben* és más folyóiratokban. Magyarországon a *Forrásban* többször és a *Tiszatájban* is.

A magyarországi fiatalok közül először a táncosokkal léptem érintkezésbe. Martin Györgyön keresztül Tímár Sándorral, Batyuékkal és Zsuráfszkyékkal. Ők még gimnazisták voltak. Jöttek látogatóba. Mindenhová: Gyimesre, Kalotaszegre, a Mezőségre. Később tömegesen kezdtek jönni a gyerekek, egyre sűrűbben. Még most is sokan járnak át. Például a múlt héten is három balettiskolás.

A tánc elválaszthatatlan a zenétől. Jöttek a muzsikások is. Sebő kétszer-háromszor volt át, Halmos Béla többet. Csoóri Sanyika járt a leggyakrabban. Mert akkor lehetett családotknál lakni, és ő amennyit csak tudott, átjött. Széken volt ő sokat. Éri Pétert már gyerekkorában hozta Martin Gyurka meg az anyja. Egy időben Sipos Misi is sokat járt át. Ugye, most már ő is családos. Nem könnyű mozogni. Ökrös Csaba, Jánosi is gyakran jött, Vavrincez Andrist fiatal gimnazista kora óta ismerem. Na meg a Tékások, egyik hozta a másikat. Betértek kérdezősködni, hova érdemes menni. Hol vannak jó zenészek? Hol van jó tánc? Hol vannak összejövetelek? Lakodalom?

Az ember örvendett, hogy lelkesednek a fiatalok. Én is így kezdtem. Minél jobban belemerültek, annál jobban jöttek és érdeklődtek. Itt van például Puma, azaz Fekete Antal, ő táncos volt. Rákapott a zenére, és most ő az

egyik legjobb brácsás. Ma is jár át gyűjteni. Vagy Pap Imre. Jászberényben az egész kultúra irányítója. Rengetegszer van nálunk. A fia is. Az most egyetemista.

Szörényi Leventét is személyesen ismerem. Kétszer járt nálam. Volt lakodalomban a Mezőségen és Kalotaszegen is. A mezőszéki muzsika érdekelte jobban. Ott még régi felállásban játszanak. Állítólag a búcsúkoncertjén is egy mezőszéki nótát hegedült, az *István, a király*ban például egy mezőszéki halottkísérőt dolgozott fel. Az benne az egyik legszebb szám. A *Kőműves Kelemen*ben is sok az erdélyi anyag.

A táncmozgalom Budapesten kezdődött, de nemsokára Kolozsváron is beindult.

1972-ben tartottam egy előadást a Fehérvári úton. Lent voltak Timár Sándorék, sok hivatásos táncos. Sebőék felléptek. Miközben muzsikáltak, táncra perdült a társaság. Akkor fogant meg a gondolat, hogy jó lenne ezt megismételni. Először csak maguknak az együtteseknek, aztán külső tagoknak is.

Kolozsvárott is összeverődött egy kis kör. A magját Könczeiék alkották. Ezeknek az apja a *Korunknál* volt szerkesztő: Könczei Ádám. Négy gyerek volt a családban. Mind zeneiskolások. Ők kezdték el a táncházat Erdélyben. A Kolozsvári Bábszínháznál dolgozott egy Kovács Ildikó nevű rendező, aki pantomimmal is foglalkozott. Ő intézte el, hogy a színház próbatermében összejöhessenek táncolni, muzsikálni. Eleinte nem mentem oda. A gyerekek úgyis eljöttek hozzám.

Később szerveztek táncházat Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredán, Kézdivásárhelyen, Segesváron, Désen, Nagybányán, Szatmáron és Temesvárott időnként. Ott az egyetem keretében. Nagyváradon nem sikerült megszervezni. Jártam ott is, zenészekkel, az Ady-kör hívott meg. Kiemelkedett egy-két együttes, a Barozda, az Ördögsekér, a Bodzafa, a Venyige. Egyetemistákból, munkásokból verbuválódtak. Játszottak köztük hivatásosak is, akik zenei középiskolát végeztek. Nem egy otthonról hozta a muzsikát. Például Pap Pista, neki az anyja magyarosváti. Most a sepsiszentgyörgyi együttesnél dolgozik. Vagy Bokor Imre Gyimesről. Meg lehet említeni Székely Leventét is, aki közben áttelepedett.

Ott már tartottak vagy három-négy táncháztalálkozót, és itt még egyet sem. Ott volt hamarabb. Nálunk, Erdélyben, Udvarhelyen tartották mindig, a kultúrpalotában. Annyian nem jöttek össze, mint Budapesten, mert ott nincsenek is annyian. Rengeteg falusi csoport jött. Két napig tartott a

rendezvény. Szombat délután kezdődött. Este táncház. Nagy táncház. Az egész társaság részt vett benne. Vasárnap délelőtt tudományos ülészakot tartottak. Különböző előadások hangzottak el a néprajz és tánc témaköréből. Négy éve volt az utolsó.

Széjjelestek az együttesek. Végeztek is a gyerekek. Kihelyezték őket. Egy részük elment. Külföldre. Épp azért, mert nem engedték őket létezni. Kézdin talán még van táncház. Ha még van. De lehet, hogy már ott sincs.

Magyarországon megjelent egy könyv is a táncházakról. Aztán a *Nomád napló*. Jöttek át a fiatalok egyre nagyobb számban. Budapesten van vagy tíz táncház, lassan vidéken is terjed. Szép dolog.

Nálunk más a lényege. Mert rengetegen járnak be falusiak Kolozsvárra. Kalotaszegiek, mezőségiak, egy csomó székelyföldi diák. Sokan tudtak hazulról táncolni. Minden tájegységben, ahol volt táncház, a környékbeli tánc ment, de a széki és a mezőségi táncrendet mindenütt táncolták.

Adtam az együtteseknek anyagot. Zenét, szöveget. Főleg Kolozsváron tanítottam. Nem hivatalosan, csak a táncházban, mert ott nemcsak táncot, de éneket is tanítottak.

Kezdték lemezeket is kiadni. Nálunk a Bodzafa nagyon jó volt. Meg Panek Kati színésznő önálló lemeze. És az, amin Györfi Erzsike énekel. Bokor Imre volt a primás. Panek Kati Horváth István írónak az unokája, aki a *Magyarózdai toronyalja* című könyvet írta. Ő még onnan tudta ezt az anyagot. Nagyanyjától meg a rokonságtól.

Megkérdeztek engem is. Tulajdonképpen az egész mezőségi zenei anyag az én legelső gyűjtésemből indult ki. A palatkai anyagból és a magyaroszovátiból. Martin Gyurkán keresztül vették át a magyarországi fiatalok. Sebestyén Márti gyönyörűen énekel. Fábián Évike és Lázár Kata is. Ferenczi Éva nagyon jól indult, aztán abbahagyta. Berecz Andris is szépen énekel. S persze Sebő Ferenc. Csak abbahagyta. Sajnos. Férfiénekesnek ő volt a legjobb annak idején.

Várni való volt, hogy nemcsak itt, de egész világviszonylatban is visszatérés mutatkozik a népzenehez. Lehet, hogy azért volt nekem is olyan sikerem a *Balladák könyvével*.

Az erdélyi zene megmaradt. Jobban, mint itt. Itt már olyan zenekarok nincsenek. A gyűjtéseken is a régi felvételek gyöngék. Ami volt, az a széki zene volt. Azért indultak ki a székiből, mert abból volt egy lemezsorozat, a Lajtha-gyűjtés. Hangzó és nyomtatott anyag. A negyvenes években jelent meg, ott hevert, senkit sem érdekelt. Martin felhívta Halmos és Sebő fi-

gyelmét arra az anyagra. Kézbe vették és megtanulták. Most újból ki kellett adni. Nemcsak a könyvet, hanem a lemezeket is.

Az erdélyihez fogható zenekarok ma már csak Szabolcs-Szatmár megyében találhatók. Nálunk ezekhez hasonlók a Szilágyságban vannak – az egy átmeneti terület az Alföld és Kalotaszeg között. A Dunántúlon a Sárközben találhatók hagyományőrző zenekarok, csak már más felállásban. Több új stílusút játszanak, más a tálalás.

Amíg lehet, csinálom. Aki hátul marad, tegye be az ajtót. Az a fontos, hogy minél több anyag legyen összegyűjtve. Most, amíg még van kitől, addig minél több anyagot kell feljegyezni, begyűjteni. Aztán rágódjanak rajta az utódok, hogy mi volt.

Lejegyezte Kőbányai János, 1987-ben.

SÉTATÉR

Keresztesi József

VÍZJELEK ÉS SZELLEMKÉPEK

MÉSZÖLY MIKLÓS: PONTOS TÖRTÉNETEK
ÚTKÖZBEN

„Páran olyasmit kezdenek játszani, hogy egy történetet – valami rendőrségi hírt – hogyan lehet elmondani különböző módon. Egy darabig próbálok figyelni, aztán mégis elalszom. Dombóváron ébredek fel.”

1.

Négy kiadása van a kötetnek. Először 1970-ben jelent meg a Magvetőnél, aztán '77-ben és '89-ben a Szépirodalminál, végül pedig 2001-ben hozta ki a Jelenkor. A második kiadás már bővített változat, az eredeti kötetanyaghoz a *Három év múlva* című fejezet kapcsolódik; a harmadik kiadásra eltűnik a címből a vessző, és az első kiadás két jól elkülönülő utazása önálló fejezetcímet kap: *Utazások Erdélyben*, illetve *Utazások Pannóniában*. A könyv nem válik részévé a nagy, „kanonikus” Mészöly-művek sorának, bizonyos olvasói ugyanakkor a szerző legjobb művei közt tartják számon: mintha a *Pontos történetek útközben* a Mészöly-olvasók között is választóvonalként működne, egy jelentős életmű peremre szorult, kevesek által számontartott alfejezeteként.

2.

Miután V. S. Naipaul 2001-ben elnyerte az irodalmi Nobel-díjat, Tamás Gáspár Miklós szép esszét közölte róla az *Élet és Irodalom* hasábjain. Itt írja az alábbiakat:

„Mint a szerző nagy rajongója, azt hiszem, minden sorát olvastam; legnagyobb könyvének mégis azt tartom, amelyben Anglia – szerintem – megfejtethetetlen rejtélyével küszködik (*The Enigma of Arrival*); ez föltehetőleg

a huszadik század végének legnagyobb regénye. Súlyos és nyugtalanító könyv egy országról, amely saját magának se nyílik meg, amely hallgat önmaga felől, pedig ontja a betűt. Anglia igazi dimenziói birodalmiak, sőt, Amerika egy része is ehhez a képzetes Angliához tartozik, s mivel ez feledésbe merül, a múlt értelmezhetetlenné válik, ahogyan a Trianon utáni csonkamagyarok számára érthetetlen az olyan Magyarország, amely nem kicsi és nem jelentéktelen, amely számára releváns Bécs és Kolozsvár: a kényszerű diszkontinuitás megmérgezi a kultúrát. A nagy angol angolregényt trinidadai hindu írta meg; az angol nyelv – Amerikának köszönhető – hatalma életben tart olyasmit is, ami magyarul persze lehetetlen.

Mindig azt gondoltam, hogy a legjobb erdélyi regény Siegfried Lenz *Helytörténeti gyűjteménye*: a *Heimatmuseum* természetesen nem Erdélyről szól, de erdélyi írónak kellett volna megírnia. (A legnagyobb erdélyi novellát sem erdélyi írta, hanem Mészöly Miklós: *Pontos történetek, útközben.*) („V. S. Naipaul Nobel-díjas, sőt”, *ÉS*, 2001/42)

A műfaj kérdését egyelőre tegyük zárójelbe: a *Pontos történetek útközben*, ha nem is novelláskötet, klasszikus értelemben vett regénynek sem nevezhető. Mindamellet azok a szavak, amelyekkel Tamás Gáspár Miklós Naipaul könyvét jellemzi, Mészöly munkájára is egyaránt érvényesek: „Súlyos és nyugtalanító könyv egy országról, amely saját magának se nyílik meg.” A *Pontos történetek útközben* valóban ilyen kötet, egyszerre letaglózó erejű és rejtélyes munka. Egy-egy sajátos, fojtott atmoszférájú, kiismerhetetlen világot rajzol föl, és ez a két világ egyszersemind egy-egy konkrét ország is, a késő hatvanas évek Romániája, illetve Magyarországa. Mélyről ismerős, ugyanakkor kiismerhetetlen világok, és a könyv olvasóját leginkább éppen ez, az idegenség és az otthonosság különös libikókajátéka ragadhatja meg.

3.

A keletkezéstörténet köztudomású. Mészöly Miklós felesége, Polcz Elaine úti jegyzeteit használta fel, dolgozta át ebben a könyvben. Polcz Elaine *hazautazik* Kolozsvárra, illetve onnan Vízaknára, rokonlátogatóba halottak napja táján. Ugyanakkor mi sem áll távolabb ettől a szövegtől, mint valamiféle otthonosság felidézése-visszanyerése. Az egyes szám első személyű elbeszélő pusztán a látványt és az elhangzott párbeszédet rögzíti, valóban egy kamera objektívjének a személytelenségével, vagy talán helyesebb volna úgy fogalmazni: a távolságtartásával. Nyilvánvalóan ez lehetett az oka, hogy a *Pontos történetek útközben* egykorú recenzensei oly magától értetődően könyvelték el a *nouveau roman* sodrába beilleszthető formai kísérlet-

nek. Minderről – a keletkezéstörténetéről, Mészöly munkamódszeréről és prózapoétikájáról, a kötet fogadtatásáról – Szolláth Dávid tanulmánya, a *Mészöly és társa* nyújt alapos áttekintést a *Jelenkor* 2018. januári számában.

Való igaz, hogy a cselekmény és a jellemábrázolás helyett elsősorban a tárgyi világra és az atmoszférára irányul a figyelem. A fő kérdés azonban az, hogy mindaz, amire ez a fókusz irányul, mit és miért takar el: hogy a megjelenített tárgyi világ mögött miféle világ körvonalai sejlenek fel. Mert ebben a könyvben a *nouveau roman* eszközkészlete nem arra szolgál, hogy a szerző szakítson valamilyen hagyománnyal, kizárva bizonyos elemeket az ábrázolandó tárgyak köréből, hanem ezek az elemek – a kötet túlnyomó részében a korabeli Erdély mindennapi viszonyai – éppen ábrázolhatatlanságuk révén húzódnak háttérbe. Egy-egy gesztus, egy-egy helyszín atmoszférája mondja el azt, ami egyébként kézenfekvő politikai okokból elmondhatatlan volna.

Mészöly mégsem az áthallásos-parabolisztikus beszéd valamiféle irodalmilag modernizált, áramvonalasított formáját igyekezett létrehozni. A *Pontos történetek útközben* nem valamiféle politikai beszéd *helyett* áll, és nem is valamiféle kerülő úton próbálja eljuttatni a címzetthez a politikai üzenetet. A politikai nem a beszéd tárgya-témája itt, hanem a megjelenített világ alapviszonyait a legteljesebb mélységig átható tényező.

Mert hiszen e kötetet olvasva egy-egy diktatúrában járunk.

4.

Az ajánlás egyértelmű: „Hálával A.-nak, hogy megőrizte ezeket a történeteket.” A címzettje Polcz Alaine, az úti események krónikása. A Dürer-től származó mottó ugyanakkor már némi fejtörésre tart igényt:

„...olyan vonalakra van szükségünk, melyeket nem húzhatunk meg határozott szabályok szerint, csak ponttól pontig.”

Nincs tehát átfogó terv, nincs egyenes vonalú, kerek történetünk. Az utazások során az történik velünk, amit az út véletlenjei vetnek elénk. Erdély, ahogy kirajzolódik az elénk kerülő jelenetekből, félmondatokból. Erdély mint talált tárgy, mint *objet trouvé*?

Nézzük a nyitójelenetet:

„Kolozsvárra utazom haza látogatóba, halottak napjára. Egyedül ülök a fapados kupéban. Az ajtó fölött félig pirosra festett, tizenötös körte világít. Már jó ideje bóbiskolok. Felnyitom a szememet. Váltókon robogunk át, az ajtó csuszkorálni kezd, végül teljesen kinyílik. Alacsony, ötven-hatvan év

körül asszony lép be a fülkébe. Szürke ruha, seszínű köpeny. A fején semmi. Őszes haja gyermekökölnyi kontyba zsugorodik össze, majdnem a tarkóján. Valami hiba van a pillantásával, talán mert bandzsít, vagy mert túl keményen néz. Kezében szatyorszerű retikül. Kérdezi, hogy szabad-e átjönnie hozzám, a másik kupéban nagyon zsúfoltan ülnek. Értem, hogy mit mond, de még mindig nagyon erős a kattogás.

»Tessék?»

Mereven nézi az arcomat. Végül úgy dönt, hogy mégsem jön át, a kalauz meg fogja büntetni.

Nem értem.

»Ez a vonat nem áll meg Szolnokig, addig már nem száll fel senki. Különben se büntetheti meg a kalauz, ha átjön, mert itt több a hely.«

Kis papírgalacsint ejt ki a kezéből, utána néz, berugdossa az ülés alá. Megkérem, hogy ne az én oldalra üljön, le akarok feküdni, aludni szeretnék.

Bólint.

»Én csöndben leszek. Imádkoznom kell.«

A szituáció meghittten ismerős, éjszakai vonatút Közép-Európában – mi, Mészöly anyanyelvi olvasói alighanem mindannyian őrünk ehhez kapcsolódó élményeket. Ám azt javaslom, hogy mégse érzük be valamilyen fárasztó és kényelmetlen helyzet felidézésével. Mert hiszen maga a kezdőjelenet scenírozása tartalmaz bizonyos mozzanatokot, amelyek aztán mindvégig jellemzők lesznek a kötet világépítésére.

A legfontosabb, hogy ebben a világban az apró, ám annál feltűnőbb hiba valamiféle titokzatos okból nagy jelentőségre tesz szert. Csupán ebben a rövidke jelenetben egyre-másra efféle apróságokra bukkanunk: félig pirosra festett villanykörte világít (lekopott vajon a festék? vagy egyszerűen csak hanyag módon festették be?); a rossz ajtó „csuszkorál”; a belépő asszonynak „valami hiba van a pillantásával”. Az asszony bemutatása során az a megjegyzés, hogy „a fején semmi”, ugyanehhez az *unheimlich* atmoszférához utal bennünket. (Mi az, hogy semmi? Miért kellene valaminek a fején lenni? És ha nincs is, miért valamiféle hiányként írja ezt le az elbeszélő?) A „szatyorszerű retikül” ugyancsak furcsa – ha önmagában nem is, de ebben a szövegkörnyezetben, a Roland Barthes-i értelemben vett *punctum*oknak ebben a sorában azzá lényegül át.

A fogalmat Barthes a *Világoskamra* című művében vezeti be (magyarul az Európa hozta ki 1985-ben, a Mérleg sorozatban, Ferch Magda fordításában). Ezek szerint a *punctum* a képnek – Barthes-nál értelemszerűen a

fényképnek – az a véletlenszerű, apró részlete volna, amely mintegy áttöri párfogalmának, a *studium*nak a szövetét. A *studium*, írja Barthes, „egyfajta általános érdeklődést” jelöl, „amely buzgó, de nem különösebben heves. Sok kép ilyen *studium* alapon érdekel; vagy politikai tanúbizonyosággként fogom fel őket, vagy jó történelmi tablóként, hiszen kulturális értelemben (ez a konnotáció benne van a *studium*ban) van közöm a figurákhoz, arcokhoz, mozdulatokhoz, színhelyekhez, cselekedetekhez”. Ekkor, a *studium*-típusú szemrevételezés esetén „az érzelem egy morális és politikai kultúra racionális közvetítőrendszerén megy át”, ellentétben a villanásszerű, azonnali egzisztenciális érintettséget kiváltó *punctum*mal, amely magára vonja a tekintetet, és nem ereszti. Nem szeretném erőnek erejével ráhúzni Barthes fogalmi megkülönböztetését Mészöly szövegére, de azt hiszem, hogy mégiscsak rendelkezik olyasfajta magyarázóerővel, amely – kellő mértéktartással alkalmazva – hasznossá válhat, a segítségünkre lehet az újraolvasás során.

A tárgyi világ kizökentő furcsaságait a kommunikációt kizökentő furcsaságok tetézik: „Értem, hogy mit mond, de még mindig nagyon erős a kattogás.” Érti ugyan, de azért rá kell kérdeznie még egyszer: „Tessék?” Mintha süketek párbeszéde zajlana, és bizonyos értelemben a két szereplő – az elbeszélő és a vasúti fülkébe belépő asszony – mindvégig el is beszél egymás mellett. Ám ez nem az akusztikai viszonyoknak, és nem is valamilyen sajátos egzisztenciális beállítódásnak, szociális katatóniának köszönhető. A különbségek – mindvégig, az egész mű során – kulturális különbségek.

Az asszony félelmei („Végül úgy dönt, hogy mégsem jön át, a kalauz meg fogja büntetni”) a saját társadalmi-kulturális környezetből leszűrt tapasztalatokból származnak. Nyilvánvaló, hogy egy világ választja el a két szereplőt – mint ahogy az énelbeszélő, a Budapestről visszalátogató értelmiségi nő, még ha a saját gyerekkorának a tájékait veszi is szemügyre, immár kívül áll ezen a világon. Ám a kulturális különbségnek egy további apró gesztus új nyomatékot teremt. Az elbeszélő az asszony egy sajátos mozdulatát rögzíti: „Kis papírgalacsint ejt ki a kezéből, utána néz, berugdossa az ülés alá.” Ez, ha lehet, még tágabbra nyitja a kettejük közti kulturális szakadékot.

Az asszony fél a kalauztól, fél a vámvizsgálattól, nem bízik a hordárban, egész egyszerűen elveszítettnek érzi magát a saját világának körein kívül. Egy kéretlen monológban elmeséli, hogyan él: élettörténetéből a nélkülözés, a szinkron gesztusaiból a bizalmatlanság ütközik ki, és ez a két vonás alkot benne sajátos elegyet. A jelenet eleje táján az elbeszélő magán a figurán is fölfigyel egy apróságra: „két cipőjében nem egyforma a fűző”, hogy a búcsú-

zásnál aztán egy jóval jelentősebb dolgot vegyen észre: „Bal kezéről hiányzik a nagyujja. Nézem egy darabig, hogyan mozog ezzel a kezével. Végül mégse kérdezek semmit.” Amikor befut a vonatuk a kolozsvári állomásra, egy újabb különös gesztussal ér véget a találkozásuk: az asszony a hátára szíjazza a bőröndjét, az elbeszélőt pedig búcsúzásképp egy váratlan mozdulattal két kézzel a hordár után löki, hogy siessen utána, tartsa szemmel, el ne lopják a poggyászatát.

A *Pontos történetek útközben* nyitójelenete máris vázolja annak a világnak a fő vonásait, amelybe az utazásunk tart. A furcsa, *punctumszerű* apróságok egytől egyig valamiféle hiányhoz, diszfunkcionalitáshoz kapcsolódnak. És ugyanilyen a kommunikáció szerkezete is: folytonos kitérők, háritások, folytonos távolságtartás jellemzi. Ráadásul ahogy a csupa-hiba tárgyi világ diszfunkcionalitásából lassacskán átlépünk a társadalmi érintkezés diszfunkcionális köreibé, az egész jelenet *politikai* színezetet kap: nem közvetlen módon, nem is példázatszerűen, hanem, ha tetszik, az addigiakból következő természetességgel. Ennek a folyamatnak a csúcspontja természetesen az, amikor a vonat elér a határállomásra:

„Egy órája veszteglünk. Az asszony változatlanul köhög. Az ablaknál áll, és részletesen tudósít, hogy mit lát.

»Egy katona sétál itt lent. Most idenézett, és meglátott. Azt láthatja, hogy mit csinálunk, de azt nem tudja, mit beszélünk. Most visszafordult. Mit akar csinálni azzal a nagy kővel? Semmit se csinál vele. Most benézett egy sötét kupéba.«

A katona gesztusa ugyancsak váratlan és értelmezhetetlen, egyfajta hatalmi *action gratuite*, amely szerencsére semmiféle következménnyel nem jár. Ami igazán érdekes, hogy Mészöly ezekből a momentumokból építi föl a jelenetézést. A diszkrét pontok mentén halad, a dűneri program szerint.

Az asszony ezen a ponton kifakad, szinte vallomásszerűen: „Nagyon szeretnék már otthon lenni. Otthon biztonságban érzi magát az ember. Ha nem veszik el a kamrámat meg a konyhát, akkor boldog vagyok.” A vámvizsgálat stresszhelyzete (amely vizsgálat a számukra aztán ugyancsak nem jár semmiféle következménnyel, lezajlik minden különösebb esemény nélkül) itt hangot ad a személyes biztonságra, a magánélet belső – igencsak sérülékeny – körére kiterjedő aggodalomnak. A vámosok leszállítanak pár embert a vonatról, s ahogy az elbeszélőnk fogalmaz: „Köztük egy kisgyereket is, a szüleivel.” Figyeljünk föl a megfogalmazás módjára: nem egy családost, nem egy házaspárt a kisgyerekekkel, hanem a kisgyereket a szüleivel – a kommentár tehát a társadalom védelmére rászoruló kisgyereket teszi

meg a rendészeti intézkedés első számú alanyává. „Én igazán nem viszek semmit, az ember mégis fél, hogy nem tetszik nekik valami” – teszi hozzá az asszony, egyben összefoglalva az egyenruhával kapcsolatos közös közép-kelet-európai félelmeket.

5.

Mindezek azonban csupán a saját kommentárjaim. Mészöly munkájában pedig éppen az a legfigyelemreméltóbb, talán éppen az az elementáris hatás legfontosabb kulcsa, hogy nem kommentál, legalábbis abban az értelemben nem, hogy értékelő megjegyzéseket fűzne az eseményekhez. Valóban egy teleobjektíven keresztül kapunk mozgóképet a hatvanas évek végi Kolozsvárról, Vízaknáról, Szebenről. Nincs személyes kommentár, az elbeszélő a lehető legritkábban tudósít a saját belső reflexióiról, nem indokol, nem tárja föl a motivációit, még a párbeszéd során sem. *A Pontos történetek útközben* prózapoétikájának ereje abban rejlik, hogy az elbeszélő-hősnő mintha csak elhárítaná magától ezt a funkciót: ezek szerint *a reflexió nem az ő dolga volna, hanem az olvasóé.*

Képsorokat, jeleneteket állít elénk, olykor igen filmszerű, éles vágásokkal – és tényleg, mintha csak egy jellegzetesen hatvanas évekbeli, laza szerkezetű alkotói filmet néznénk. A kolozsvári piac hosszú, fullasztó atmoszférájú, zsúfolt jelenetsorát egy sorejtés után ez a váratlan váltás követi: „Utolsó reggelem a havasokban, ragyogó napsütés.” És innen egy búcsújelenet következik egy radikálisan más környezettől, amely ugyanakkor éppolyan nehezen megragadható, nehezen feltárulkozó és idegen, mint a zsibvásáré volt.

Ezzel a vágással azt is nyilvánvalóvá teszi Mészöly, hogy nem egy utazás mindenre kiterjedő, lineáris krónikáját kívánja nyújtani. És ekkor máris a műfajiság említett kérdésénél tartunk. Ha a *Pontos történetek útközben* nem novellafüzér, de nem is biztos, hogy regény – legalábbis a hagyományos értelemben aligha tekinthető annak –, akkor mégis, mi volna? Az a műfaji alapszerkezet, amelyet Mészöly Miklós elképesztő magabiztossággal lebont-átszerkeszt, leginkább valahol az útleírás vagy az útinapló táján kereshető. Csak éppen az író a műfajra jellemző átfogó pillantást, illetve mindenfajta alanyiságot igyekszik a minimumra redukálni. Az olvasó még az elbeszélő neme felől is csak idővel nyerhet teljes bizonyosságot. Szolláth Dáviddal szólva: „Az elbeszélő személytelenítése, érzelmektől és ideológiáktól való megtisztítása, továbbá vizuális képességeinek megnövelése tehát a *Pontos történetek* poétikai eredetiségének két kulcsa.”

És éppen ez a megoldás, a személytelenség, vagy talán pontosabb úgy fogalmazni, hogy a személyes sors kiretusálása teremti meg annak a lehetőségét, hogy a regény terét teljes egészében maga a tárgyi világ és a gesztusrendszer, tehát az ábrázolt környezet atmoszférája töltse meg. Még a fenyegetettség jelzései is mintha általánosak, nem kifejezetten személyre szabottak volnának. Az elbeszélő idegen férfiakkal utazik közös kupében Brassótól Vízaknáig, és a férfiak viselkedése, noha nem tesznek semmiféle eminensen fenyegető gesztust, mégiscsak egyre fenyegetőbbé válik – hogy aztán ugyanolyan kiszámíthatatlan váratlansággal távozzanak a vonatról. Ebben a jelenetben ismét csak valamiféle személytelen erő, valamiféle értelmetlen viselkedésrend válik megfoghatatlan veszélyforrássá.

A könyvet egyszerre uralják a civilizátlanság képei és egy süllyedőben lévő kultúra nyomai. Víz alatti, elsüllyedt világban járunk, ahol az egykor létező paraszti, illetve polgári életformának már csak a szimulációival lehet találkozni. Az ócskapiacra az árus a vasalkatrészek közül veszi elő és eszi a paradicsomot, az országban a menetrend épp olyan kiszámíthatatlan és rejtélyes, mint bármi más, a szebeni állomáson felbukkanó cigány asszony mozgatórugói, aki éjszakai szállást ajánl az elbeszélőnek, épp oly megfajthetetlenek, mint bármelyik figuráé, akivel az utunk során találkozunk. De vegyük csak magának az állomásnak a leírását:

„A peron mellett hatalmas kőkorsó, felül és oldalt tele virággal, mint ha maga a korsó is növény volna. Szecessziós és óriási, legalább két és fél méter. Éppen egy klottnadrágos fiatalember öntözi slauggal, bokáig áll a tócsában. Az ég erősen csillagos. Lesétálok a mozdonyitatóig, megkerülöm a szén- meg salakdombot. A szén között széttört, fehér gyerekkocsi. Leülök egy kőre, és onnét messziről nézem a csomagjaimat. Amikor visszamegyek, a fiatalember egy munkaköpenyes leánnyal csókolózik a kőkorsó mellett, a lány kezében vödör. Köpenye a combja közepéig felhúzódik hátul, világít a combja. A slaug a földön bugyborékol.”

A jelenetet a szénrakásban heverő, törött fehér gyerekkocsi már-már szurreális képe uralja (játékautó volna? vagy babakocsi?), ahonnan nézve már Bodor Ádám prózájának a fantasztikus lebegése sem tűnik olyan valóságfölkötőnek. Ugyanakkor a lepusztult környezet kellős közepén álló két és fél méteres szecessziós kőkorsó tanúskodik arról, hogy ez az állomás egykor szebb napokat is látott. Mint ahogy például a vízaknai körében is pontosan él a halottvirrasztás szokásrendje, nem is beszélve a vízaknai templomban tett látogatásról, ahol a történelmi múlt még oly rossz állapotban, eltűnőfélben lévő nyomai jelentőségteljesen, nagy hangsúllyal vannak jelen.

Az olvasó, aki hajlandó és képes olvasni a Mészöly által elszórt nyomokból, ennek a világnak a pontos szociokulturális látteleletét tarthatja a kezében.

Ugyanakkor a diktatúra konkrétan politikai viszonyaira figyelve csupán egy-egy elejtett megjegyzést, félmondatot kapunk. Ilyen például az a rész, amikor a vonaton utazó asszony a kis házáról mesél: „El is akarták venni, nagyon jártak utána. És ha nincs szerencsém, meg is kapták volna. Vagy a konyhát, vagy a kamrát. (...) Egyszer télen jött az illető, a konyhát akarta elvenni, de látta, hogy a vödörbe befagyott a víz, az ablakok zúzmarások. Aztán nem jött többet. Pedig fáj a foga rá, öt méter hosszú, négy méter széles a konyhám.” Vagy ilyen a rokon Lizu meghurcoltatására utaló megjegyzés: „Aztán ráfógták, hogy kém... tudod, még Sztálin alatt. Az nem volt könnyű. Kihullott a haja.” Ennyi elég is, ebből az egy-két szóból mindenki ért – ráadásul ez a jelenet már a vízaknai házban játszódik, ami után a szereplők kimennek az utcára szétnézni, mert a napokban két gyanús idegent láttak errefelé. A diktatúra mindent lefedő búrájára nagyjából ennyi utalás történik. Ám hogy milyen az élet ez alatt a búra alatt, arról a szöveg minden mondata árulkodik, akár egy hétköznapi házbejárat leírása is: „A boltíves kapualj falán poros villanyórák, alattuk rámában a lakók névsora, választási tájékoztató, vasrácsos kémlelőlyuk az egyik kapuszárnyon.”

Mészölyt nem a közvetlen politikai viszonyok érdeklik, hanem egy olyan világ megrajzolása, amely a pórusaiban hordozza ezeknek a viszonyoknak minden következményét. Ismét Szolláth Dávidot idézem: „*A Pontos történetek* úgy írja le a Ceaușescu-korabeli Erdélyt, hogy még nyomokban sem látjuk viszont az Erdélyre, magyarokra, románokra, szászokra, cigányokra, politikai elnyomásra, szegénységre vonatkozó közkeletű narratívákat. Ennek köszönhetően az a benyomásunk keletkezhet, mintha saját szemünkkel látnánk, látásunk nincs valaki másnak az értelmezésére utalva. Ez a világ épp azzal kelt érdeklődést, hogy nem diszkurzív módon előre rendezett, hanem esetlegességekből áll.”

A Pontos történetek útközben ezért képes ma is magával ragadó, eleven erővel hatni, hiszen nem csupán megfesti a tárgyát, esetünkben a hatvanas évek végi Erdélyt, hanem szinte tapinthatóan idézi fel ennek a világnak a viszonyait. S a fejezet vége felé már a távoli Budapestről érkezett elbeszélő sem spórolhatja meg magának az önkomentárt: „Telítve vagyok az egyezésekkel; ugyanakkor semmi sem egyezik elég jól.” Az idegenség, a távoltság nem hidalható át. Jól mutatja ezt az a jelenet is, amikor a halottas házból hazatérvén a halottak közelségéről esik szó. Több rokon félt bemenni a halottas szobába, szemben az elbeszélővel, aki több ízben is segédkezett

a háziaknak. Ő nyilván azért nem félt ettől, jegyzik meg, mert a munkájához tartozik, gyakran találkozik halottakkal. Megkérdezik tőle, hogy mikor látott először halottat, és kíváncsian várják, hogy beszámoljon erről a tapasztalatáról, de őt valamiféle szeméremérzet visszatartja ettől: „Kis szégyen van bennem, hogy másképp vagyok közlékeny, mint ők, s ezt igyekszem titkolni.”

Talán ez a kis szégyen teheti oly nehézé a távolról érkezett utazó poggyászát.

6.

A fenti idézet mindamellett szemet szűrhat azoknak az olvasóknak, akik tisztában vannak vele, hogy Mészöly a felesége úti élményeit használta könyve alapanyagául, és azzal is tisztában vannak, hogy Polcz Alaine a magyar tanatológia kiemelkedő képviselője volt. Egyike ez a könyv azon ritka utalásainak, melyek az elsődleges forrás személyére vonatkoznak, ugyanakkor ezek az utalások a könyv második felében némileg gyakoribbá válnak.

Az eddigiekben jobbára a *Pontos történetek* első részével foglalkoztam, mely a későbbiek során az *Utazások Erdélyben* címet kapja. A két erdélyi fejezet közé beékelődő rész, az *Utazások Pannóniában* egy dunántúli utat ír le; a helyszín egy kisvárosi tudományos konferencia, majd egy vasútállomás, ahol az elbeszélő a rétszilasi csatlakozást várja, aztán Rétszilas, illetve egy közeli tanya a pusztán.* Joggal vetődik fel a kérdés, hogy ez a szöveg mennyiben olvasható az erdélyi utazás párdarabjaként? Melyek a közös vonások a két fejezetben, és ezekhez képest milyen elmozdulásokkal találkozhat az olvasó?

A két rész, ami a prózapoétikát illeti, zökkenőmentesen illeszkedik egymáshoz, ugyanakkor mutat bizonyos tematikus elmozdulásokat. A magyarországi fejezet nyíltabb politikai utalásrendszere betudható a kádári

* De vajon hol lehet ez a vasútállomás? Az elbeszélő azt mondja a vonatban: „Egy darabig próbálok figyelni, aztán mégis elalszom. Dombóváron ébredek fel.” Pár mondatnál később a kalauz megnyugtatja, hogy „a szilasi személy megvár Alsó-Varasdon”. Ez nyilvánvaló képtelenség, hiszen Varasd délnyugatra fekszik Dombóvártól, Rétszilas északkeletre. Amikor másnap a vonattal ismét áthalad az állomáson, az elbeszélőnk Alsó-Varsát említ, ami csakis elírás lehet, mert Varsa nevű helység nem létezik. Mindazonáltal az ellentmondás feloldható, ugyanis Rétszilas közelében található hasonló hangzású helyiség: Varsád. Ez a vándorhiba a kötet összes kiadásán végigvonul.

Magyarország és a Ceaușescu alatti román politikai berendezkedés közti távolságnak. Mészöly nem óvatoskodik: egy pletyka révén például megtudjuk valakiről, hogy a férje „valamelyik minisztériumban dolgozott, és ötvenhat után lett öngyilkos; búcsúlevele szerint »még időben«”. Részben persze az író nyakasságát is mutatja ez a mondat, ugyanakkor ennél azért többről van szó: ötvenhat a Kádár-kori nyilvánosság tabuja, amely mindamellet elevenen élt a privát diskurzusokban, ám anélkül, hogy konszenzuális jelentést nyerhetett volna. Ez az intarzia olyan színt visz az összképbe, amely a milió megfestéséhez tartozik. Egymondatos ballada, de nem tudni, hogy ki nek a haláláról: egy sztálinista hivatalnokéról?; vagy olyasvalakiről, aki a forradalom oldalára állt?

Ötvenhat említhető ugyan, hiszen elég idő telt már el azóta, és az érett Kádár-korban járunk: említhető, de csak ebben a homályos kontextusban. De talán még jellemzőbb a kor viszonyaira a sajátos *jus murmurandi* megnyilvánulása:

„Erzsiék közben teát, szalonnás rántottát kérnek. Kiderül, hogy tea nincs, Pécssett nem kaptak elég vizet. »De hát annyi csak van?« A pincér mosolyog. »A lapok is írják, hogy Pécsnek rossz a vize.« A válasz felbosszantja őket, a hangulat mész lesz. Tüntetően mind ásványvizet rendelnek, a rántottát is lemondják. Pontos részleteket mesélnek eltussolt botrányokról. »Értik ezek, fiam! Azt tukmálnak rád, amit akarnak...« »És a borosüveg botrány? Fél decit nyertek minden üvegen.« »Kik?« »Hogyhogy kik...? Ezek!« A téma kapóra jön az ingerültségüknek. »Miért, te szoktad hallani, hogy mi? Azt csak a káderek mondják.« Végül egyikük se hagy borralalót.”

Mindazonáltal a két rész között a legszembeütőbb változás éppenséggel az elbeszélő plasztikusabb szerepe. A férfiak egyre ijesztőbb viselkedése a vízaknai vonatút során („nem tudom eldönteni, hogy engem néznek-e vagy bóbiskolnak. Kis remegés szorítja össze a gyomromat, majd ugyanúgy el is múlik”) egy rövid epizód volt; ugyanez a tapasztalat az *Utazások Pannóniában* vasútállomáson töltött éjszakáján vezérmotívummá válik. Noha a négy férfi – a vasúti tiszt, a forgalmista és a két pályamunkás – viselkedésében nincs semmi fenyegető, segíteni akarnak a csatlakozást lekéső utason, sőt lebeszélnek róla, hogy gyalog folytassa az útját, az elbeszélőn mégis megindokolhatatlan feszültség lesz úrrá: „Ülök a félhomályban. A szoknyám túl rövid. Valahogy nem vág ide ez a rövidség, s feltűnés nélkül ráteszem a térdemre a sálát.” Az elbeszélőnk már-már ijesztően érzékeny a kiszolgáltatottság szituációira, mindvégig folyamatosan számot ad például az őt vizslató

férfitekintetekről. Ennek a túlérzékeny figyelemnek a kulcsmomentuma is itt, a varsádi vasútállomás jelenetében található:

„Ezt már ismerem a háborúból; padlón, összetolt széken feküdni. Nincs nagy kedvem hozzá. Ugyanakkor rossz érzés is kerülget, nyilván a háború miatt. De most béke van, gondolom, és a négy férfi is szolgálatban. Igaz, a katonák is szolgálatban voltak. Ha Szilas hét kilométer, az állomáshoz tartozó pusztá se lehet két kilométernél közelebb. Elég nagy elhagyatott körzet, így éjszaka. Furcsa dolog az ilyen félelem. Tulajdonképpen nem érzem, inkább csak eszembe jut. Az embernek nem jól emlékszik a feje, de a gyomra, az ágyéka, az idegei pontosan.”

Aki Polcz Elaine életműve vagy élettörténete, esetleg éppenséggel az *Asszony a fronton* felől olvassa a könyvet, annak számára nyilvánvaló, hogy itt a háború során elszenvedett erőszaktételek emléke tör elő figyelmeztető erővel. Ha azonban a *Pontos történetek* világán belül maradunk, akkor ennél többet nem tudunk meg az anonim elbeszélő előéletéről – ám ennyit igenis megtudunk. A mészőlyi próza minden szikársága, érzelemmentes visszafogottsága mellett ezen a ponton fölsejlik egy traumatikus történet, amire az olvasó nem nyert további rálátást. Ez a bekezdés éppúgy olvasható balladai töredékként, önmagában álló történetzilánkként, mint az öngyilkos hivatalnokról szóló, fönt említett mondat. A jelentősége mégis jóval nagyobb, hiszen itt maga az elbeszélő árul el önmagáról egy súlyos titkot. A személytelenséget ezen a helyen nagyon is személyes okokból eredő távolságtartás váltja fel, ráíródva az ismerősségnek és az idegenségnek az egész könyvet átható dinamikájára. „Mintha eddig se pontosan beszélgettünk volna – jegyzi meg az elbeszélő ugyanebben a jelenetben –; bár az se jó szó, hogy pontatlanul.”

Mindezzel párhuzamosan föl kell figyelni még egy különös motívumra. A kiszolgáltatottság képzetkörének és általában véve a *Pontos történetek* lapjain megrajzolódó szociokulturális látletnek van egy különösképpen szembetűnő eleme: az állatok megjelenítése. Nem csupán arról van szó, hogy az állatok is a részévé lesznek a *punctumok* már említett sorozatának, mint például a kutyák a szebeni állomáson: „Két egymáshoz ragadt kutya rángatózik a tér közepén, de nem a szokásos módon; egyiknek a hátsó lába szorult bele a másik szervébe. A csend olyan nagy, hogy hallani a lihegésüket.” A padláson beszorult kismacska több napon át nyávog, de senki nem igyekszik kimenekíteni, mert az egyik lakó oda hordta föl a bútorait, és magával vitte a kulcsot; a havasi kabanában a fiú szándékosan a szamarak hátsát üti, majd a kettévágott egeret szeretné megmutatni az elbeszélőnek; a

forgalmista kirugdossa az irodából a sündisznót, és lehetne még folytatni a sort:

„Emlékszem, egyszer egy csikó került a 231-es gyors elé, Bogárdtól Kunmiklósig futott előtte...»

»És nem álltak meg?»

»Nem lehet. Gyorsvonatnak nem szabad megállni, a reflektorokat meg nem kapcsolhatták ki egészen. Csak arra vigyáztak, hogy ne gázolják el.»

»És nem próbált kiugrani?»

»Csak az állomáson, amikor kikapcsolták a reflektort. Akkor igen...»

A történet elszótlánít. Kellemetlenül élesen látom a töltést, a csikót, a mozdony fénykévéjét.

»Nem hiszi?»

»Dehogynem« bólintok.

»Amíg a reflektor fogja őket, nem szoktak kiugrani.»

»Gondolja, hogy mindig? Az állatok se egyformák...»

»Én még nem láttam kivételt« mondja, és szórakozottan szódát spriccel a zsákszerű fénybe. A szvetteres a homlokához kap, neki is jutott pár csöpp.»

Mészöly könyvében az állatok a részvét és részvétlenség próbakövévé válnak, és mindez még nagyobb nyomatékot kap az *Utazások Pannóniában* zárlatában. Az elbeszélő és a nagynénje hazafelé tartanak Rétszilásra, hátuk mögött a szürreális tanyasi milióval, kezükben egy zacskó, benne az ajándékba kapott kitekert nyakú galambfiókák: „Bizonytalanul emelgetem a zacskót – hány fióka lehet? Legalább öt-hatra becsülöm; mintha tényleg értenék hozzá. De honnét, milyen gyermekorból őrzöm, hogy mennyi egy galambfióka súlya?» Az árkon túl, velük párhuzamosan marhacsordát hajtának, ami később egy hídon vonul át előttük, és ezt ők az árokban kényszerülnek kivárni: „Majdnem félórát kell várunk, amíg a csorda elfogy, s az utolsó tehén is föl nem trappog a hídra. Utána mondom is Tusinak, hogy ez majdnem olyan volt, mint egy háború.» Másnap az asztalon felejtett és már bűdösödő galambfiókákat ki kell dobni. A vonathoz igyekvő elbeszélőnk pedig egy különös csavargó fiúval találkozik, aki félreismerhetetlenül magán viseli a háborús árvák jellemző vonásait. Az *Utazások Pannóniában* befejezése egyetlen pontba rántja össze az állati kiszolgáltatottság és a háborús traumák képzetköreit. Amellett, hogy a két utazás más-más világba vezet, ennek a belső feszültségnek a markáns megjelenése is új elem a *Pontos történetek* második fejezetében.

7.

A korábbi anyaghoz a harmadik kiadásban hozzátoldott bővítés, a *Három év múlva* ismét csak különös szöveg: szinte teljes egészében a halál jegyében áll. Erre a részre fokozottan érvényes Szolláth Dávid megfigyelése: „Feltűnő a halálhoz kapcsolódó rítusok, a halottas házak, torok, temetések, az örökségi viták leírásainak sokasága. Mészöly más műveiben a halál témaköre nem ennyire hangsúlyos. A *Pontos történetek* relatív különállását többek között ez is okozza.”

Ez a rész ismét csak egy rövidebb és egy hosszabb alfejezetre oszlik. A 2001-es kiadás tartalomjegyzéke évszámot is csatol ehhez a két szöveghez: ezek szerint *A templom* 1975-ben, az *Öregek, halottak* 1974-ben keletkezett. A rövidebbik írásban, *A templomban* az elbeszélő ismét meglátogatja az első fejezetből már ismerős vízaknai templomot. Mindezt azonban megelőzi egy rövidke éjszakai jelenet. Az elbeszélő arra riad föl, hogy az anyja és nagynénje egy réges-régi abortuszról vitatkoznak: „Kábultan zuhanok vissza újra az álomba. Az utolsó kép, ami még becsúszik, a hasas uborkásüveg a szekrény tetején; de mintha egy magába görbülő fonnyadt uborka lebegne csak benne.” A reggeli fényben aztán kiderül, hogy az üveg üres, néhány kaporszál úszik csak benne.

Ez a félrérthetetlen – bár kimondatlan! – motívum, a magzatvízben lebegő embrió látomása ágyaz meg az alfejezet későbbi történéseinek. Az elbeszélőt a templomtoronyba felkísérő harangozó – aki a könyv sok más férfialakjához hasonlóan szótlan, ám annál zavaróbb tolakodással közelít hozzá – érzékletes anekdotizmussal számol be a balesetről, melynek során egy gyerek lezuhant toronyból, és az életét veszítette; később derül csak ki, hogy mindvégig a saját gyerekéről beszélt. Ezt a rövid szöveget ilyenformán teljes egészében a gyermekhalál képzetköre uralja.

A *Három év múlva* második része, az *Öregek, halottak* már a címében sem kínál zsákbamacskát. Az elbeszélőnk itt Nagyszebenbe látogat rokonaihoz, a pár éve megözvegyült Arankához és lányához, Valihoz. Ennek az alfejezetnek a nagy részét az Aranka és Vali közti távolság uralja, ami jóval több generációs távolságnál. Valit az elbeszélő némi ítélkezéstől mentes távolságtartással szemléli: a saját érzékiségére épp ráébredő kamaszlány (aki ráadásul az első felbukkanása alkalmával meztelenül jelenik meg) elfogulatlan távolságtartással kószolgatja a román hiánygazdaság kínálta lehetőségeket. Amikor arra kíváncsi, hogy borítékban lehet-e dollárt vagy fontot küldeni külföldről, az elbeszélő figyelmezteti, hogy az ilyesmiért az anyját akár el is viheti a rendőrség:

„Ámulva néz; mint aki tényleg követni akarja a gondolatot.

»És mennyi időre?«

Egy pillanatra elhallgatunk. Nemcsak humor, valami tisztázatlan józan-ság is bujkál a kérdésben, csak nem tud jól megfogalmazódni.”

Mindezt az a jelenet követi, amikor szemügyre veszik a Szent Kereszt Kápolnában a középkori feszületet. Aztán a két motívum még ugyanabban a jelenetben összekapcsolódik:

„Vali közben visszatér II. Endrére, s megkérdezi, hogy ha magyar király volt, mért volt király Romániában? Egészen primitíven próbálom magyarázni, hogy akkor másképp volt, a határok, az egész világ, és most megint másképp van, ötszáz év múlva ismét másképp lesz, de egyszer arra is csak az öregek és halottak fognak emlékezni, s legfeljebb megmarad néhány szobor meg hasonló, amit aztán igyekeznek konzerválni, és mindenki büszke rá.

Azt hiszem, érti is, nem is; de mégis inkább nem.

»Tante, ezt te se tudod jól« mondja nevetve. »Engem elhúztak történelemből« teszi hozzá románul.

És sietve megegyezünk még, hogy ha eljön Budapestre, ott majd veszünk forintért rúzszt.”

Nem csupán azért beszélhetünk kulcsjelenetről, mert itt bukkan föl a címadó *öregek, halottak* szókapcsolat, hanem azért is, mert ilyen módon a jelenet azt sugallja, hogy Vali hiányokból épülő, zárt horizontú világa és a történeti tudat lenullázódása szorosan összefügg egymással. Mindezt pedig, ha lehet, még plasztikusabbá teszi a két generáció – anya és lánya – gyökeresen eltérő világtapasztalata. Aranka ugyanis mintha egy évszázadokkal korábbi világban élne: folyamatos és eleven kapcsolatban áll Mitukával, a halott román férjjel. Az idegenségre és a határhelyzetre nem csupán a férfi származása erősít rá, hanem az is, hogy Arankánál a román népi vallásosság halottakkal kapcsolatos gyakorlatrendszeré él tovább. Ebben a gyakorlatrendszerben az élők és a holtak elválása hosszabb folyamat, a halottakat ciklikusan ismétlődő, csökkenő intenzitású ünnepek-rítusok segítségével bocsátják az útjukra.* Arankánál viszont mindez folyamatos gyakorlatná rögzül. Társalog a férjével, ételt áldoz neki, és meggyőződéssel állítja, hogy Mituka időnként hazatér és odafekszik közéjük a rekamiéra. Mindez egyéb-

* Vö. Gazda Klára: A román halotti rítusok tárgyi kellékei és a lélek túlvilági útja. In: Pócs Éva (szerk.): *Lélek, halál, túlvilág. Tanulmányok a transzcendensről II.* Bő, Balassi, 2001, 302–310.

iránt nem pusztán az asszony magánmániája, hiszen Angelica, az Olténiából északra települt román rokon számára egyáltalán nem idegen ez a praxis.

Minderre az elbeszélőt is valamiféle furcsa szédület fogja el: „egyre inkább úgy érzem, hogy ellenállhatatlanul történik velem a semmi, már reggel óta; s hogy ebben a semmiben nem szabad, nem is lehet eligazodni. Minden csak egyedül így világos.” Amikor pedig meglátogatja Angelicát, és felveti neki, hogy lebeszélhetné Arankát az afféle tévképzetekről, hogy a halott férje velük lakna, az asszony megütközve néz rá: „Azt nem lehet, *doamnă*. Nem szabad. Nekünk sem esne majd jól, ha kinéznének bennünket a lakásból.”

Ez az a pont, ahol gyökeresen elválik egymástól Aranka és Vali világszemlélete. Aranka arról panaszkodik, hogy Vali ritkán jár el a temetőbe:

„...úgy hanyagolja, mintha köze se volna hozzá. Mintha nem volna valóság! Jó, nem tudjuk, mit érezhetnek, ha éppen nincsenek köztünk, de az biztos, hogy egy látogatás nekik is jólesik... egy akármi! vagy egy szál virág. De ezeknek minden mese csak. Már sírni is csak akkor képesek, ha dühösek vagy unják magukat. De hogy egy ünnep mit jelenthet, még ha egy olyan ünnep is...”

A *Pontos történetek útközben* utolsó fejezete szigorúbb szerkezettel rendelkezik, mint az 1970-es első kiadás anyaga. A kamera mozgása, a snittek logikája már jóval kevésbé tetszik véletlenszerűnek, hiszen minden egyetlen központi motívum a halál témája köré rendeződik. E motívum középpontba emelése pedig mintegy áthelyezi ide, a zárlatra a kötet súlypontját, hiszen itt végső soron a valóság fogalma bizonyul alkalmatlannak arra, hogy konszenzuális ítélet tárgyává váljon: Aranka és Vali világát nagyobb távolság választja el egymástól, mint Arankát Mitukától, a halottként is eleven férjtől.

Ha a *Pontos történetek*et olyan szövegnek tekintjük, amely az apró megfigyelések, benyomások kollázsából ideologikus magyarázatoktól független panorámaképet állít elénk, úgy a később hozzátoldott harmadik rész még mélyebben erodálja az ideologikus olvasói stratégiákat. Ahol eddig a politikai összefüggésekre érzékeny tekintet a diktatúra vízjeleit pillanthatta meg, ott most a politikai-társadalmi világon inneni, különös szellemképek bukkannak fel. Aranka és Angelica tapasztalatainak a fényében az ember valamiféle furcsa, átmeneti lényként jelenik meg, aki a fent említett történő semmi sodrásában áll.

Ezt erősíti meg a kötet finoman megkomponált végszava is. Az elbeszélő autóbusszal indul vissza Vízaknára, búcsút véve Arankától és Valitól:

„Kint valamivel már hűvösebb a hőség, és még világos az alkonyi sötétedés. Valahogy minden félúton, sem itt egészen, sem ott. Lehet, hogy én is? Lehet, hogy ők is? Az utcákon lármás áradat, sok színes ruha, rengeteg fiatal. S már néhány halvány csillag.”

A könyv utolsó mondata egy gondolat, amely a vízaknai ház előző éjjel elpusztult öreg kutyája körül forog: „Kevés dolog lehet biztosabb, mint az, hogy Médi nem vakkant föl az eresz alatt, mikor benyitok.” Az állat halála biztos, az ember sorsáról viszont nem rendelkezhetünk átfogó tudással. Az idegenség és otthonosság libikókajátéka az elevenek és a holtak közötti határt is a birtokába veszi, a személyes sors kiretusálását követően pedig az általában vett emberi sors meghatározható körvonalai is bizonytalanná válnak.

Zsidó Ferenc

BAKA ISTVÁN KÖLTÉSZETEIRŐL

BORSODI L. LÁSZLÓ: *MASZK ÉS SZEREPJÁTÉK. BAKA ISTVÁN
KÖLTÉSZETEI.* BUDAPEST, KALLIGRAM KIADÓ, 2017.

Irodalmunk egységét, határokon átívelő összetartozni-akarását mi sem jelzi jobban, mint az efféle gesztusok, hogy például a békéscsabai Elek Tibor ír költészeti monográfiát Markó Béláról, a csíkszeredai Borsodi L. László pedig Baka Istvánról. Illetve, ha úgy vesszük, nincs ebben semmi gesztusértékű, ez a dolgok természetes rendje.

Nézzük meg egy kicsit közelebbről ez utóbbit, mellesleg Borsodi doktori értekezésének gutenbergi tárgyiiasulását. Amint a szerző a bevezetőben megállapítja, létezik egy (Ágoston Zoltán által) „kanonizációs zavarnek” nevezett jelenség Baka költészetének a megítélésében, amely azonban „nem kérdőjelezi meg a Baka-költészet jelentőségét”, (...) „nem egymással szemben álló, a művek értékét bizonygató és azt tagadó szekértáborok vitájáról van szó”, hanem arról, hogy Baka poétikáját kettősség jellemzi: egyszerre hagyományos és modern, képalkotása például Vörösmarty és József Attila hatását tükrözi, szerepverseinek tragikus játékossága és az egyéniség elvonatbabb világának vizsgálata viszont modernül hatott és hat máig.

Ennek a poétikának a szerepjátékos, egyben ön- és létértelmező jellege az intertextuális-interkulturális eljárások révén leírható szöveghagyomány- és kultúraértelmezés révén, magyar és világirodalmi, -kulturális világterek bekalandozása, sajátta tévése révén mives (időmértékes metrumban zenélő) versekben, zárt, metaforikus versnyelvben, a későmodernitás nyelvfelfogásához köthetően valósul meg.

Borsodi ugyanakkor nagyon pontosan érzékeli, hogy Baka örök rejtőzködő, alakváltó költésze az én széthullását és megsokszorozódását mutatja; az a katartikus, ugyanakkor zavarba ejtő a lírájában, hogy a szerepjáték mint nyelvi konstrukció kiiktat bármiféle ideologizálást, egyben ellenáll min-

denféle, a költői életmű beskatulyázását célzó kísérletnek is. Ez – többek között – azzal is összefügg, hogy ezekben a maszkköltésekben a szerzői én nem azonos a beszélő én-ekkel, sőt a Baka-poétika világán belül sincs egy végső egységként megragadható én, amelyre ezek a szerepjátékok visszamutatnának, s amely ezeket a szerepjátékosokat mozgatná: „Költészete nyelvekből, szerepekből, kultúrákból, nyelvi alakzatokból szövődik, amelyek nem-énként mondják el az ént.”

Borsodi L. László arra vállalkozik, hogy a költő halála előtt megszerkesztett, az életművet lezártnak felmutató, tehát költői testamentumnak tekintett *Tájkép fohással* című kötetét a metaforikus versbeszéd, a szerepjáték és a ciklusképzés összefüggéseiben megvizsgálja, kritikai horizontban újraolvassa, „a mérvadónak számító kritikai szövegekkel” párbeszédet folytatva. (Bakával sok irodalomtörténész, kritikus foglalkozott, ideológiától, világnézeti beállítottságtól függetlenül, ez is jelzi életműve egyetemes voltát.)

Olvasatom szerint Borsodi könyvének újdonsága abban rejlik, abban mozdul el az eddigi kritikai konszenzus mezsgyéjéről, hogy Baka teljes költői életművét szerepjátékosnak tekinti, tehát – a szakirodalom nagy részével ellentétben – a korai verseit szintén maszkverseknek tételezi és értelmezi (ezt támasztja alá a monográfia tagolódása is): „Baka poétikája szerepköltészet, amelyben az intertextuális eljárások révén (szöveg)hagyomány- és kultúraértelmezés, nyelvi világteremtés történik.”

Borsodi tehát e versszövegekben működő hagyományokat, azok egymáshoz való viszonyát, átértelmeződését vizsgálja, továbbá a ciklusokon belül a versek láncolatát és a ciklusok egymáshoz való viszonyát/kapcsolódását, a szerepjátékok mibenlétét, továbbgyűrűzését. Olykor újraértelmezi a korábbi szakirodalom néhány kijelentését, abból a megfigyelésből kiindulva, hogy Baka a gyűjteményes kötetében gyakorta változtat a ciklusok eredeti elrendezésén, a versek ciklusokon belüli sorrendjén, és ez új megvilágításba helyezi a költői életművet, ezért a korábbi kritikai/elemező észrevételek érvényességét is meg kell vizsgálni.

Borsodi elemzi Baka költészetének kontextusát is, arra keresve magyarázatot, hogy mi az oka a XX. századi, kortárs líra egyik legjelentősebb életműve viszonylagos mellőzöttségének, az értetlenségnek, az elismerés hiányának. Egyik következtetése az, hogy ennek egyik oka Baka oroszos költői világa (a kortárs orosz költészetben inspirációra lelve, „oroszos stílust” alakított ki, áltájverseiben például orosz–magyar tájat rajzol meg), a másik pedig az 1988–1989-ben Magyarországon végbement politikai és irodalomkanonizációs váltás: Baka nem került bele az újabb kori kritikai névsorolvasá-

sokba, kimaradt például Kulcsár Szabó Ernő *A magyar irodalom története 1945–1991* című, iránytű jellegű munkájából.

Baka lírája sokrétegű, polifonikus, mondja Borsodi (ezért is lett a kötetének alcíme: *Baka István költészetei*), aki sommás, lényeglátó kijelentésekkel jellemzi ezt a lírát, mint például: „Az én és táj, ember és világ, egyén és közösség, közösségi költőszerep és nemzet viszonyát körvonalazó apokaliptikus versvilág nemcsak az értékek viszonylagossá válását és az ebből fakadó tragikum ironikus tudomásul vételét mutatja, hanem számot vet azzal a költőszereppel, költői hagyománnyal is, amely ezt megszólaltatja. A hagyomány, amelyből építkeznek: a magyar történelem, a bibliai regiszter és a tájköltészet, illetve a négyesoros, rímes szakaszokra tagolt, dalszerű elégia.” E hagyományokkal való eljegyződés korántsem meghaladottságot jelent Borsodi értelmezése szerint, hanem egyediséget a XX. századvég sokhangú, kánonátrendeződéseket megélő költészetében.

A monográfia gerincét tehát a *Tájkép fohással* című kötet ciklusonkénti elemzése teszi ki, így kirajzolódik az életmű íve, egymásra vetülnek, párbeszédbe kerülnek a különféle maszkok és szerepjátékok. Ezek Borsodi értelmezése szerint Bakánál azt sugallják, hogy az identitás „okasionális”, csupán átmeneti szerepekben definiálható. Baka alteregói: Petőfi, Vörösmarty, Ady, Dózsa, Széchenyi, Hány János, Yorick, Sztjepan Pehotnij stb. visszatérő szerepek. A *Liszt Ferenc éjszakai* című versciklust például úgy definiálja Borsodi (itt jegyzem meg, hogy a könyv fejezetcímei nagyon találók és lényeglátók), hogy „maszk palimpszeszttel”; a transzszilvanizmust, a közösségi költőszerepet szerepjátékként megélő *Székelyek* című verse kapcsán pedig kiemeli, hogy a költői nyelv mindig a hiány megjelenítője Bakánál, a nemzet is inkább hiányként tételeződik, jobbára nyelvi entitásként.

Számos istenes verse van Bakának, de amint Borsodi megállapítja: „Isten Baka szövegeiben metafora, szimbólum, allegória, aki a textusok teremtett figurája, nyelviségében ragadható meg”, a *Tűzbe vetett evangélium* című vers kapcsán úgy fogalmaz, hogy az „dekanonizálja a bibliai nyelvezetet”.

A *Megtalált versek* című ciklust például „a kultúrában való bolyongás (...) passióval eljegyzett stációjának” nevezi, érzékeltetve, hogy Baka állandó lírai küzdelmet folytat a tökéletes megszólalásért, az „isten nyelv” megtalálásáért.

Ciklusról ciklusra haladva úgy érzékeli Borsodi, hogy Baka költészete minduntalan önkörébe (de nem önisméltésbe) tér vissza, s hogy megszólalását a hagyomány uralja, de „az én maga is teremti a hagyományt”, s hogy e költészet végső stációja: „a nyelv labirintusából a nyelven túlba jutás”.

Borsodi különbséget tesz hagyományos szerepversek és „újabb, fikcionált alakokat felsorakoztató versek” között, hangsúlyozva ugyanakkor, hogy mennyire sajátos helyet foglal el a sorban Sztjepan Pehotnij, akinek verseit úgymond oroszról magyarra fordítja Baka, azt állítva róla, hogy egy orosz szamizdatköltőről van szó, valójában Baka István neve oroszra fordítva: Sztjepan Pehotnij.

A szerepversek játékos/ironikus tragikuma a költészet hatalmában való csaldottságot fejezi ki, hangsúlyozza Borsodi. A kötet utolsó ciklusaiban eljut a szerepillúziókkal való leszámolásig, a szereptelenítésig is. Létösszegző versek ezek: a tárgyuk a számvetés az idővel, a készülődés a halálra. Borsodi ugyanakkor kiemeli, hogy a létértelmezés, a halállal való szembenézés, az apokaliptikus vonás ott van a korábbi verseiben is, tehát ez poétikai sajátosság nála, nem csupán a költő betegségével magyarázható (korabeli értékelői a *Sztjepan Pehotnij testamentuma* és a *November angyalához* című köteteket hajlamosak voltak úgy értelmezni, mint a költőnek kizárólag a halálközelség tudatában írt opusait). Borsodi hangsúlyozza, hogy nem üdvözítő az életrajz felől közelíteni Baka életművéhez, így a halálverseire is metafizikusan tekint: a költő számára a halál metafora, a nemlét megtagasztalásának lehetősége.

Az összegzőben kiemeli: „a rejtőzködés, a maszk által olyan költői világ teremtődött, amelyben megragadhatóvá válik a múlt és jövő, (...), a versenként, ciklusonként megsokszorozódó pillanat...”, amelyben az értékek viszonylagossá válásának tragikumát a szerepjátékok iróniává oldják.

Munkájára készülvén Borsodi alaposan tanulmányozta az idevágó szakirodalmat (a függelékben megtaláljuk ezek jegyzékét), masszív jegyzetapparátussal operál, hivatkozva/kommentálja az eddigi Baka-tanulmányokat – amint erre a bevezetőben is utaltam –, összefoglalja, szintézisüket adja, ugyanakkor új összefüggéseket is feltár. Ez kötetének legfőbb értéke, valamint az, hogy a figyelem előterébe állítja a több mint húsz éve halott, sosem elég divatos, de vitathatatlan értéket képviselő szegedi szerzőt. Borsodi érti és szereti Baka költészetét, elhivatott kutatóként nagy munkát végzett, ami még folytatható: Baka ugyanis nem csupán költőként, hanem fordítóként, kisregény szerzőjeként, novella- és drámaíróként is jelentős.

Papp Attila Zsolt

A TEMETETLEN JELEN

CAIUS DOBRESCU: *MOARTE ÎN ȚINUTUL SECUIILOR* (HALÁL A SZÉKELYEK FÖLDJÉN). BUKAREST, CRIME SCENE PRESS, 2017.

Kicsit neheztelek Caius Dobrescura. Régóta azon morfondírozom ugyanis, hogy ha – és amennyiben – egyszer kellőképpen bölcs leszek, valamint időm és türelmem is lesz hozzá, akkor talán regényíráásra adom a fejem – ha pedig regényt írok, akkor az egy, a Székelyföldön játszódó bűnügyi történet lesz, klasszikus gyilkossági sztori, a megfelelő mértékű (de nem tolakodóan sok) *couleur locale*-lal, némi skandináv beütéssel. Erre tessék, jön egy brassói román író, és megírja a – tudtommal – első székelyföldi krimi: famaffiával, román állambiztonságiakkal (magyarul: „szeku”), környezetvédőkkel és hagyományőrzőkkel, akcentussal beszélő helyiekkel, hatvan-négy vármegyével, székelyzászlóval és rovásírással, antikommunista hegyi lázadókkal (a múltban), szekusvadászokkal (a jelenben), új földesurakkal és régi sérelmekkel, románokkal, székelyekkel és szászokkal – egyszóval mindennel, ami kell a címbéli hívószavak keltette elvárások beteljesítéséhez.

Azok, akik az eddigiekből kiindulva már azelőtt becsuknák Caius Dobrescu könyvét, mielőtt kinyitották volna, várjanak még egy cseppet: a *Moarte în ținutul secuilor* (Halál a székelyek földjén) korántsem az – ennél jobb szót most nem találok rá – identitás-exploitation találkozási a vériszamos szórakoztatással az aktuálpolitika boncasztalán, bár kétségtelenül mindezen elemek (is) megtalálhatóak benne. Sőt, a könyv olvasása közben egészen sokáig az a benyomásunk támadhat, hogy nem is a szó szoros értelmében vett detektívregénnyel van dolgunk: az elbeszélés makacsul ellenáll a műfaj írott és íratlan szabályainak, és egy olyan mentális/történelmi/politikai labirintusba kalauzolja az olvasót, amelyben a különböző jelentésrétegek felülírhatják egymást, a narráció pedig elbizonytalanítja a történések és karakterek közti összefüggéseket – anélkül azonban, hogy valamiféle megoldás nélküli, oksági viszonyokat szétziláló, „posztmodern” bűntörténetben talál-nánk magunkat. Nem, a Dobrescu-regényben van gyilkosság és gyilkos, nyomozás és megfejtés, még ha nem is pont oly módon, ahogyan a szakma szabálykódexében elő van írva.

Először is, az elbeszélés egynézőpontú: a történetet a Romániából Németországba emigrált, majd visszatért félig román, félig szász Egon Fartaes meséli el egy, a budapesti CEU-n tanuló (!) diáklánynak, akit ő „cara Karinának” nevez; az eseményekről kizárólag az ő percepcióján és látásmódján keresztül értesülünk. Mindezt egy Krassó–Szörény megyei idegszánatóriumban, rendszertelen időközönként és tempóban teszi meg – nem nehéz belátni tehát, hogy hősünk a mintapéldája annak, akit *megbízhatatlan elbeszélőnek* szokás nevezni. Nemcsak az ő „szemüvegén” keresztül látunk mindent, hanem a történet szövege az ő zaklatott gondolkodásmódjához igazodó elbeszélés ritmusát követve áll össze, a puzzle-darabkák gyakran keresik a helyüket, a vallomás akadozik, késleltetve a megrázó végkifejletet, az elbeszélő pedig küszködik önnön szubjektivitásával.

Így jutunk vissza a Ceaușescu-rendszer egyre jobban elkomoruló világába, és ismerkedünk meg a Parazitul prietenos (Barátságos élősködő) nevű, a Monty Python-féle brit abszurd humort kultiváló társulat tagjaival, akiknek a pályája végül elkerülhetetlen konformizmusba fulladt, miután a rendszer afféle kultúrpolitikai szelepeként működő, a „Kövér”-nek nevezett költő által irányított „Cenaclul Torța” (Fáklya-kör) fellépői lettek, és akik a rendszerváltás után egymástól meglehetősen eltérő életutakat jártak be. A *Moarte...* egyébként egy, a fent nevezett társulat/társaság tagjai köré épülő sorozat nyitódarabja, azóta már meg is jelent a második kötet, *Praf în ochi* (Porhintés) címmel, ugyancsak a bűnügyi műfaj hazai istápolását vállaló Crime Scene Press kiadó gondozásában.

Ebből a társaságból, egyfajta szellemi vezérként, érezhetően kiemelkedik Vlad Lupu karizmatikus figurája, akinek a megrajzolása során Caius Dobrescu ugyanúgy nem ódzkodott referenciális elemeket felhasználni, mint ama bizonyos „Kövér” és köre esetében. Lupu egy, a kommunizmus bűneit vizsgáló intézetet vezet, afféle „politikai régészként” megszállottan keresi a betemetett múlt nyomait, a szeku által kivégzett egykori ellenállók maradványai után kutatva; és ha tudjuk, hogy Dobrescu ugyanannak a brassyói szellemi-irodalmi körnek volt az oszlopos tagja, mint a költő-történész Marius Oprea, a Kommunizmus Bűneit Kutató Intézet egykori igazgatója, akkor – természetesen megadva a fikciónak, ami az övé – összeáll az a valóságtapasztalat, amelyre a szerző épít. Nos, ez az elkötelezett szekusvadás úgy kerül a Székelyföldre, hogy hírért veszi, a háromszéki erdőkben egykori kommunistaellenes székely ellenállók maradványait rejtő tömegsírra bukkantak: ez a felfedezés, a szakmai elhivatottságon túl, azzal is kecsegteti Luput, hogy lemoshatja magáról a „vasgárdisták mentegetőjének” bé-

lyegét (a kommunista rendszer ellen harcoló partizánok egy része egykori legionárius volt); bár nincs tudomása arról, hogy ilyen fegyveres ellenállók a Székelyföldön is léteztek. (Caius Dobrescu valószínűleg nem ismeri Szabó Róbert Csaba *Alakváltók* című remek regényét, amely pont ezt a témát dolgozza fel.) Itt csöppen bele a fakitermelések elleni tiltakozások miliőjébe, és találkozik volt kollégájával, a Németországból hazatért – a történetet narráló – Eggonal, valamint annak friss székely szerelmével, a helyi környezetvédőket vezető Melindával és fiával, Nimróddal, egy mai „báróvá” avansált egykori asztalitenisz-bajnokkal, egy kiégett szász exrocksztárral és üzletemberrel, egy titokzatos és diabolikus ügyésszel, akiben Egon egy feltáratlan politikai gyilkosság elkövetőjét véli felismerni, majd jut el ahhoz a tömegsírhoz, amely tényleg megtorlatlan bűnök nyomait rejti, bár nem egészen úgy, ahogyan gondolnánk.

Cristian Tudor Popescu írja a Dobrescu-féle sorozat második darabja, a *Praf in ochi* kapcsán – Asimovot idézve –, hogy kétfajta író van, az ablaküveg- és a kristályüveg-típusú írók, a krimiszerzők pedig általában az első kategóriába tartoznak, hiszen minél tisztábban kell láttatniuk a dolgokat, ahhoz, hogy a végére világosan összeálljon a kép. Caius Dobrescu mégis az utóbbi kategóriába tartozik: elbeszélésének „kristályüvegén” át megszűrve és torzítva hatol át a fény, az ablakon túli világ diffúz formák, fény- és árnyjátékok különös lenyomataként jelenik meg – kicsit oly módon, mint a főhős egykori szerelme, a karikatúrisztikusan balos jellemvonásokkal felruházott Sonja Mireille lázálomszerű képregényeiben.

És ez nemcsak a cselekményszövegre és karakterábrázolásra jellemző, hanem mindezek tágabban értelmezett környezetére is. Nem kerülhetjük meg semmiképpen a történet háttérében folyamatosan felsejlő etnikai tényezőt: a szerző érezhetően óvatosan, ezért néha ötletszerűen közelíti meg a kérdést. Kicsit a mesebeli okos leány mintájára jár el, vagyis az erdélyi/székelyföldi etnikumközi viszonyok és etnikai sajátosságok megrajzolásában megpróbál túllépni a puszta egzotikum szintjén, de ez nem válik annyira tolakodóvá, hogy a sztori primer élvezeti értékének rovására menjen. Olyan eszközökkel is, mint a kicsit erőltetett – helyenként kifejezetten mulatságosnak ható – két-, sőt háromnyelvű közlésmód, a székelyek hiányos román nyelvtudásának felvillantása, a nyelvek és eltérő történelmi perpciók váltogatása, mindezekkel tehát egy valaha létezett multikulturális teret skiccel fel („Siebenbürgen, süße Heimat!” – „Erdély, édes otthon!”), amely azonban kitartóan őrzi a párhuzamos világerzékelések nyomait: „a legvalószínűbb, úgy értettem, hogy ott találhatom meg őt, amit mi, szászok altes

Rathausnak, vagyis régi városházának hívunk, mi, románok pedig a főtéri Történelmi Múzeumnak...”

És mindannyiunknak, akik osztozunk ezen a téren, az marad, hogy bajaink forrását *a múlt hosszú árnyéka rávetül a jelenre* típusú közhelyekben véljük megtalálni; tudván tudva, hogy minden cselekedetünknek szándékolatlanul is súlyos következményei lehetnek. Pedig ez is csak félig igaz: Caius Dobrescu nem szabványos, mégis fordulatos thrillerében a múlt tömegsírjai fondorlatos módon a jelenünk egy részét is rejtik, de anélkül, hogy igazából, mélyen, magunkban megadhattuk volna a végtisztességet, és elvégezhetjük volna a megúsztatlan gyázmunkát. És hogy miként alakulhatott így: nos, ez valóban nemes tárgya lehetne egy nyomozásnak.

Tamás Dénes – Láng Zsolt

A VALÓSÁGSZAGÚ
REGÉNYDORU POP: SZOCIALISTA SZAPPANOPERA. FORDÍTOTTA
TAMÁS ETELKA. MAROSVÁSÁRHELY, LECTOR KIADÓ, 2017.

LZS: Úgy tűnik, egy az egyben a szerző élettörténetét olvassuk, a nevek, a helyszínek, a történelmi korszak beazonosítható, hasonlóképp a Dallas című tévéfilmsorozat (szappanopera), amely valamiképpen összefonódik a regénybeli szereplők életével – akár úgy is tekinthetjük, hogy a párhuzamosság (Dallas és való élet) szorongató jelenléte generálja a regény poétikai feszességét. Mennyire működik sikeresen ez a szerkezet?

TD: Azt hiszem, a kommunizmusról szóló regényeknek egyik legfontosabb kihívása (bár lehet, minden regényé az), hogyan lehet formát adni annak a terhelt életanyagnak, mi az a szerkezet, amely elhordja, történet, ami képviselni tudja az ott megtörténtekeket. Doru Pop laza, mozaikos szerkezetet választott, és a gyerekkor szemüvegén keresztül ábrázolja a korszakot, a tragédiát komédiába, groteszkbe oldva fel. Ez mindenképpen érdekes döntés, és ezáltal sokszínű, villódzó regény jön létre. Formái szigor helyett az ötletek, a megszólalási regiszterek elburjánztatása. Mivel már számos regényben talákoztam hasonló megoldással (Matei és Filip Florian, Dragomán György), ezért azt kérdezném: vajon miért a gyerekperspektíva bizonyul leginkább termékenynek annak a kornak az ábrázolásában, amely mégis felszámolt egy világot, és tragédiát tragédiára halmozott?

LZS: A gyerekperspektíva kézenfekvő, mert akik beszámolnak azokról az időkről, akkoriban épp gyerekek voltak. És egy gyerek számára a legstétebb kor is gyerekkor, amely közelebb áll a mesékhez, mintsem a tragédiákhoz – lásd még a *Sorstalanság* elképesztő humorát.

TD: Igen, és azt gondolom, magában a kommunizmusban is, mint minden diktatórikus, s ezáltal hazugságra, képmutatásra épülő rendszerben, számos szürreális, groteszk, s ezáltal meseci elem volt, ami gyerekperspektívából

kitűnően bemutatatható. *Szappanopera* – kínálja a regény címe. Nem túl hatásvadász cím? Mennyire tartod jó megoldásnak? Elég ehhez a regény elején a Dallasra való utalás?

LZS: Amit korábban mondtál a laza, mozaikos szerkezetről, ide is beillik, személy szerint kevésnek érzem a Dallas-szal való párhuzamot, kevésnek, mert túl lazán áll össze ez a sok kicsi jelenet. Sok kicsi emléktöredék, végül is lehetne ennyi az egész regény, valaki elmeséli az életét, ez működni szokott, de itt meg van spékelve a dolog mindenféle bölcsességgel, ikonografikus címkével, tanulsággal – talán a Dallas-párhuzamra kellett volna jobban ráerősíteni, a hamis, felszínes világ amott, a hazug, felszínes világ emitt. Amúgy, ha összevetem az emlegetett Filip Florian könyveivel, vagy mondjuk Cărtărescuval, aki szintén arról a korszakról írja legsikeresebb regényeit, akkor erre a regényre mégiscsak a szappanopera „valóságfeltáró” szintje illene.

TD: Igen, én is éreztem valami túl hevenyészett jelleget az egészben. Számos rész, viccesnek szánt betét túlságosan a poénra, a meghökkentésre van kihegyezve. Szóval, nem kimagasló regény, de szórakoztató, és mindent úgy éri el, hogy egyszerre tud szívszorogatónak és humorosnak is lenni. Különben az apró, groteszk, mesei elemekben néha Esterházyt véltem kikandikálni. Azokat tartottam a legjobbaknak.

LZS: Végül is a „közjáték”-nak nevezett betoldás, hozzáfűzés jól is működhetne, mintegy a regény önmagára tekintő gesztusaként, de az a baj, hogy igen gyakran ugyanaz az adomázás megy ott is.

TD: Hát nem egy túlzottan reflexív regénnyel van dolgunk, az biztos, de mégis eléggé életszerű, -szagú, főleg ha a magyar nyelven írt regényekkel vetjük össze. S hogy mennyire van benne a „valóság”? Az a kérdés, mit várunk el. Azért a szerző tágas családja eléggé valóságzagú, ahogy a szokásos helyszínek is, az iskola, a blokk, a kaszárnya. Különben mit szólna ahhoz a valószínűleg túlzottan általánosító felvetésemhez, amit ez a regény is igazol, hogy míg a magyar regények metafizikusak, apokaliptikusak, reflexívek, addig a román regények sokkal érzelmesebbek, szenvedélyesebbek, az életanyag rétegzettebben, tobzódóan van jelen bennük?

LZS: Valóság, igen, megvan a szaga. De túl zárt világ ez, túl belterjes, bezárja az olvasóját. Nem éreztem érintettséget. Hasonló kaszárnyában voltam én is, feltámadtak akkori emlékeim, de aztán rögtön vissza is temetődtek... Ami a magyar és román összevetésedet illeti, lehet kiválasztani olyan regényeket, amelyekre igaz, és olyanokat, amelyekre nem. A nyolcvanas években életanyaggal igencsak el voltunk látva. Meg utána is!

TD: Nekem mégis ez a kierősödő tapasztalatom. De persze, számos ellenpéldát fel tudnánk hozni. Ami pedig az életanyagot illeti, nemcsak a gazdagsága a meglepő, hanem a hasonlósága is. Mármost az, hogy nekünk, magyaroknak és románoknak mennyire közös az élménycsomagunk, amit magunkkal hozunk onnan. Mára már megtörtént az erdélyi magyar és a román társadalomnak a szétfejlődése. De a kommunizmusban nem volt ez így. Furcsa, de ha a maga kényszeres, torz formájában is, tényleg közösségi volt. Gyakran elgondolkozom azon, nem lehetne, kellene valamit átmenteni abból a világból.

És amit még a regény erényének tartok, hogy nem ítélkezik.

Egy kérdésem volna még. Mit szólsz a fordításhoz? Mert szerintem nem volt jó ötlet, hogy a fordító magyarította (és nem mindig sikeresen) a korszak jellegzetes fordulatait, megnevezéseit, dalszövegeit. Elég lett volna lábjegyzetbe lefordítani azokat, ugyanis így teljesen elveszett a román hangzás által hordozott pluszjelentés, amit azért mindannyian, itt Erdélyben jól ismerünk, s ezért mélyen rezonál bennünk.

LZS: Egyetértek.

TALÁLT VERS

Dsida Jenő

(1907–1938)

SÍRVERS

A szabad ég alatt tanyáztam.
Gyermek voltam és karikáztam.
Míg karikám gurult előre,
ránéztem fűre, fára, kőre,
holdfényre, napra, csillagokra,
férfiakra és asszonyokra
s mindenem – legyen új vagy ódon –
elcsodálkoztam szörnyűmódon.
Nem nézve így lábam elébe,
e roppant gödör éjjelébe
zuhantam. – Istenem, ha árva
útfélen fekvő karikára
találsz, kérlek, keress meg engem:
E rút veremből végy ki engem!

1933

NÉVJEGY

Néni, alyi vici. 2. helyen.

Cin 1777

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267087; E-mail: lato@lato.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben vesszük föl.

ISSN 1220-5982